

TIEKARTTA 2030

Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön tulevaisuus selvitys

Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:41

TIEKARTTA 2030

Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön tulevaisuus selvitys

Sosiaali- ja terveysministeriö

ISBN PDF: 978-952-00-4076-5

Kannen kuvat: Tuula Holopainen, Irmeli Huhtala, Kuvatoimisto Rodeo, Shutterstock

Helsinki 2019

Kuvailulehti

Julkaisija	Sosiaali- ja terveysministeriö	16.5.2019	
Tekijät	Karjalainen Pekka, Metteri Anna, Strömberg-Jakka, Minna		
Julkaisun nimi	TIEKARTTA 2030 Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön tulevaisuus selvitys		
Julkaisusarjan nimi ja numero	Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:41		
Diaari/hankenumero	-	Teema	-
ISBN PDF	978-952-00-4076-5	ISSN PDF	2242-0037
URN-osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4076-5		
Sivumäärä	103	Kieli	Suomi
Asiasanat	sosiaalityö, aikuissosiaalityö, sosiaalityöntekijät, sosiaalipalvelut, sosiaaliala, osallisuus		
Tiivistelmä	<p>Sosiaali- ja terveysministeriö asetti selvityshenkilöryhmän kirkastamaan aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön tulevaisuuden vision sekä valmistelevaan tiekartan ja toimenpide-ehdotukset liittyen työn tehtävään yhteiskunnassa, yhteisöissä ja yksilöiden kohdalla. Sosiaalityöllä on avainrooli työikäisten ja työelämän ulkopuolella olevien ihmisten osallisuuden edistäjänä sekä arkipäivän sujuvuuden ja yhteiskunnan sosiaalisen eheyden turvaamisessa. Sosiaalityön toimivuudella osana palvelujärjestelmää on merkittävä vaikutus myös sosiaali- ja terveydenhuollon sekä sosiaaliturvan uudistusten tavoitteiden saavuttamisessa.</p> <p>Tukeakseen asiakkaita käyttäjä- ja elämäntilannelähtöisesti sosiaalityön tulee kehittää edelleen systematisoituja ja vaikuttavia työmenetelmiä. Monialaisessa työssä tulee rakentaa asiakkaiden tavoitteista lähteviä tukemisen prosesseja, joissa tuen tarve kyetään tunnistamaan sekä tuottamaan akuutti apu tilanteissa, joissa asiakas kohdataan. Sosiaalityön palveluissa on lisättävä asiakkaiden asiantuntemuksen hyödyntämistä. Sosiaalityön tulee olla luonteeltaan jalkautuvaa ja tarvittaessa etsivää lähipalvelua, jossa toteutuu myös yhteisöllinen ja alueperustainen lähestymistapa.</p> <p>Selvityksen keskeinen johtopäätös on, että viranomaistyönäkin sosiaalityö on ihmistä kohtaavaa työtä, joka käyttää yhtenä työvälineenä hallintopäätöksiä eli julkista valtaa. Sosiaalityötä ei voi sitoa täysin hallinnollisiin rakenteisiin, sillä palvelukäsitykset sekä yksilöiden ja paikallisyhteisöjen tarpeet muuttuvat.</p> <p>Uudistuvat sosiaalityön palvelut toteuttavat samanaikaisesti osallisuuden, toimintakyvyn, osaamisen ja työllisyyden tavoitteita.</p>		
Kustantaja	Sosiaali- ja terveysministeriö		
Julkaisun myynti/jakaja	Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Julkaisumyynti: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Presentationsblad

Utgivare	Social- och hälsovårdsministeriet	16.5.2019	
Författare	Karjalainen Pekka, Metteri Anna, Strömberg-Jakka, Minna		
Publikationens titel	FÄRDPLAN Framtidsutredning inom det sociala arbetet bland vuxna		
Publikationsseriens namn och nummer	Social- och hälsovårdsministeriets rapporter och promemorior 2019:41		
Diarie- /projektnummer	-	Tema	-
ISBN PDF	978-952-00-4076-5	ISSN PDF	2242-0037
URN-adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4076-5		
Sidantal	103	Språk	Finaska
Nyckelord	socialarbete, socialt arbete bland vuxna, socialarbetare, socialservice, socialsektorn, delaktighet		
Referat	<p>Social- och hälsovårdsministeriet tillsatte en utredargrupp för att tydliggöra framtidsvisionen för socialt arbete bland vuxna och bereda en färdplan för och förslag till sociala åtgärder i samhället, i samfunden och på individnivå. Socialt arbete har en nyckelroll både när det gäller att främja delaktigheten för personer i yrkesverksam ålder och personer som står utanför arbetslivet och när det gäller att trygga en fungerande vardag och social integritet i samhället. Ett fungerande socialt arbete som en del av servicesystemet har även stor inverkan på möjligheterna att uppnå målen för reformerna inom social- och hälsovården och den sociala tryggheten.</p> <p>För att stödja kunderna utgående från användare och livssituation ska det sociala arbetet vidareutveckla systematiserade och effektiva arbetsmetoder. I sektorsövergripande arbete ska det byggas upp stödprocesser som utgår från kundernas mål. I processerna kan behovet av stöd identifieras och akut hjälp ges i kundsituationer. I sociala tjänster ska kundernas sakkunskap utnyttjas i större utsträckning. Socialt arbete ska vara förankrande och vid behov uppsökande närservice som också präglas av ett samhälleligt och områdesbaserat tillvägagångssätt.</p> <p>En viktig slutsats i utredningen är att socialt arbete även som myndighetsarbete betraktat är ett arbete med människomöten där förvaltningsbeslut, dvs. det allmänna, är ett av redskapen. Socialt arbete kan inte helt och hållet bindas till de administrativa strukturerna, eftersom uppfattningarna om service samt individernas och de lokala samfundens behov förändras.</p> <p>Den förnyade sociala tjänsterna förverkligar samtidigt målen för delaktighet, funktionsförmåga, kompetens och sysselsättning</p>		
Förläggare	Social- och hälsovårdsministeriet		
Beställningar/ distribution	Elektronisk version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Beställningar: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Description sheet

Published by	Ministry of Social Affairs and Health		16 May 2019
Authors	Karjalainen Pekka, Metteri Anna, Strömberg-Jakka, Minna		
Title of publication	ROADMAP Report on the future of social work with adults		
Series and publication number	Reports and Memorandums of the Ministry of Social Affairs and Health 2019:41		
Register number	-	Subject	-
ISBN PDF	978-952-00-4076-5	ISSN PDF	2242-0037
Website address URN	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4076-5		
Pages	103	Language	Finnish
Keywords	social work, social work with adults, social workers, social welfare services, social welfare sector, inclusion		
<p>Abstract</p> <p>The Ministry of Social Affairs and Health appointed a working group to clarify the future vision of social work with adults and to prepare a roadmap and plan of action, specifying the mission of this branch of the social welfare sector in society and communities and for private individuals. Social work plays a key role in promoting the inclusion of adults both in working life and without employment and in safeguarding the smooth functioning of everyday life and social integrity in society. As a part of the services system, well-functioning social work services have a significant impact on how well the goals of the healthcare and social welfare reform and the social security reform are attained.</p> <p>To support clients in a user-friendly and life-situation-oriented manner, systematic and effective working methods must be developed for social work. Social work is a multidisciplinary sector, where processes must be client-driven and based on their own goals, helping to identify where there is need for assistance and to respond to the need of acute help then and there. Social welfare services must make better use of clients' knowledge of their own situation. Social work must be carried out where it is needed, using local outreach services where necessary, practising a collaborative and region-based approach.</p> <p>The central conclusion of the report is that even when social work is conducted by the authorities it is people-centred work, where administrative decisions, that is, the exercise of public power, are used as one of the means to do the work. Social work cannot be fully tied to administrative structures, because services concepts, and individuals' and local communities' needs keep changing.</p> <p>Innovative social welfare services implement simultaneously the goals of inclusiveness, capacity to work, skills and employment.</p>			
Publisher	Ministry of Social Affairs and Health		
Publication sales/ Distributed by	Online version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Publication sales: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Sisältö

1	Lukijalle.....	8
2	Kokoavat johtopäätökset	9
3	Selvitystehtävän alkujuuret	12
3.1	Selvitystehtävä	12
3.2	Toteuttamistapa ja selvitystä varten hankittu aineisto	13
3.3	Aikaisemmat selvitykset	14
4	Aikuisten parissa tehtävä sosiaalityö.....	16
4.1	Sosiaalityön juuret ja perustehtävä	16
4.2	Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön käsite ja toiminta-areenat	17
5	Sosiaalityön nykytila, uudistamistarve ja tavoitetila.....	20
5.1	Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön nykytila.....	20
5.2	Sosiaalityön merkitys yhteiskunnassa ja uudistamisen suunnat	23
6	Tiekartta aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön uudistamiseksi	26
7	Osaava ja vaikuttava sosiaalityö.....	31
7.1	Osaaminen ja osaamistarpeet.....	31
7.2	Menetelmäosaaminen	33
7.3	Osaamisen orientaatiot	34
7.4	Vaikuttavuus palvelutoimintaa läpäisevänä rakenteena.....	37
7.5	Tutkimus, kehittäminen, innovaatiot ja osaamisen tuki eli TKI & OT.....	38
7.6	Sosiaalityön osaamisen johtaminen	40
7.7	Tehtävä rakenne	42
7.8	Työolot ja työhyvinvointi	43

8	Kumppanuuksia rakentava sosiaalityö	47
8.1	Sosiaalityön ja Kelan keskinäinen rooli sekä asiakkaan oikeuksien turvaaminen	48
8.2	TE-palvelut ja sosiaalityö.....	50
8.3	Kuntouttava työtoiminta ja sosiaalinen kuntoutus	52
8.4	Terveystuon sosiaalityö	54
8.5	Mielenterveys- ja päihdesosiaalityö.....	57
8.6	Perhesosiaalityö	59
8.7	Asumissosiaalinen työ.....	61
8.8	Taloussosiaalityö.....	63
8.9	Maahanmuuttososiaalityö.....	65
8.10	Vammaissosiaalityö	66
8.11	Yhteisösosiaalityö	68
9	Osallistava ja valtaistava sosiaalityö.....	70
9.1	Asiakasta tukevat osallistavat ja valtaistavat menetelmät.....	70
9.2	Sosiaalityö matalan kynnyksen lähipalveluna	71
9.3	Digitalisaatio asiakkaan osallisuuden, vallan ja itsemääräämisoikeuden tukena	72
9.4	Sähköiset tietojärjestelmät ja tiedonhallinta	73
9.5	Yhteiskehittäjyys ja asiakasraadit.....	75
10	Ilmiölähtöinen ja yhteiskunnassa vaikuttava sosiaalityö	78
10.1	Ilmiölähtöisyys sosiaalityössä.....	78
10.2	Sosiaalisen hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen	79
10.3	Rakenteellinen sosiaalityö.....	80
10.4	Sosiaaliamiestoiminta.....	81
11	Sosiaalityö uuden kynnyksellä.....	83
11.1	Sosiaalityötä viranomaisvastuulla ja ilman	83
11.2	Sosiaalityön kehittämissuohjelma hallituskaudelle 2019–2023.....	84
	Liitteet	86
	Lähteet.....	87

1 Lukijalle

Selvityksen lähtökohtana on ollut aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön vision kirkastaminen sekä tiekartan ja toimenpide-ehdotusten valmisteleminen laajassa ja monitoimijaisessa kentässä. Selvityksen laajuuden vuoksi esille on tuotu kehittämistä vaativat suuret linjat, mutta myös niitä valottavia esimerkkejä käytännön sosiaalityöstä ja sosiaaliohjauksesta. Kunnissa ja erilaisissa kehittämisrakenteissa tehdään paljon hyvää ja asiakkaan parhaaseen tähtäävää työtä, mutta tiiviissä julkaisussa siitä on voitu tuoda esille vain pieni osa.

Sote- ja maakuntauudistukset olivat selvityksen lähtökohtaoletuksena, mutta selvityksen loppuvaiheessa toimintaympäristö muuttui. Kovin suurta muutosta tämä ei toimenpidesuosituksiin aiheuttanut, sillä sosiaali- ja terveydenhuollon uudistamisen ja järjestämisen ratkaisut ovat tulevankin hallituksen asialistalla. Kun puhumme selvityksessä sosiaalityöstä, tarkoitamme sekä sosiaalityöntekijän että sosiaaliohjaajan tekemää työtä sosiaalihuollon ammattihenkilöinä ellei kyseisessä yhteydessä toisin mainita. Selvityksen lähtökohtana on asiakaslähtöisyys ja käytämme elämäntilanelähtöisyyden käsitettä kuvaamaan sosiaalityötä asiakkaan arkeen liittyvän kokonaisvaltaisen analyysin pohjalta toteutuvana palveluna. Raportti rakentuu siten, että luvussa 6 kuvatun tiekartan teemat avataan sisältöluvuissa 7–10.

Työtä ovat laajan taustaryhmän lisäksi tukeneet sekä sosiaali- ja terveysministeriön virkamiehet että loppuvaiheessa Anneli Pohjola ja Minna Kivipelto, mistä kiitokset. Ehdotusten sisällöstä vastaavat selvityshenkilöt. Kiitokset lisäksi kaikille kuulemisiin osallistuneille, kyselyyn vastanneille sekä sosiaalialan osaamiskeskuksille, jotka ovat organisoineet kuulemistilaisuuksia alueillaan sekä toimittaneet materiaalia selvityksen taustaksi. Lopuksi kiitokset sisältöyhteistyöstä PRO SOS -hankkeelle, Maakunnallistuvan aikuissosiaalityön verkostolle, Osallistavan sosiaaliturvan kuntakoikeilulle sekä STM:n asettamien rinnakkaisten selvitysten selvityshenkilöille.

Pekka Karjalainen
Huhtikuu 2019

Anna Metteri

Minna Strömberg-Jakka

2 Kokoavat johtopäätökset

Sosiaalityön valtakunnallinen kehittämisohjelma

- Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön uudistamiseksi ja konkretisoimiseksi on toteutettava valtakunnallinen kehittämisohjelma, joka määrittää pilottien avulla sosiaalityön paikat ja roolit uudistuvassa sosiaaliturvassa, palvelujärjestelmässä sekä paikallisissa toimintaympäristöissä.
- Kehittämisohjelman tavoitteet tulee sitoa soveltuvin osin sosiaaliturvan kokonaisuudistukseen etuuksien ja palvelujen yhteensovittamiseksi sekä palvelujen resursoimiseksi. Uudistuvat sosiaalityön palvelut toteuttavat samanaikaisesti osallisuuden, toimintakyvyn, osaamisen ja työllisyyden tavoitteita. Palvelujen keskiössä tulee olla henkilökohtaiseen vuorovaikutukseen pohjautuva asiakastyö, jossa asiakassuunnitelma, sen toteutus ja arviointi ovat saman sosiaalityön ammattilaisen vastuulla.

Osaava ja vaikuttava sosiaalityö

- Sosiaalityössä tulee ottaa käyttöön vaikuttaviksi osoitettuja työmenetelmiä ja seurata jo käytössä olevien menetelmien vaikuttavuutta. Niitä sovelletaan sosiaalityön toiminta-areenoilla palvelukokonaisuuksien ja -ketjujen kehittämis-työssä. Erityistä huomiota tulee kiinnittää paljon integroituja palveluja tarvitsevien tunnistamiseen.
- Osaamista tulee kehittää laaja-alaisissa kokonaisuuksissa eli orientaatioissa, joita ovat varhainen tuki ja hyvinvoinnin edistäminen sosiaalisina investoin-teina, tehostettu asiakaskohtainen sosiaalityö, yhteisösosiaalityö ja rakenteel-linen sosiaalityö.
- Sosiaalityössä on selkeytettävä vaikuttavuuden seuranta sekä otettava käyt-töön sosiaalityöhön sopivat vaikuttavuutta, hyvinvointia ja toimintakykyä ar-vioivat mittarit, jotka ovat asiakasta osallistavia. Mittarit tulee integroida asia-kastietojärjestelmiin ja vaikuttavuuden tulee olla koko palvelutoimintaa läpäi-sevä periaate.
- Sosiaalityön osaamista tulee tukea tutkimuksen, tutkivan kehittämisen, inno-vaatiotoiminnan ja osaamisen johtamisen avulla. Sosiaalityön ammattilaisten

ja asiantuntijoiden työn tulee olla riittävän autonomista ja motivoivaa. Työntekijöille tulee luoda uralla etenemisen rakenteet myös omissa organisaatioissaan.

Kumppanuuksia rakentava sosiaalityö

- Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut on toteutettava käyttäjä- ja elämäntilanelähtöisesti. Poisohjaamisen kulttuurista on luovuttava, ja asiakkaan on saatava tarvittaessa akuutti apu tilanteessa, jossa hänet ensimmäiseksi kohdetaan.
- Kela-yhteistyöhön on rakennettava menettelytavat, joilla voidaan ehkäistä etuuksien viivästyminen sekä etuuksien ja palvelujen väliin putoaminen. Kelan ja sosiaalityön roolit, työnjako ja asiakasohjauksen periaatteet on selkeytettävä. Tietoteknisten ratkaisujen on oltava toimivia sekä asiakasrajapinnassa että viranomaisten kesken.
- Yhteistyössä työvoimapalvelujen kanssa sosiaalityöntekijän ja sosiaalihoitajan on käytettävä osallisuutta tukevia ja kannustavia menettelytapoja. Mitä korkeampi työllisyystavoite yhteiskunnalla on, sitä merkittävämpi rooli on sosiaalityöllä ja toimintakyvyn tukemisella.
- Sosiaalityön osaaminen ja toiminnan edellytykset on varmistettava eri alueilla kuten sosiaalihuollossa, terveydenhuollossa, asumissosiaalisessa työssä, mielenterveystyössä, kuntoutuksessa, työterveyshuollossa, päihdetyössä, lapsiperheiden sosiaalityössä, vammaistyössä, vanhustyössä, kouluissa ja ammattioppilaitoksissa, maahanmuuttotyössä, rikosseuraamustyössä, poliisin ja puolustusvoimain työssä sekä julkisissa että yksityisissä organisaatioissa.
- On vakiinnutettava järjestöjen ja sosiaalityön yhteistyö tavoitteelliseksi toiminnaksi ja yhteiseksi voimavaraksi. Sosiaalityössä on opittava hyödyntämään luovia ja spontaaneja paikallisia kumppanuuksia asiakkaiden ja asukkaiden hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi.

Ilmiölähtöinen ja yhteiskunnassa vaikuttava sosiaalityö

- Sosiaalityötä on kehitettävä ilmiölähtöiseksi ja sektorirajat ylittäväksi työksi, joka välttää ongelmalähtöistä asioiden käsittelyä. Ilmiölähtöinen sosiaalityö

pystyy löytämään ongelmien juurisyitä, joilla on merkitystä työn vaikuttavuuden ja varhaisen tukemisen kannalta.

- Ilmiöt ovat ajassa muuttuvia, joten niitä ei tule pilkkoa asiakasprosessin eri vaiheisiin eri palveluntuottajille (vrt. tuotteistaminen), vaan niitä luonnehtii kokonaisvaltaisuus, mikä on sosiaalityön erityinen vahvuus.
- Rakenteellinen sosiaalityö tulee vakiinnuttaa jatkuvasti käytössä olevaksi toimintamuodoksi. Se tunnistaa ajalle tyypillisiä tai paikallisia ilmiöitä parantaen palvelujen kohdentumista ja tavoitteenmukaisuutta. Tulee luoda toimintakäytännöt, jotka mahdollistavat rakenteellisen sosiaalityön ja sosiaalisen raportoinnin tuottaman tiedon hyödyntämisen päätöksenteossa.
- Globaalit ja ylirajaiset ilmiöt tulee huomioida sosiaalityön osaamisalueina. Sotiin ja konflikteihin liittyvällä pakolaisuudella, ilmastonmuutoksella ja siihen liittyvällä elinmahdollisuuksien kapeutumisella voi tulevaisuudessa olla suuri merkitys hyvinvoinnille ja ympäristön kestävyydelle ja sitä kautta yksilöille.

Osallistava ja valtaistava sosiaalityö

- Sosiaalityössä on lisättävä asiakkaiden asiantuntemuksen hyödyntämistä, tästä saatavan tiedon seuranta ja arviointia sekä edellytettävä eri palveluntuottajien sitoutumista näihin periaatteisiin. Yhteiskehittämistä tulee hyödyntää palvelujen suunnittelussa sekä sosiaalityön menetelmien kehittämisessä. Sosiaalityö on myös asiakkaiden etuja ja oikeuksia ajavaa työtä.
- Asiakasraadeista, vertaistukea antavista tahoista, kokemusasiantuntijoista ja kehittäjäasiakkaista tulee rakentaa laajempi verkosto, jonka asiantuntemusta voidaan käyttää aiempaa systemaattisemmin.
- Sosiaalityön tulee olla jalkautuvaa matalan kynnyksen lähipalvelua, jossa toteutuu alueperustainen yhteisöllinen lähestymistapa. Digitaalisten palvelujen kehittämisessä on huomioitava palvelujen tarpeenmukainen saatavuus, digisyrjäytyminen ja kaikkien mahdollisuudet hyödyntää palveluja.

3 Selvitystehtävän alkujuuret

3.1 Selvitystehtävä

Sosiaalityöllä on avainrooli työikäisten ja työelämän ulkopuolella olevien ihmisten osallisuuden edistäjänä sekä arkipäivän sujuvuuden ja yhteiskunnan sosiaalisen eheyden turvaamisessa. Sosiaalityön toimivuudella osana palvelujärjestelmää on merkittävä vaikutus myös valmisteilla olevien sosiaali- ja terveydenhuollon sekä sosiaaliturvan uudistusten tavoitteiden saavuttamisessa.

Perhe- ja peruspalveluministeri Annika Saarikon 5.6.2018 koolle kutsuman sosiaali- huollon pyöreän pöydän tapaamisen johtopäätöksenä tehtiin kaksi konkreettista ehdotusta aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön toimenpiteiksi. Ensimmäkin ehdotettiin selvityshenkilöiden nimeämistä sosiaalityön tulevaisuuden sanoittamiseksi ja erityiskysymysten ratkomiseksi. Toiseksi nähtiin tarve kansalliselle ohjelmalle tukemaan sosiaalityön muutosta, sosiaalisen vahvistamista ja asiakaslähtöistä integraatiota muuttuvissa rakenteissa. Sosiaalityölle nähtiin pyöreässä pöydässä tärkeäksi varmistaa vaikuttava paikka ja toimivat työmenetelmät muuttuvassa toimintaympäristössä.

Sosiaali- ja terveysministeriö asetti 2.10.2018 selvityshenkilöryhmän kirkastamaan sosiaalityön tulevaisuuden vision sekä valmistelevaan tiekartan ja konkreettiset toimenpide-ehdotukset tavoitteisiin pääsemiseksi. Selvityshenkilöryhmään nimettiin YTT Anna Metteri, VTL Pekka Karjalainen ja VTM Minna Strömberg-Jakka. Työskentelyaika oli 2.10.2018–17.4.2019.

Tehtäväksiannossa sosiaalityö kuvataan asiakassuhteiden pysyvyyden mahdollistavana lähipalveluna, joka toimii lähellä ihmisten arkea matalalla kynnyksellä. Palvelurakenteiden muutoksessa sosiaalityön sisältöjen selkeyttäminen ja palvelujen saatavuus korostuu, jotta asiakkaat löytävät palveluun. Samoin yhtenäiset valtakunnalliset peruslinjaukset ja -raamitukset sosiaalityön tekemisestä, palvelutuotteista ja käsitteistä tarvitsevat selkiyttämistä.

Hyvän sosiaalityön tulee vastata asiakkaiden toiveisiin ja tarpeisiin, joita ovat muun muassa toiminnallisuus, matalan kynnyksen palvelut, kotikäynnit, jalkautuva sosiaalityö sekä ryhmätoiminnot. Monialainen verkostotyö, monitoimijainen työskentelytapa ja niitä tukevien rakenteiden systemaattinen kehittäminen varmistavat resurssien tehokasta käyttöä, mikä puolestaan liittyy tavoitteelliseen työtapaan ja vaikuttavuuden arviointiin. Vaikuttava sosiaalityö tukee asiakkaiden työ- ja toimintakyvyn edistämistä myös osallisuuden ja asiakasohjauksen näkökulmista.

Edellä kuvatun perusteella selvityshenkilöryhmän tuli:

- Määrittellä, mihin sosiaalityöllä pyritään yhteiskunnassa, yhteisöissä ja yksilöiden kohdalla;
- tunnistaa keskeiset ilmiöt ja toiminta-areenat, joiden kohdalla sosiaalityön osaamista eniten tarvitaan;
- löytää keinoja sosiaalityön tavoitteellisuuden ja vaikuttavuuden näkyväksi tekemiseen ja todentamiseen arjen perustyössä;
- esittää ratkaisuja sosiaalityön osaamistarpeisiin vastaamiseksi sekä vaikuttavien työmenetelmien ja monitoimijaisen yhteistyön edistämiseksi;
- esittää konkreettisia sosiaalityön ja asiakasohjauksen toimintamalleja (maakunnallisessa) muuttuvassa toimintaympäristössä ja
- huomioida erityisesti paljon palveluja tarvitsevien asiakkaiden tarpeisiin vastaaminen.

3.2 Toteuttamistapa ja selvitystä varten hankittu aineisto

Selvitystyössä on hyödynnetty teemaan liittyvien tutkimusten ja selvitysten tuloksia sekä kartoitettu sosiaalityön toiminta-areenoja ja käytäntötutkimukseen perustuvia työmenetelmiä sekä selvitetty, miten eri menetelmien edellyttämä osaaminen ja systemaattinen käyttöönotto sosiaalihuollon ammattihenkilöiden työssä parhaiten varmistetaan.

Selvitystyön pohjaksi on järjestetty 25 kuulemistilaisuutta seuraavien sosiaalialan osaamiskeskusten avustuksella ja alueilla: Iso, Socom, Koske, Poske ja Pikassos. Kuulemisten yhteydessä on haastateltu alueiden palvelupäälliköitä, sosiaalityön johtajia, johtavia sosiaalityöntekijöitä, sosiaalityöntekijöitä ja -ohjaajia, asiakasraateja ja yksittäisiä asiakkaita sekä osaamiskeskusten henkilöstöä. Vasso ja Socca ovat vastaanottaneet kirjallisesti. Osaamiskeskukset ovat lisäksi tuottaneet erillistä tietoa selvityshenkilöiden käyttöön. Lisäksi on lähetetty kyselylomake sekä edellä kuvattujen toimijoiden kautta että suoraan sosiaalityöntekijöille ja -ohjaajille, johon he ovat voineet vastata

joko yksilöinä tai tiimeittäin. Kyselylomaketta on lähetetty myös palvelupäälliköille, sosiaalityön johtajille, johtaville sosiaalityöntekijöille sekä kokemusasiantuntijoille ja asiakasraatilaisille. Kyselylomakkeita palautui 84 kappaletta.

Erilaisten kansallisten työryhmien, verkostojen sekä kokeiluhankkeiden kanssa on tehty tiivistä yhteistyötä. Näitä ovat esimerkiksi Osallistavan sosiaaliturvan kuntako-keilu, PRO SOS -hanke, Maakunnallistuva aikuissosiaalityö -kehittämisenverkosto, ISO SOS -hanke, Kuntaliitto, sosiaalialan osaamiskeskukset ja Perusturvan ja toimeliaisuuden kokonaisuudistus sekä maakuntien sosiaalityötä koskeva valmistelutyö. Selvitystyö on osin sovitettu yhteen muiden meneillään olevien sosiaalihuoltoa koskevien selvitysten kanssa.

Työtä on tukenut taustaryhmä, johon sosiaali- ja terveysministeriö on kutsunut henkilöitä, joiden työtehtävät tai osaaminen liittyvät selvityshenkilöryhmän käsittelemiin aihekokonaisuuksiin (liite 1.). Taustaryhmän tehtävänä on ollut vastata selvitysryhmän esiiin nostamiin kysymyksiin ja tukea toimeksiannon kehittymistä asettamispäätöksessä tavoiteltuun suuntaan. Lisäksi 13.12.2018 järjestetyssä työseminaarissa ja sen jatkotyöskentelyssä työstettiin selvityksen keskeisimpiä sisältöjä.

3.3 Aikaisemmat selvitykset

Tässä luvussa käydään lyhyesti läpi Aulikki Kananojan ”Murros on mahdollisuus” -raportin (1997) seurantar ryhmän muistion¹ sekä Sosiaalityö hyvinvointipolitiikan väli-teenä 2015 –toimenpideohjelman² ehdotukset.

Valtaosa Kananojan raportissaan (1997) esittämistä kymmenestä ehdotuksesta ja joh-topäätöksestä on toteutunut ainakin osittain, kuten itse seurantar ryhmän asettaminen varmistamaan raportissa esitettyjen toimenpiteiden toteuttamista³. Kananojan (1997) raportin johtopäätöksissä esitettiin kuntouttavan sosiaalityön kehittämistä ja verkos-toa, jonka kautta siihen astiset kokemukset saataisiin hyödynnettyä. Lisäksi esitettiin lastensuojelun uusien työmuotojen ”levittämistä”, seurantaa ja arviointia, toimenpiteitä alueellisen polarisaatiokehityksen ehkäisemiseksi, monikulttuurisen työn kehittämis-hanketta, terveydenhuollon sosiaalityön projektia, päivystys- ja kriisityön kehittämistä, sosiaalityön dokumentaation kehittämistä, ruotsinkielisen sosiaalityön erityispiirteiden huomioimista sekä priorisointeja keskeisillä toiminta-areenoilla. Pohdittavaksi tuli tuol-loin myös maa- ja seutukuntien rooli sosiaalityön kehittämisessä. Näistä priorisointeja ei ollut lähdetty viemään eteenpäin seurantaraportin⁴ julkaisemiseen mennessä. Myöskään monikulttuurisen työn kehittämis-hanketta tai terveydenhuollon sosiaalityön projektia ei ollut aloitettu.

Kananojan (1997) raportin seurantaryhmän muistion⁵ tuloksena perustettiin sosiaalityön neuvottelukunta koordinoimaan sosiaalityön jatkokehittämistä. Neuvottelukunnan tuotoksena syntyi toimenpideohjelma⁶, jossa linjattiin sosiaalityön kehittämisen pääsuuntia vuoteen 2015 saakka. Tämän toimenpideohjelman keskeiset ehdotukset jakaantuivat neljään eri kokonaisuuteen, jotka käsittelivät (1) sosiaalityön työorientaatioiden kehittämistä osaamisperustaksi, (2) sosiaalityön rakenteiden ja organisoinnin muuttamista asiakkaiden tarpeita ja sosiaalityön osaamista vastaaviksi, (3) asiakkaiden osallisuuden ja sosiaalityön eettisyyden vahvistamista sekä (4) sosiaalityön koulutuksen ja tutkimuksen suuntaamista alan perustutkimukseen sekä vastaamaan nopeasti kehittyviin yhteiskunnallisiin muutoksiin. Ehdotusten toimeenpanon oli tarkoitus alkaa sosiaalialan kehittämishankkeessa vuonna 2006. Kehittämishankkeen yhteydessä sosiaalialalle piti lisäksi (1) laatia henkilöstön tehtävärakenne- ja mitoitus-suositukset, (2) selvittää eri sektoreiden erityisosaamista vaativia sosiaalityön tehtäviä sekä (3) niihin vaadittavaa koulutusta ja osaamista, antaa suositukset (4) täydennyskoulutuksesta ja (5) työnohjauksesta vuoden 2006 loppuun mennessä sekä (6) toteuttaa sosiaalialan Veto-ohjelman kanssa yhteistyössä valtakunnallinen laaja-alainen työolojen kehittämishanke. Toimenpideohjelman ehdotukset ovat toteutuneet vaihtelevasti ja vaikka kehittämisehdotusten eteen onkin tehty paljon työtä, monet asiat ovat edelleen ajankohtaisia kuten henkilöstön tehtävärakenne ja mitoitus, sosiaalityöntekijöiden työssä jaksaminen, asiakkaiden osallisuuden lisääminen tai valtakunnallinen tiedon- tuottamisen tarve.

4 Aikuisten parissa tehtävä sosiaalityö

4.1 Sosiaalityön juuret ja perustehtävä

Sosiaalityön tehtävä ja tarkoitus on säädelty sosiaalihuoltolaissa⁷, mutta sen eettinen perusta ja ammatillinen ydin on määritelty kansainvälisesti. Tällä tavoin rakentunut toimija on mielenkiintoinen. Se on yhtäältä ammatti, jossa pyritään konkreettisesti tukemaan ja auttamaan yksilöitä ja perheitä elämänhallinnan ongelmassa, kriisitilanteissa, taloushallinnassa tai päihteisiin ja riippuvuuksiin liittyvissä ongelmassa. Toisaalta sosiaalityön tehtävänä on tukea yhteisöjen toimintamahdollisuuksia ja hyvinvointia. Sosiaalityö on myös yhteiskunnallinen toimija ja vaikuttaja. Ammattilaisten tulee tehdä rakenteellista sosiaalityötä hyvinvoinnin ja osallisuuden lisäämiseksi sekä sosiaalisia ongelmia aiheuttavien esteiden poistamiseksi ja työssä kertyneen tiedon välittämiseksi päätöksenteon tueksi⁸.

Sosiaalityö määrittyy useasta lähtökohdista käsin. Yhtäältä se on kansainvälisesti tunnustettu ammattiala, jolla on tietyt yhteneväiset ydinpiirteet, päämäärät ja eettiset periaatteet. Toisaalta se on saanut kansalliset ominaispiirteensä riippuen yhteiskunnan toimintajärjestelmästä, sosiaalipolitiikasta tai vauraudesta. Suomessa sosiaalityön juuret löytyvät kirkon ja vapaaehtoistyön sekä kuntien vaivaishoidon kautta kehittyneestä lakisääteisestä sosiaalihuollosta, joka on muotoutunut taloudellista tukea ja palveluja antavaksi järjestelmäksi. Kuntasektorin lisäksi sosiaalityötä tehdään valtionhallinnon erityispalveluissa, diakoniatyössä, järjestöissä ja kehittämishankkeissa. Sosiaalityön juuret löytyvät myös lääkinnällis-sosiaalisiksi työksi kutsutusta terveydenhuollon sosiaalityöstä, joka on toiminut osaltaan yksilökohtaisen työn edistäjänä. Toimeentulotuen taustalla on puolestaan vakuutus pohjainen sosiaalipolitiikka sekä ajatus sosiaaliturvasta oikeutena⁹. Suomessa Sosiaalityön alkuaajoista lähtien erityisesti vähimmäisturva ja palvelut ovat kietoutuneet yhteen.

Sosiaalityötä on määritelty aikojen saatossa eri tavoin. Jorma Sipilän (1989) esittämät havainnot sosiaalityön määrittelemisen moninaisuudesta ovat ajankohtaisia edelleen. Sosiaalityön toiminta-areenojen monipuolisuuden vuoksi kattavan määritelmän laatiminen on ollut haastavaa. Muuttuvassa maailmassa tähän ei ole syytä edes pyrkiä, sillä eri toimijat tarvitsevat tavoitteitaan ja toimintaympäristöään vastaavat määritelmät. Käsillä olevan selvitystyön kannalta olennaista on kirkastaa sosiaalityön perustasta löydettävä alkuorientaatio, jonka pohjalta sosiaalityö voi kehittyä yksilökohtaisessa, yhteisöllisessä ja yhteiskunnallisessa tehtävässään.

Määritelmille on ominaista tietty normatiivisuus, eli sen kuvaaminen, millaista sosiaalityön tulisi olla sen sijaan, että kuvataan mitä sosiaalityö on. Niissä on kuvattu sosiaalityöntekijöiden rooleja ja tehtäviä, mutta myös työn yhteiskunnallisia funktioita. Seuraavassa on esitetty esimerkinomaisesti kaksi sosiaalityön määritelmää.

Valtakunnallisen sosiaalityön yliopistoverkoston Sosnetin (2003) määritelmä:

"Sosiaalityöllä tarkoitetaan sosiaalityöntekijän yliopistokoulutuksen saaneen ammattihenkilön toimintaa, joka perustuu tieteellisesti tutkittuun tietoon, ammatillis-tieteelliseen osaamiseen ja sosiaalityön eettisiin periaatteisiin. Sosiaalityöllä vahvistetaan hyvinvointia edistäviä olosuhteita, yhteisöjen toimivuutta sekä yksilöiden toimintakykyisyyttä. Työ on yksilöiden, perheiden, ryhmien ja yhteisöjen sosiaalisten ongelmien tilannearviointiin ja ratkaisuprosesseihin perustuvaa kokonaisvaltaista muutostyötä, joka tukee ihmisten selviytymistä."

Sosnet (2014) hyväksyi sosiaalityön kansainvälisten järjestöjen vuonna 2014 tekemästä englanninkielisen määritelmän pohjalta työstetyn suomenkielisen määritelmän, joka hyväksyttiin Sosnetin yleiskokouksessa 20.5.2014 Jyväskylässä. Määritelmä on suomeksi seuraava:

"Sosiaalityö on professio ja tieteenala, jolla edistetään yhteiskunnallista muutosta ja kehitystä, sosiaalista yhteenkuuluvuutta sekä ihmisten ja yhteisöjen voimaantumista ja valtaistumista. Yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden, ihmisoikeuksien, kollektiivisen vastuun sekä moninaisuuden kunnioittamisen periaatteet ovat keskeisiä sosiaalityössä. Sosiaalityö kiinnittyy sosiaalityön, yhteiskuntatieteiden ja humanististen tieteiden teorioihin sekä alkuperäiskansojen ja paikallisyhteisöjen tietoon. Sosiaalityössä työskennellään ihmisten ja rakenteiden parissa elämän ongelmatilanteiden ratkaisemiseksi ja hyvinvoinnin lisäämiseksi. Edellä olevaa määritelmää voidaan laajentaa kansallisella ja/tai alueellisella tasolla."

4.2 Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön käsite ja toiminta-areenat

Käsillä olevassa tulevaisuusselvityksessä käytetään käsitettä aikuisten parissa tehtävä sosiaalityö. Se toimii erilaisilla areenoilla usein monialaisissa yhteistyösuhteissa käyttäen asiakaskohtaisen sosiaalityön, yhteisösosiaalityön ja rakenteellisen sosiaalityön menetelmiä. Muutoin keskeisimmät käsitteet määritellään seuraavissa luvuissa asiakohtaisesti.

Sosiaalityötä on tehty aikuisten parissa niin kauan kuin on tehty auttamis- ja sosiaalityötäkin. Kun kunnallisia sosiaalipalveluja ryhdyttiin kehittämään ja tuottamaan 2000-luvulla elämänkaarimallin mukaisesti, asettui aikuissosiaalityö selkeämmin keskustelun kohteeksi. Elämänkaarimallissa lapsuuden, nuoruuden, aikuisuuden ja vanhuuden palvelut eriytettiin. Näin aikuissosiaalityöksi määrittyi lastensuojelun ja gerontologisen sosiaalityön väliin jäävä alue. Tämän kehityksen myötä aikuissosiaalityölle on etsitty sisältöä ja omaa profiilia.¹⁰

Aikuisten parissa tehtävällä sosiaalityöllä tarkoitetaan yleisimmin kuntien sosiaalitoimistoissa tehtävää sosiaalityötä, joka keskittyy pääosin aikuisväestön kysymyksiin. Määrittely ei ole selkeärajainen, mutta yhtä mieltä ollaan siitä, että lastensuojelun sosiaalityö ei kuulu aikuisten parissa tehtävään sosiaalityöhön. Sen sijaan perheen aikuisten parissa tehtävä työ liittyy sekä lastensuojelun kenttään että aikuissosiaalityöhön. Aikuisten palveluista puhuttaessa on käytetty myös käsitettä työikäisten palvelut rajaten omiksi alueikseen lastensuojelutyön sekä eläkeikäisten tai ikääntyneiden palvelut ja gerontologisen sosiaalityön. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen sosiaalihuollon palvelutehtävien luokituksessa käytetään termiä työikäisten palvelut.

Aikuisten palveluihin ja aikuisten parissa tehtävään sosiaalityöhön kuuluva toimintojen ja toimijoiden kirjo on laaja. Työkentän monimuotoisuutta lisäävät tulevaisuudessa sosiaali- terveydenhuollon uudistukset sekä julkisten ja yksityisten palvelujen tuottajien välillä tehtävät uudelleenjärjestelyt. Aikuisten parissa tehtävä sosiaalityö on vakiintunut toimintaa, mutta toisaalta monet toimintamuodot hakevat paikkaansa. Sosiaalityötä jäsentävät myös koulutus ja tutkimus tieteenalana. Ratkaisevaa on, mitkä kysymykset, ilmiöt ja lähestymistavat yhdistävät erilaisia aikuissosiaalityön asiakkaita.

Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön kenttää voidaan hahmottaa Juhilan¹¹ tavoin areenoina. Sosiaalityön kannalta on olennaista, miten osaaminen ja toiminnan edellytykset varmistetaan eri areenoilla kuten sosiaalihuollossa, terveydenhuollossa, mielenterveystyössä, kuntoutuksessa, työterveyshuollossa, päihdetyössä, perhetyössä, työvoimahallinnossa, työllistymistä edistävissä monialaisissa yhteispalveluissa, asuissosiaalisessa työssä, vammaistyössä, vanhustyössä, kouluissa ja ammattioppilaitoksissa, maahanmuuttotyössä, rikosseuraamustyössä, poliisin ja puolustusvoimain työssä sekä julkisissa että yksityisissä organisaatioissa, sosiaalisten järjestöjen palveluissa ja diakoniatyössä. Toisaalta sosiaalityölle on varmistettava ”kotipesä”, jossa työssä tarvittava perusosaaminen voi kehittyä.

Se, että sosiaalityöllä on moninaiset juuret, sitä määritellään erilaisista lähtökohdista käsin ja sen toimintakäytännöt vaihtelevat, ovat sosiaalityön vahvuuksia. Sosiaalityö kykenee toimimaan monilla areenoilla ja vastaamaan yksilöiden, yhteisöjen ja rakennetasoisten asioiden haasteisiin. Vahvuuksien hyödyntäminen edellyttää kuitenkin

osaamisen, menetelmien, organisoinnin, johtamisen sekä tutkimuksen ja kehittämisen yhteensovittamista sekä toimintaympäristöjen huomioimista.

5 Sosiaalityön nykytila, uudistamistarve ja tavoitetila

Käsillä olevassa luvussa kuvataan sosiaalityön nykytilan pääpiirteet ja kehittämiskohteet ja sosiaalityön uudistamistarve perustellaan myös sen yhteiskunnallisen tehtävän näkökulmasta. Luvun lopuksi määritellään tulevaisuuden sosiaalityön tavoitetila.

5.1 Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön nykytila

Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön kehittämiskohteet määrittävät sosiaalityön sisäisistä lähtökohdista, kumppanuuksista sekä työn yhteiskuntasuhteesta lähtien. Selvitystehtävässä on tullut esiin kehittämishaasteita, joista on muodostettu alla olevat kategoriat. Esitetyt haasteet sisältävät samalla resurssit ja idut sosiaalityön uudistuvaan tavoitetilaan.

Sosiaalityön kehittämiskohteet:

- Työn perustehtävän, paikan, kohteen ja roolin selkeyttäminen.
- Toimintatapojen, osaamisen ja metodisuuden kehittäminen.
- Vaikuttavuuden vakiinnuttaminen palvelutoimintaa läpäiseväksi rakenteeksi.
- Osaamisen johtamisen, työhyvinvoinnin, työssä jaksamisen ja asiantuntijuuden varmistaminen.
- Kumppanuuksien ja monialaisen osaamisen hyödyntäminen palvelukokonaisuuksissa.
- Asiakasosallisuuden vieminen sosiaalityön kantavaksi periaatteeksi.
- Sosiaalityön paikan ja toimintamahdollisuuksien vahvistaminen sosiaali- ja terveydenhuollon integraatiossa.

Sosiaalityön rooli ja tehtävä viimesijaisena palveluna on muuttunut suuresti perustoimeentulotuen siirryttyä Kelan hoidettavaksi sekä siksi, että sosiaalityö ei ole pelkästään sosiaalipolitiikan väline, vaan yhä enemmän kytketty myös työllisyys- ja talouspolitiikkaan (aktivointi, vastikkeellisuus jne.). Toimeentulotuki yksin käytettynä menetelmänä ei auta nostamaan ihmisiä taloudellisesta ahdingosta. Perusturva eli työttömän, kotihoidon tuen, vähimmäismääräisen sairaus- tai vanhempainpäivärahan saajan tulo- tasot eivät riitä kattamaan kohtuullista minimikulutusta. Etuuskien alhainen taso on johtanut tilanteeseen, jossa yhä useampi joutuu jatkuvasti hakemaan epävarmaa ja harkinnanvaraista toimeentulotukea.¹² Perusturvan riittämätön taso jo sinänsä kaventaa perusturvasta riippuvaisten ihmisten ihmisoikeuksia¹³ Perustoimeentulotuen myötä on menetetty osin kontakti ihmisiin, jotka olisivat erityisen tuen tarpeessa. Uudenlaiset haasteet liittyvät siten tuen tarpeen arviointiin, asiakasohjaukseen, asiakkaiden tavoittamiseen ja toimiviin palvelukokonaisuuksiin.

Osaamista ja metodisuutta kehittämällä sosiaalityö pystyy uudistamaan toimintatapojaan ja menetelmiään vastatakseen muuttuneeseen toimintaympäristöön. Sosiaalityön sisältöjen yleisemmälle mallintamiselle sekä menetelmien ja työtapojen kehittämiseksi on suuri kehittämistarve, jotta voidaan kirkastaa, mitä on sosiaalityön erityinen osaaminen ja palvelu, ja miten niitä voidaan hyödyntää kumppanuuksissa ja monialaisissa palveluissa.

Vaikuttavuuden arvioinnin haasteet liittyvät yleisemmin sosiaalityön työtilanteeseen ja työtapaan, joille on ominaista reaktiivisuus, eli reagoiminen asiakkaiden erilaisiin ja yllättäviin tilanteisiin korjaavasti. Tavoitteelliseen työskentelyyn ja ratkaisujen hakemiseen asiakkaille on niukalti edellytyksiä. Koska mitattavia tavoitteita ei juurikaan aseteta eikä arviointia tehdä, työn vaikuttavuutta ei voida osoittaa. Kehitettävää on edelleen myös tiedonhallinnassa ja kirjaamisen käytännöissä (rakenteinen kirjaaminen). Monitoimijaisessa työssä yhteiset tavoitteet, tiedon kulku ja tekniset alustat edellyttävät yhtenäistä tietopohjaa.

Kumppanuuteen ja monialaiseen osaamiseen liittyen palvelut, työtehtävät ja etuudet ovat moninaistuneet ja samalla erkaantuneet toisistaan. Julkisella järjestämisvastuulla olevien palvelujen lisäksi toimijoita, hankkeita ja projekteja sekä palveluntuottajia on paljon, jolloin kokonaiskuvan saaminen niistä on vaativaa. Tämä heijastuu sosiaalityöhön siten, että palvelujärjestelmän kokonaisuutta on vaikea hahmottaa. Myös työntekijät vaihtuvat usein ja vaaditun osaamisen alue on liian laaja. Organisaatiomuutokset ja palveluiden keskittäminen ovat aiheuttaneet sen, että työntekijöiden alueellinen paikallistuntemus on heikentynyt. Kilpailutuksen myötä palveluntuottajat vaihtuvat tiheästi. Mainitut seikat johtavat siihen, että mahdollisia yhteistyökumppaneita ei aina tunneta eikä asiakkaita pystytä välttämättä ohjaamaan oikeiden palveluiden piiriin.

Asiakasosallisuus mainitaan usein sosiaalityön kantavana periaatteena. Palvelujen ja toimintojen suunnittelussa on paljon kehitettävää sen suhteen, miten asiakkaiden asiantuntemusta ja palvelukokemuksia hyödynnetään. Asiakkaiden kuulemisen lisäksi tarvetta on aidolle yhteiskehittäjyydelle sekä osallistavien ja valtaistavien työmenetelmien hyödyntämiselle. Asiakkaiden etuja ja oikeuksia ajava sosiaalityö sekä jalkautuva ja etsivä sosiaalityö toteuttavat myös asiakasosallisuuden periaatetta.

Integroituissa palveluissa hallinnolliset rakenteet ja sitä myötä resursointi vaikuttavat ratkaisevasti sosiaalityöhön reunaehtoina. Samalla ne avaavat uusia mahdollisuuksia. Sosiaalityö liittyy laajasti etuus- ja palvelujärjestelmiin sekä niiden menneisiin ja tuleviin uudistuksiin. Suurimpia muutoksia toimintaympäristössä ovat viime vuosina olleet perustoimeentulotuen siirtäminen kunnista Kelan hoidettavaksi, sote- ja maakuntavalmistelu sekä työvoimapalvelujen uudistaminen. Tulevaisuudessa sosiaalityöhön vaikuttaa muun muassa sosiaaliturvan kokonaisuudistus. Myös yksittäiset etuus- ja palvelujärjestelmän muutokset, kokeilut tai lakimuutokset voivat vaikuttaa sosiaalityön resurssien suuntaamiseen tai työmäärään. Tällaisista voi mainita esimerkkinä Alueellisen työ- ja yrityspalvelujen kokeilun ja työttömyysturvan aktiivimallin.

Etuus- ja palvelujärjestelmän lisäksi vaikuttavat myös niiden taustalla olevat trendit, jotka voivat olla keskenään jopa ristiriitaisia, ja jotka ovat osin poliittisesti määriteltyjä. Tällaisia ovat esimerkiksi vastikkeellisuus ja vastikkeettomuus. Vastikkeellisudella haetaan sitä, että yhä useamman työelämän ulkopuolella olevan tulisi osallistua jollain tavalla yhteiskunnan toimintaan. Tämä näkyy työttömien velvoitteiden tiukentamisena sanktioin. Sosiaalityön näkökulmasta korkeammat työllisyystavoitteet tarkoittavat yhä vaativampaa toimintakyvyn tukemista. Vastikkeettomat etuudet ja palvelut lisäävät motivaatiota myönteiseen muutokseen, lisäävät toimijoiden välistä luottamusta ja varmistavat sitä kautta palvelutoiminnan vaikuttavuutta.

Yhteen vetäen voidaan todeta, että sosiaalityön tulevaisuus piirtyy (i) asiakaslähtöisyyden (ii) metodisuuden, osaamisen ja työkäytäntöjen; (iii) organisatorisen paikan ja kumppanuuksien määrittymisen sekä (iv) etuus- ja palvelujärjestelmän ja yhteiskunnallisten reformien kokonaisuudessa.

5.2 Sosiaalityön merkitys yhteiskunnassa ja uudistamisen suunnat

Sosiaalityön roolia, paikkaa ja merkitystä yhteiskunnallista osaamista vaativana alana voidaan kuvata ja perustella seuraavasti:

- Yhteiskunnan on pystyttävä vastaamaan uusiin ja yllättäviin ilmiöihin, ja ne ovat usein tunnistettavissa sosiaalityössä.
- Sisäisen turvallisuuden tavoitteita on tuettava ehkäisemällä syrjäytymistä ja eriarvoistumista siten, että parannetaan kansalaisten ja maassa oleskelevien osallistumista ja integroitumista yhteiskuntaan.
- Sosiaalityöllä on eettinen vastuu erityisen haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten auttamisesta, esimerkkinä ihmiskaupan uhrin, lähisuhdeväkivallan uhrin, paperittomat, puolustuskyvyttömät vanhuksat tai riippuvuuksista kärsivät ihmiset.
- Vammaisuus, mielenterveysongelmat tai muu osallisuutta heikentävä tilanne edellyttävät nykyistä vahvemmin osallisuuden ja yhteiskunnan täysivaltaisen jäsenyyden tukemista.
- Väestön ikärakenteen muutos edellyttää uusia keinoja palvelutarpeisiin vastaamiseksi.
- Lasten ja nuorten sekä heidän perheidensä tukeminen on yksi sosiaalihuollon perustehtävistä ja sosiaalityön osaamisalueista. Tukemista tulee vahvistaa, jotta väestön hyvinvointi ja vanhemmista sukupolvista huolehtiminen tulevaisuudessakin on mahdollista. Tukemalla oikea-aikaisesti syrjäytymisvaarassa olevia lapsia ja nuoria voidaan ehkäistä kalliiden erityispalvelujen tarvetta.
- Työn murros ja tulonhankkimisen tapojen muutos haastavat ihmisten arkisen selviytymisen ja toimeentulon turvaamisen.
- Sosiaaliturvan toimivuus edellyttää palvelujen ja etuuksien käyttäjä- ja elämäntilannelähtöistä yhteensovittamista sekä niiden oikea-aikaista kohdentamista.

- Sosiaalityö varmistaa asiakasohjausta ja palveluketjuja paljon palveluja tarvitseville tai erityisen tuen tarpeessa oleville ihmisille, joiden toimintakyky on alentunut.
- Aktivointipolitiikassa tarvitaan merkityksellisyyden ja osallisuuden tuottamista sekä toimintakyvyn tukemista lannistavien ja byrokraattisten kontrollikäytäntöjen sijaan. Sosiaalityön suhde talous- ja työllisyyspolitiikkaan vaatii selkeyttämistä.
- Sosiaalityö tunnistaa elinympäristön, asumisen, kulttuurin ja sosiaalisen yhteenkuuluvuuden hyvinvoinnin lähteenä.
- Hyvinvointia tuottavien eri toimijoiden resurssit on yhdistettävä yhteisten tavoitteiden mukaisesti paikallisesti ja valtakunnallisesti.
- Digitalisaation hyödyntäminen kaikkien saavutettavana palveluna ja digisyrjäytymisen tunnistaminen edellyttävät sosiaalityön resurssia.

Sosiaalityön tavoitetila on tarkennettu seuraaviin viiteen peruspilariin ja on kuvattuna seuraavan luvun visiossa ja tiekartassa. Peruspilarit noudattavat perusturvan ja toimeliaisuuden kokonaisuudistusta valmistelleen Toimi-hankkeen vastaavia ulottuvuuksia.

Tulevaisuuden sosiaalityön tavoitteiden peruspilarit:

- **Huolenpito:** Sosiaalityö on ihmisten elämäntilanteista lähtevää auttamistyötä ja vastaa osaltaan vahvasti perustuslain mukaiseen huolenpidon velvoitteen kohdentaen tukea sitä eniten tarvitseville.
- **Osallisuus ja merkityksellisyys:** Sosiaalityö tukee vaikuttavin työmenetelmin osallisuuden, merkityksellisyyden, aktiivisen osallistumisen ja oppimisen toteutumista ihmisten arjessa edistäen näin yhteiskunnallista yhteenkuuluvuutta ja turvallisuutta sekä ihmisten sosiaalista hyvinvointia ja terveyttä.
- **Oikeudet ja velvollisuudet:** Sosiaalityö auttaa ihmisiä löytämään oman paikkansa yhteiskunnassa ottaen huomioon heidän oikeutensa ja velvollisuutensa yhteiskunnan jäsenenä.
- **Palvelut ja etuudet:** Sosiaalityö huolehtii osaltaan asiakkaan tarvitseman tuen, palvelujen ja etuuksien yhteen nivomisesta siten, että asiakkaan tai hänen perheensä elämäntilanteen kokonaisuus tulee huomioiduksi ja hän kykenee etenemään kohti tavoitteitaan.

- **Selkeä kokonaisuus:** Tulevaisuuden sosiaalityöllä on selkeä rooli sosiaali- ja terveydenhuollossa, ihmisten työ- ja toimintakykyä sekä työllistymistä edistävissä palveluissa ja muilla hallinnonaloilla. Sosiaaliturvan ja palvelujen vaikuttava toimeenpano sekä jatkuva kehittäminen edellyttävät ihmisten ja paikallisyhteisöjen arjen sekä yhteiskunnallisten ilmiöiden, kuten köyhyyden ja eriarvoistumisen prosessien syvällistä ymmärtämistä.

6 Tiekartta aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön uudistamiseksi

Visio: Sosiaalityö 2030

Tulevaisuuden sosiaalityö toimii mahdollisimman lähellä ihmisten elämänpäiriä. Sosiaalityö on matalalla kynnyksellä tavoitettavaa lähipalvelua, jolle on ominaista yhteisöllinen lähestymistapa ja yhteiskunnallinen näkökulma. Ymmärrys paikallisista ja globaaleista ilmiöistä sekä toimintaympäristöistä suuntaavat työtä.

Sosiaalityö käyttää systematisoituja ja kumppanien kanssa jaettuja vaikuttavia toimintamalleja ja menetelmiä. Tutkimukseen, kehittämiseen ja innovointiin perustuvat käytännöt rakentavat sosiaalityön monialaista menetelmällisyyttä.

Sosiaalityö on erityistä asiantuntijuutta vaativa ala, jonka rakentuu vahvasti myös ammattieettisten periaatteiden varaan. Sosiaalityö on luonteva osa tulevaisuuden sosiaaliturvaa, jossa se kantaa erityistä vastuuta osallisuuden edellytyksistä kaikille.

Tiekartan teemat ja toimenpidesuosituks

Kuvio 1. Sosiaalityön tulevaisuuden tiekartan teemat

Sosiaalityön valtakunnallinen kehittämisohjelma

- Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön uudistamiseksi ja konkretisoimiseksi on toteutettava valtakunnallinen kehittämisohjelma, joka määrittää esimerkiksi pilottien avulla sosiaalityön paikat ja roolit uudistuvassa sosiaaliturvassa, palvelujärjestelmässä sekä paikallisissa toimintaympäristöissä.
- Ohjelmassa on kehitettävä toimiva tehtävä rakenne sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen välille ja tuettava sitä valtakunnallisesti.
- Kehittämistyössä on hyödynnettävä Toimi-hankkeen, PRO SOS ja ISO SOS -hankkeiden sekä Osallistavan sosiaaliturvan kuntakokeilun tulokset.
- Kehittämisohjelman tavoitteet tulee sitoa soveltuvin osin sosiaaliturvan kokonaisuudistukseen etuuksien ja palvelujen yhteensovittamiseksi sekä palvelujen resursoimiseksi. Uudistuvat sosiaalityön palvelut toteuttavat samanaikaisesti osallisuuden, toimintakyvyn, osaamisen ja työllisyyden tavoitteita. Palvelujen keskiössä tulee olla henkilökohtaiseen vuorovaikutukseen pohjautuva asiakastyö, jossa asiakassuunnitelma, sen toteutus ja arviointi ovat saman sosiaalityön ammattilaisen vastuulla.

Osaava ja vaikuttava sosiaalityö

- Sosiaalityössä tulee ottaa käyttöön vaikuttaviksi osoitettuja työmenetelmiä ja seurata jo käytössä olevien menetelmien vaikuttavuutta. Niitä tulee soveltaa sosiaalityön eri toiminta-areenoilla palvelukokonaisuuksien ja -ketjujen kehittämisessä. Erityistä huomiota tulee kiinnittää paljon integroitua palveluja tarvitsevien tunnistamiseen sekä taitojen kehittämiseen ihmisen kohtaamisessa ja tukemisessa.
- Osaamista tulee kehittää laaja-alaisissa kokonaisuuksissa eli orientaatioissa, joita ovat varhainen tuki ja hyvinvoinnin edistäminen sosiaalisina investointeina, tehostettu asiakaskohtainen sosiaalityö, yhteisösosiaalityö ja rakenteellinen sosiaalityö.
- Sosiaalityössä on selkeytettävä vaikuttavuuden seuranta sekä otettava käyttöön sosiaalityöhön sopivat vaikuttavuutta, hyvinvointia ja toimintakykyä arvioivat mittarit. Vaikuttavuusmittarien tulee eritellä työskentelyn tavoitteet, käytetyt työmenetelmät, asiakkaan elinolosuhteet ja työskentelyssä saavutettu muutos. Vaikuttavuuden seuraamisen tulee olla asiakasta osallistavaa ja sen

on lisättävä työskentelyn vastavuoroisuutta. Mittarit tulee integroida asiakas-tietojärjestelmiin ja vaikuttavuuden tulee olla koko palvelutoimintaa läpäisevä periaate.

- Sosiaalityön osaamista tulee tukea tutkimuksen, tutkivan kehittämisen, innovaatiotoiminnan ja osaamisen johtamisen avulla. Sosiaalityön ammattilaisten ja asiantuntijoiden työn tulee olla riittävän autonomista ja motivoivaa. Työntekijöille tulee luoda uralla etenemisen rakenteet myös omissa organisaatioissaan.

Kumppanuuksia rakentava sosiaalityö

- Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut on toteutettava käyttäjä- ja elämäntilanelähtöisesti. Poisohjaamisen kulttuurista on luovuttava, ja asiakkaan on saatava tarvittaessa akuutti apu tilanteessa, jossa hänet ensimmäiseksi kohdetaan. Sosiaalityöntekijän täytyy olla mukana sosiaali- ja terveydenhuollon moniammatillisissa tiimeissä. Erikoissairaanhoidossa sosiaalityöntekijän osaaminen on tunnistettava ja sisällytettävä palvelukuvauksiin eri toimialueilla.
- Kela-yhteistyöhön on rakennettava menettelytavat, joilla voidaan ehkäistä etuuksien viivästyminen sekä etuuksien ja palvelujen väliin putoaminen. Kelan ja sosiaalityön roolit, työnjako ja asiakasohjauksen periaatteet on selkeytettävä. Tietoteknisten ratkaisujen on oltava toimivia sekä asiakasrajapinnassa että viranomaisten kesken. Kelaan on lisättävä koulutusta ja osaamista sosiaalityöstä ja sosiaalipalveluista.
- Yhteistyössä työvoimapalvelujen kanssa sosiaalityöntekijän on käytettävä osallisuutta luovia ja kannustavia menettelytapoja sekä autettava ihmisiä löytämään omat unelmansa ja paikkansa yhteiskunnassa. Mitä korkeampi työllisyystavoite yhteiskunnalla on, sitä merkittävämpi rooli on sosiaalityöllä ja toimintakyvyn tukemisella.
- Sosiaalityön osaaminen ja toiminnan edellytykset on varmistettava eri areenoilla kuten sosiaalihuollossa, terveydenhuollossa, asumissosiaalisessa työssä, mielenterveystyössä, kuntoutuksessa, työterveyshuollossa, päihde-työssä, lapsiperheiden sosiaalityössä, vammaistyössä, vanhustyössä, kouluissa ja ammattioppilaitoksissa, maahanmuuttotyössä, rikosseuraamustyössä, poliisin ja puolustusvoimain työssä sekä julkisissa että yksityisissä organisaatioissa.

- Järjestöjen ja sosiaalityön yhteistyö on vakiinnutettava yhteiseksi voimavaraksi. Sosiaalityössä on opittava hyödyntämään luovia ja spontaaneja paikallisia kumppanuuksia asiakkaiden ja asukkaiden hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi.

Osallistava ja valtaistava sosiaalityö

- Sosiaalityössä on lisättävä asiakkaiden asiantuntemuksen hyödyntämistä, tästä saatavan tiedon seuranta ja arviointia sekä edellytettävä eri palveluntuottajien sitoutumista näihin periaatteisiin. Yhteiskehittämistä tulee hyödyntää palvelujen suunnittelussa sekä sosiaalityön menetelmien kehittämisessä. Toiminnalliset työmenetelmät ja työntekijöiden jalkautuminen toimistosta ovat osa asiakaslähtöistä sosiaalityötä. Sosiaalityö on myös asiakkaiden etuja ja oikeuksia ajavaa työtä.
- Asiakasraadeista, vertaistukea antavista tahoista, kokemusasiantuntijoista ja kehittäjäasiakkaista tulee rakentaa laajempi verkosto, jonka asiantuntemusta voidaan käyttää aiempaa systemaattisemmin.
- Asiakkaiden asiantuntemusta tulee hyödyntää kestäväällä tavalla, joka mahdollistaa heidän motivoitumisensa ja työnsä tukemisen.
- Sosiaalityön tulee olla jalkautuvaa matalan kynnyksen lähipalvelua, jossa toteutuu alueperustainen yhteisöllinen lähestymistapa. Digitaalisten palvelujen kehittämisessä on huomioitava palvelujen tarpeenmukainen saatavuus, digisyrjäytyminen ja kaikkien mahdollisuudet hyödyntää palveluja.

Ilmiölähtöinen ja yhteiskunnassa vaikuttava sosiaalityö

- Sosiaalityötä on kehitettävä ilmiölähtöiseksi ja sektorirajat ylittäväksi työksi, joka välttää ongelmalähtöistä asioiden käsittelyä. Ilmiölähtöinen sosiaalityö pystyy löytämään ongelmien juurisyitä, joilla on merkitystä työn vaikuttavuuden ja varhaisen tukemisen kannalta.
- Ilmiöt ovat ajassa muuttuvia, joten niitä ei tule pilkkoa asiakasprosessin eri vaiheisiin eri palveluntuottajille (vrt. tuotteistaminen), vaan niitä luonnehtii kokonaisvaltaisuus, mikä on sosiaalityön erityinen vahvuus.
- Rakenteellinen sosiaalityö tulee vakiinnuttaa jatkuvasti käytössä olevaksi toimintamuodoksi. Se tunnistaa ajalle tyypillisiä tai paikallisia ilmiöitä parantaen

palvelujen kohdentumista ja tavoitteenmukaisuutta. Tulee luoda toimintakäytännöt, jotka mahdollistavat rakenteellisen sosiaalityön ja sosiaalisen raportoinnin tuottaman tiedon hyödyntämisen päätöksenteossa.

- Globaalit ja ylirajaiset ilmiöt tulee huomioida sosiaalityön osaamisalueina. Sotiin ja konflikteihin liittyvällä pakolaisuudella, ilmastonmuutoksella ja siihen liittyvällä elinmahdollisuuksien kapeutumisella voi tulevaisuudessa olla suuri merkitys hyvinvoinnille ja ympäristön kestävyydelle ja sitä kautta yksilöille.

7 Osaava ja vaikuttava sosiaalityö

7.1 Osaaminen ja osaamistarpeet

Sosiaalityöntekijän osaamisen ytimessä ovat tiedolliset ja taidolliset valmiudet arvioida ihmisten sosiaalista kokonaistilannetta, arjessa selviytymistä ja siinä tarvittavia resursseja heidän kohdatessaan elämänkriisejä ja vaikeuksia. Erityistä osaamista vaatii asiakaskohtaisten tarpeiden tarkasteleminen suhteessa yhteiskunnan makrotason ilmiöihin ja rakenteisiin kuten lainsäädäntöön sekä etuus- ja palvelujärjestelmään.¹⁴ Sosiaalityöntekijän tehtäväalue käsittää siten yksilö- ja yhteisötason huomioimisen yhtä aikaa yhteiskunnallisen näkökulman kanssa. Tuen ja palvelujen tarpeen arvioinnin lisäksi sosiaalityöntekijän tulee konkretisoida arvioonsa perustuva tieto tueksi ja palveluiksi. Ammattitaidolla tarkoitetaan puolestaan työntekijän kykyä hallita työprosesseja ja toimia tarkoituksenmukaisesti vaihtuvissa tilanteissa¹⁵.

Sosnet -yliopistoverkosto¹⁶ on tiivistänyt sosiaalityön koulutuksen tuottaman osaamisen seuraavaan kuvioon 2.

Kuvio 2. Sosiaalityön koulutuksen tuottama osaaminen

Kuvatut ulottuvuudet vastaavat selvitystyössä tunnistettuja sosiaalityön käytännön osaamisalueita, mutta myös osaamistarpeita. Osaamisen varmistamisella on merkityksensä sosiaalityön sisältöjen selkeyttämisessä, monialaisten palvelumallien rakentamisessa sekä lopulta palvelujen saatavuudelle ja oikealle kohdentumiselle. Osaamisen kehittämistarpeet liittyvät myös työssä kohdattaviin ilmiöihin tai erilaisiin uudistuksiin, jotka muuttavat sosiaalityön toimintaympäristöä.

Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus (Poske) on sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien osaamiskartoituksessaan¹⁷ päätenyt samansisältöiseen jäsenyyteen. Tässä osaaminen on jaettu viiteen pääkohtaan, joiden alle on tarkennettu työn sisältöjä huomioiden myös sosionomien osaaminen. Poske on hyödyntänyt kuvauksessaan Ulla-Maija Rantalaihon (2005) analyysiä sosiaalityön osaamisesta¹⁸ sekä ammattikorkeakouluverkoston yhteisesti luomia sosionomien kompetensseja.¹⁹

Kuvio 3. Sosiaalialan osaaminen sosiaalityöntekijöiden osaamisalueita²⁰ ja sosionomien kompetensseja²¹ mukailien

Sosiaalityön kentällä on useita kehittämisrakenteita ja -hankkeita, jotka liittyvät osaamisen ja työmenetelmien kehittämiseen, asiakasosallisuuteen ja monialaiseen työskentelyyn. Niitä on tuotettu kuntien omana toimintana, osaamiskeskusten toimesta sekä osana valtakunnallisia kehittämissankkeita. Työntekijöillä on paljon osaamista, tietoa ja ammattitaitoa, mutta niiden hyödyntämiselle tulee luoda nykyistä selkeämmät mahdollisuudet organisaatioissa sekä osaamisen johtamisen keinoin. Sosiaalityöntekijöiden ja sosionomien osaamisen systemaattisemmaksi hyödyntämiseksi tarvitaan

resurssit ja nykyistä selkeämmät väylät. Asia liittyy myös menetelmäosaamiseen, tehtävärakenteen selkeyttämiseen sekä sosiaalityön ja -ohjauksen rooleihin monialaisissa palveluissa.

Asiakkaiden olosuhteissa sekä sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakenteissa tapahtuvat yllättävätkin muutokset korostavat laajoja kokonaisuuksia jäsentävän yhteiskuntatieteellisen ymmärryksen sekä tutkimus- ja kehittämistaitojen merkitystä. Tulevaisuuden sosiaalityössä yhteiskunnalliseen vaikuttamis- ja muutostyöhön, nopeasti muuttuvaan lainsäädäntöön, johtamiseen, talouteen, teknologiaan ja vaikutusten osoittamiseen liittyvän osaamisen tarve tulee kasvamaan.²²

Sosiaalityössä tarvitaan entistä enemmän erityisosaamisen vahvistamista, joka kohdistuu edellä mainittuihin osaamisalueisiin. Seuraavissa luvuissa käsitellään selvitystehtävän kannalta tärkeimpiä osaamisalueita ja niihin liittyviä osaamistarpeita tarkemmin.

7.2 Menetelmäosaaminen

Suuri osa sosiaalityön kentän kokemista osaamistarpeista kohdistuu menetelmälliseen osaamiseen. Tuen tarpeet paikantuvat tehostetun eli kuntouttavan yksilötyön, yhteisösosiaalityön ja rakenteellisen sosiaalityön laajempiin tehtäväalueisiin sekä vaikuttavuuden arviointiin. Monialaiseen osaamiseen liittyvät haasteet palvelujärjestelmän kokonaisuuden hallinnasta ja siitä, miten taataan suunnitelmallinen ja tavoitteellinen työskentely asiakkaiden näkökulmasta. Menetelmien systemaattisemman hallinnan kautta pystyttäisiin työskentelemään tavoitteellisemmin ja vaikuttavammin. Nyt koetaan, että olosuhteiden pakosta työtä tehdään usein helpoimman kautta. Esimerkiksi asumisen ongelmia ja asunnottomuutta pystytään ehkäisemään asunnottomuusilmiön ymmärtämisellä, siihen liittyvällä monialaisella työskentelyllä etuudet ja tarvittavat palvelut integroiden.

Osallistavien ja valtaistavien sosiaalityön menetelmien käyttöönotto on paluuta työn menetelmällisille juurille, mutta samalla uudenlaisen työn tekemisen suunnan hakemista. Osaamisen vahvistamista on suunnattava lisäksi jalkautuvien ja etsivien työmenetelmien kehittämiseen. Omanlaista osaamista tarvitaan puolestaan yhteisösosiaalityön, yhdyskuntatyön sekä rakenteellisen työn alueilla. Ne liittyvät paikallisen hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen, asuinalueiden ja -ympäristöjen suunnitteluun sekä palvelutuotannon suunnitteluun.

Uudentyyppinen sosiaalityön osaaminen on hybridiosaamista, jonka osatekijöitä ovat ammatilliset taidot, kokemus, tieto ja sen soveltaminen, vaikuttaminen, julkisuuden

hallinta sekä lakien tuntemus. Tämän tyyppinen osaaminen vaatii monialaisten menetelmien soveltamista usein ilmiölähtöisesti. Sosiaalityön vaikutukset näkyvät siten perinteisten tehtäväalueiden lisäksi esimerkiksi terveydessä, aktivoitumisessa, kuntoutumisessa, työ- ja toimintakyvyssä sekä työllisyydessä.

Edellytyksenä uudentyypiseen menetelmällisyyteen on, että sosiaalityöntekijällä ja ohjaajalla on mahdollisuudet osaamisensa hyödyntämiseen. Selvitystyössä on tullut kriittisesti esiin, että osaamistarpeiden lisäksi osaamisen hyödyntämistä voivat estää etuus- ja palvelujärjestelmän byrokraattisuus, organisaatioiden jäykkyys tai osaamisen johtamisen puute. Perustana osaamisen kehittymiselle ovat sosiaalityön menetelmien selkeyttäminen ja geneeristen, eli yleisten ja sovellettavien mallien vakiinnuttaminen osaamisperustaksi.

Toimenpide-ehdotus: Ammatillisen peruskoulutuksen lisäksi menetelmällisyyttä tulee tukea osana käytännön työtä jatko- ja täydennyskoulutuksen avulla, kehittämissuunnitelmien ja aikuissosiaalityön käsikirjan muodossa.

Toimenpide-ehdotus: Aikuissosiaalityöhön tulee vakiinnuttaa systematisoituja ja vaikuttavia työmenetelmiä. Niitä sovelletaan sosiaalityön eri tehtäväalueilla sekä palvelukokonaisuuksien ja -ketjujen kehittämistyössä. Erityistä huomiota tulee kiinnittää paljon palveluja tarvitsevien tunnistamisen malleihin sekä taitojen kehittämiseen jalkautumisessa, ihmisen kohtaamisessa ja tukemisessa.²³

7.3 Osaamisen orientaatiot

Orientaatioperustaisessa jäsenyyksessä sosiaalityö nähdään yksittäisiä menetelmiä laajempina osaamisen alueina. Sosiaalityön ymmärtäminen orientaatioina tarjoaa lähikohdan myös työntekijän toimijuuden edelleen kehittymiselle. Sosiaalityö voi toimia yhtä aikaa asiakaskohtaisen työtavan lisäksi yhteisöihin ja yhteiskunnan rakenteisiin suuntautuen. Sosiaalityö voi sisältää yhteiskuntaan vaikuttavaa ja sosiaalista hyvinvointia edistävänä toimintaa.

Tässä orientaation käsite tarkoittaa sosiaalityön eri tehtäväalueisiin kuuluvien menetelmien kokonaisuutta, jonka mukaan sosiaalityötä toteutetaan. Orientaatiot muodostavat sosiaalityön osaamisperustan ja mahdollistavat keskittymisen mielekkäisiin, laajoihin kokonaisuuksiin ja toisaalta varmistetaan vaativimpien tilanteiden erikoistunut osaaminen. Taustalla on ajatus siitä, että kapea-alainen yksittäisten menetelmien hyväkään hallinta ei ole riittävää, vaan tavoiteltuja vaikutuksia voidaan saavuttaa erilaisia menetelmiä ja monialaista osaamista yhdistellen. Samalla ratkaistaan vaikutta-

vuustiedon kumuloitumiseen, ammatillisen osaamisen kehittymiseen ja monialaisuuteen liittyviä pulmia sekä vaikutetaan sosiaalityöntekijän ammatin vetovoimaan ja työhyvinvointiin. Esimerkkinä tästä on sosiaalityöntekijä, joka tekee vaativaa tehostettua kuntouttavaa sosiaalityötä, ja jonka asiakasmäärä on mitoitettu 30:een.

Sosiaalityön osaamisen orientaatio- ja erikoistumisalueet:

- Varhainen tuki sosiaalisena investointina, joka on oma osaamisalueensa mutta läpäisee muutkin työorientaatiot
- Kuntouttava sosiaalityö (tehostettu asiakaskohtainen työ)
- Yhteisösosiaalityö, lähityö ja yhdyskuntatyö
- Rakenteellinen sosiaalityö

Työorientaatiot koostuvat erilaisista sosiaalityön työmenetelmistä, kuten psykososiaalisesta työstä, ryhmätyömuodoista, jalkautuvista menetelmistä, pelillisyydestä tai osallistavista ja valtaistavista menetelmistä. Orientaatioihin perustuvassa sosiaalityössä katsotaan samaan aikaan sekä mikro- että makrotasolle, työskenneltiinpä asiakaskohtaisin menetelmin tai rakenteisiin vaikuttamalla. Esimerkiksi varhaisen tuen tai kuntouttavan sosiaalityön orientaatioita voidaan soveltaa asiakaskohtaisen työn lisäksi yhteistyössä tai rakenteellisessa työssä.

Kuvio 4. Sosiaalityön osaamisen orientaatiot.

Kaikki orientaatiot sisältävät sekä ennalta ehkäisevän että havaittuja ongelmia korjauksen näkökulman (ns. huollollinen sosiaalityö). Samoin monialaisuus ja monitoimisuus ovat sisäänrakennettuja toimintaperiaatteita. Orientaatiot jäsentävät yleissosiaalityön perustan, jonka puitteissa menetelmällinen erikoistuminen tapahtuu. Ilman kokonaisvaltaista "alkuorientaatiota ja ymmärrystä sosiaalityö ei ole sosiaalityötä". Esimerkkeinä menetelmällisistä erikoistumisaloista ovat esimerkiksi seuraavat ikä- ja väestöryhmäpohjaiset tai ilmiöpohjaiset tehtäväalueet:

- Taloussosiaalityö
- Asumissosiaalinen työ
- Nuorisososiaalityö
- Perhesosiaalityö
- Terveysosiaalityö
- Maahanmuuttajatyö
- Gerontologinen sosiaalityö
- Vammaissosiaalityö
- Mielenterveysosiaalityö
- Päihdetyö
- Turvallisuusalojen sosiaalityö
- Kulttuurinen sosiaalityö

Toimenpide-ehdotus: Sosiaalityön osaamisperustan varmistamiseksi menetelmällistä osaamista tulee kehittää laaja-alaisissa kokonaisuuksissa eli orientaatioissa, joita ovat varhainen tuki ja hyvinvoinnin edistäminen sosiaalisina investointeina, kuntouttava sosiaalityö, yhteisöosiaalityö ja rakenteellinen sosiaalityö.

Toimenpide-ehdotus: Sosiaalityön organisoinnin tulee mahdollistaa orientaatioihin perustuvien tavoitteellisten työmenetelmien soveltaminen käytännön työssä. Tehtäväalueiden mukaista erikoistumista tulee tukea työnohjauksen sekä ammatillisen täydennys- ja erikoistumiskoulutuksen avulla.

7.4 Vaikuttavuus palvelutoimintaa läpäisevänä rakenteena

Vaikuttavuuden arviointi nousi keskusteluun Suomessa 1990-luvun lopulla osana STAKESin FinSoc -evaluaatioryhmän kansallista arvioinnin edistämistoimintaa. Aluksi vaikuttavuutta arvioitiin menetelmiä kehittäen yksittäisissä projekteissa, ja vähitellen myös laajemmissa hankkeissa ja ohjelmissa. Arviointimittareiden kehittäminen ja testaaminen laajeni 2010-luvulla, ja esimerkiksi THL:ssa kehitettyä AVAIN-mittaria on käytetty ja samalla pilotoitu vuodesta 2011 alkaen. Mittari on saatavissa kaikkien järjestelmätoimittajien käyttöön THL:n koodistopalvelimelta ja se on tällä hetkellä käytössä Efficca-järjestelmässä osana asiakassuunnitelmaa.

Erilaisista työikäisen väestön hyvinvoinnin mittaamisen, toimintakyvyn tai prosessien mittareista tai vaikuttavuuden arvioinnin kehittelyistä tarvittaisiin kansallinen koonti. Suomessa toimii kuitenkin sosiaalityön vaikuttavuuden arvioinnin tutkijaverkosto, joka perustuu toimijoiden omaan aktiivisuuteen (THL, Socca, Diak, kuntien edustajat). Samoin Sosiaalityön vaikuttavuuden arvioinnin teemalla on Facebook-sivusto.

Vaikuttavuuden arvioinnin haasteet liittyvät sosiaalityön reaktiiviseen työtilanteeseen ja -tapaan, eli asiakkaiden erilaisiin ja yllättäviin tilanteisiin reagoidaan korjaavasti. Tavoitteelliseen työskentelyyn ja ratkaisujen hakemiseen asiakkaille on niukalti edellytyksiä. Vaikka erilaisia suunnitelmia tehdään, niin mitattavia tavoitteita ei juurikaan aseteta saati arvioida, jolloin työn vaikuttavuutta ei voida osoittaa.²⁴

Tiedonhallinta ja kirjaaminen (sekä rakenteinen kirjaaminen) ovat kansallisia haasteita. Monitoimijaisessa työssä yhteiset tavoitteet, tiedon kulku ja tekniset alustat edellyttävät yhtenäistä tietopohjaa. Esimerkiksi monialaisen asiakassuunnitelman mahdollisuus jää toteutumatta, jos tavoitteita ei kyetä seuraamaan tai todentamaan. Vaikuttavuuden arvioinnin tulisi olla palvelutoimintaa läpäisevä periaate sen sijaan, että arvioidaan yksittäisten asiakkaiden tai työntekijöiden toiminnan tuottamaa muutosta.

Toimenpide-ehdotus: Vaikuttavuuden seuranta on selkeytettävä valtakunnallisesti ottamalla käyttöön sosiaalityöhön erityisesti kehitetty AVAIN-mittari sekä hyvinvointia ja toimintakykyä arvioivat mittarit (esim. Kykyviisari, 3x10@-elämäntilannemittari, Aikuisväestön hyvinvointimittari). Vaikuttavuusmittarien tulee eritellä työskentelyn tavoitteet, käytetyt työmenetelmät, asiakkaan elinolosuhteet ja työskentelyssä saavutettu muutos sekä hyvinvointia tuottavat mekanismit. Vaikuttavuuden seuraamisen tulee olla asiakasta osallistavaa ja sen on lisättävä työskentelyn vastavuoroisuutta. Mittarit tulee integroida asiakastietojärjestelmiin ja vaikuttavuuden tulee olla koko palvelutoimintaa läpäisevä periaate.

7.5 Tutkimus, kehittäminen, innovaatiot ja osaamisen tuki eli TKI & OT

Sosiaalityön määrätietoinen strateginen kehittäminen vaatii tuekseen pitkäjänteistä, tieteelliseen tutkimukseen perustuvaa tiedontuotantoa ja sosiaalityön perustan jäsenystä ja kehittämistä. Sosiaalityön yliopistokoulutus ja sen mahdollistama korkeatasoinen tutkimus on välttämätöntä turvata myös tulevaisuudessa. Sosiaalihuollon tarpeiksi on tunnistettu tieteellisesti tutkittu tietoperusta, yhtenäinen tiedonhallinta, tiedolla johtaminen, palvelujen digitalisointi ja tutkimusnäyttöön perustuvien menetelmien tuottaminen. Sosiaalityön tehtävä yhteiskunnassa tulee näkyvämmäksi ja ammattikunnalle asetetut vaatimukset kasvavat sosiaali- ja terveydenhuollon integraatiossa.

Tähän mennessä sosiaalityön tutkimus ja kehittäminen on ollut hankemuotoista ja hankkeiden päätyttyä rahoitus ei ole useinkaan riittänyt hanketulosten juurruttamiseen. Lähtökohtaisesti sosiaalityön osaamisen vahvistaminen perustuu vahvaan akateemiseen peruskoulutukseen, joka sisältää tutkimusvalmiudet. Tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminta sekä osaamisen tuki määritellään sosiaali- ja terveyspalveluiden uudistustyössä²⁵ seuraavasti:

- Tutkimus luo ja tuo esiin uutta tietoa (perustutkimus) ja auttaa soveltamaan uutta tietoa ja kehittämään uusia menetelmiä ja keinoja ongelmien ratkaisuun (soveltava tutkimus).
- Kehittämisessä hyödynnetään systemaattisesti tutkimuksella tuotettua tai käytännössä kertynyttä tietoa uusien prosessien ja menetelmien kehittämiseksi tai olemassa olevien parantamiseksi.
- Innovaatiotoiminnassa kehitetään uusia tuotteita ja palveluja, alustoja ja liiketoimintamalleja.
- Osaamisen vahvistaminen sisältää osaamisen kehittämistä, täydennyskoulutusta ja erikoistumista.

Erva-alueille (yhteistoiminta-alueille) on TKI-toiminnan järjestämistä koskevassa STM:n tilannekatsauksessa 2018²⁶ ja sosiaalityön yliopistoverkoston Sosnetin ja sosiaalialan osaamiskeskusten yhteisessä kannanotossa 2019²⁷ sekä STM:n sosiaali- ja terveydenhuollon TKI-rakenteiden selvityksessä 2019²⁸ ehdotettu perustettavaksi sosiaali- ja terveydenhuollon osaamiskeskukset (5 kpl), jotka vastaavat tutkimus-, koulutus- ja kehittämis-yhteistyön tehtävistä, toiminnan yhteensovittamisesta ja yhteistyöstä toiminta-alueellaan. Osaamiskeskukset toimisivat yhteistyökumppanina niin yliopistolliselle sosiaalityön koulutukselle ja tutkimukselle kuin ammattikorkeakouluille ja valti-onhallinnon ja maakuntien/kuntayhtymien sekä kuntien toimijoille. Sosiaalihuollon kehittämisrakenteet, toimintamahdollisuudet sekä tutkimus- ja kehittämistyön rahoitus-

periaatteet on tarkoituksenmukaista ja integraatiotavoitteen pohjalta myös yhdenvertaista toteuttaa yhtenevästi terveydenhuollon kanssa lakisääteisesti ja valtakunnallisesti.

Sekä asiakkaiden tarpeiden että mielekkään TKI-koordinaation kannalta on tarkoituksenmukaista sijoittaa LAPE-kärkihankkeessa ennakoitua ja mahdollisesti muut suunnitellut osaamis- ja tukiyksiköt eli OT-keskukset (5) mainittuihin yhteistyöalueen osaamiskeskukseen. OT-keskus palvelee alueen työntekijöitä vaativaa erityisosaamista edellyttävissä tilanteissa ja esimerkiksi sellaisissa tapauksissa, joihin tapausten harvinaisuuden takia ei ole työntekijälle kertynyt osaamista. OT-keskuksessa tarvitaan monialaista asiantuntemusta. Sosiaalialan osaamiskeskukset ovat toimineet verkostomaisesti, monitoimijaisesti ja yli hallinnonalarajojen vuodesta 2002 lukien²⁹. Sosiaalialan osaamiskeskuksilla on ollut tärkeä rooli alueellisessa ja valtakunnallisessa kehittämisessä. Osaamiskeskuksille kertynyt kokemus, osaaminen sekä toimivat verkostot on tarpeen hyödyntää tulevaisuuden kehittämisrakenteissa.

Käytännön työelämän ja tutkimuksen yhteen nivomiseksi useilla aloilla on otettu käyttöön työelämäprofessoreja, jolloin käytännön työelämässä ansioitunut henkilö kutsutaan määrääjäksi yliopiston työelämäprofessoriksi. Tällainen käytäntö soveltuu hyvin sosiaalityön tutkivan kehittämisen tueksi. Työelämäprofessorit voivat tukea ja ohjata käytännön tutkijasosiaalityöntekijöiden tutkivaa työtä sekä käytäntölähtöistä tutkimustoimintaa myös laajemmin. Käytännön palvelutoimintaan tai osaamiskeskukseen on tarpeen perustaa vaihtuva-alaisia tutkijapaikkoja, joissa sosiaalityöntekijöiden olisi mahdollista toimia määrääjänä tutkijana käytäntöjen yhteydessä esimerkiksi keräämässä aineistoja, ja mainitut professorit antaisivat ohjausta. Erikoissairaanhoidossa toimii tutkimuksen ja käytännön yhdistävä malli, jossa yliopiston professorit työskentelevät sivuvirassa käytännön potilastyössä ja tekevät työhön liittyvää tutkimusta. Vastaava malli on tarpeen myös sosiaalityössä. On tarpeen laatia myös valtakunnallinen sosiaalityön tutkimusohjelma ja erä-alueiden/yhteistoiminta-alueiden sosiaalityön tutkimusohjelmat vauhdittamaan ja suuntaamaan tutkimustyötä.

Työn muutoksessa on erikoistumiskoulutuksen lisäksi tarjottava työssä oleville sosiaalityöntekijöille valtion rahoittamaa yliopistollista täydennyskoulutusta, esimerkkinä OKM:n vuoden 2017 haun perusteella toimeenpantavat täydennyskoulutusohjelmat (esim. lastensuojelu, terveydenhuollon sosiaalityö). Osallistujien kiittämässä toteutusmallissa sosiaalityöntekijät tulevat muutaman kerran vuodessa kahden päivän työpaikatyyppiselle lähiopetusjaksolle yliopistolle ja väliaikoina he tekevät sovittuja oppimistehtäviä ja koko koulutuksen ajan he toteuttavat työpaikallaan suunnittelemaansa kehittämistehtävää ohjatusti. Työntekijät ympäri Suomea verkostoituvat samalla ja näin syntyy keskinäinen valtakunnallinen työn kehittämisen tukiverkosto.

Toimenpide-ehdotus: Sosiaalityössä on kehitettävä tutkimukseen perustuva sosiaalityön strategia ja luotava sosiaalityön osaamisen yhteinen kokonaisvaltainen kehittämisrakenne alueellisiin osaamiskeskuksiin. (OT-keskukset osaksi TKI-rakennetta).

Toimenpide-ehdotus: Valtion tutkimusrahoitus (VTR) tulee mahdollisimman pikaisesti toteuttaa (terveystieteellisen tutkimuksen lisäksi) myös sosiaalityön tutkimukseen, keinona asianomaisten säädösten lisääminen sosiaalihuoltolakiin. Pysyvällä rahoitusrakenteella tulee turvata sosiaalityön tutkimus- ja kehittämistoiminnan jatkuvuus sekä luoda valtakunnallinen sosiaalityön tutkimusohjelma ja alueelliset erva/yhteistointi-alueiden tutkimusohjelmat.

Toimenpide-ehdotus: Valtion terveydenhuollon tutkimusrahoituksen (VTR) painopisteistä, jotka STM määrittelee, on kohdennettava osa sosiaali- ja terveydenhuollon integraatiotutkimukseen, jotta integraatio ei ole sattumanvaraista, vaan perustuu tutkituun tietoon.

Toimenpide-ehdotus: Jokaiseen sosiaalityön koulutusta antavaan yliopistoon on perustettava valtion erillishoiduksella sosiaalityön työelämäprofessori. Työelämäprofessorit ovat määrääkäsia tehtäviä, joiden pätevyysvaatimuksena on tutkimus- ja kehittämisosaaminen sekä vankka asiakastyön tuntemus. Työelämäprofessorit johtavat osaltaan sosiaalialan käytäntöihin kohdistuvaa tutkimus- ja kehittämistoimintaa tulevassa sosiaali- ja terveydenhuollon aluerakenteessa yhteistyössä osaamiskeskusten vastuuhenkilöiden kanssa.

Toimenpide-ehdotus: Jotta sosiaalihuollon organisaatioita kyetään kehittämään asiantuntijaorganisaatioina, tarvitaan erikoissairaanhoidon vertautuva rakenne, jossa yliopiston professorit toimivat sivuviroissa osan työajastaan sosiaalihuollon organisaatiossa johtamassa käytännön työhön liittyvää tutkimus- ja kehittämistoimintaa. Lisäksi on perustettava alueellisessa rakenteessa osaamiskeskuksiin vaihtuva-alaiset sosiaalityön tutkijapaikat, jotka mahdollistavat käytäntölähtöisen tutkimuksen tekemisen ja sosiaalityöntekijöiden irrottautumisen määrääjäksi tutkimustyöhön.

7.6 Sosiaalityön osaamisen johtaminen

Sosiaalityö on ammatti, jossa menestyminen edellyttää elinikäistä oppimista. Sosiaalityön johtaminen ei kuitenkaan monin paikoin tue osaamisen kehittämistä, vaan perustuu byrokraattisen organisaation managerialistiseen (NPM) johtamistapaan, millä on seurauksia sosiaalityön asiantuntijoiden työhön³⁰. Asiakokonaisuuksien koordinoituvastuita tulisi kehittää ja kohdentaa siihen myös taloudellisia resursseja sekä selkiyttää sosiaalityön päätösvastuita ja -oikeuksia. Asiantuntijaorganisaatioissa jokaisen

työntekijän osaamispotentiaalia tulisi hyödyntää täysimääräisesti. Työn vaikuttavuudesta ei tiedetä mitään, koska vallitsevassa NPM-mallissa sosiaalityötä mitataan vain asiakasmäärillä, myönnetyn toimeentulotuen määrien ja käsittelyajoissa pysymisen kriteereillä. Johtamisen ongelmat tuottavat kuormitusta työntekijöiden työhön. Esi- miesten vaihtuminen tiheästi näkyy johtamisen pitkäjänteisyyden puutteena. Esimies- työn laadun on havaittu olevan tärkeä työntekijöiden hyvinvointia suojaava tekijä³¹.

Erot organisaatioiden innovatiivisuuden ja kehittämisorientaatioiden välillä ovat suuria. Erot liittyvät osaltaan johtamisen taustalla olevaan ymmärrykseen sosiaalityöstä, asiantuntijuuskäsitykseen ja työpaikkakulttuuriin. Nykyinen sosiaalityön akateeminen koulu- tus tuottaa asiantuntijoita, joilla on tutkimus- ja kehittämisvalmiudet omaan työhönsä ja halu kehittää osaamistaan. Samaan aikaan sosiaalihuollon organisaatioita usein edel- leen johdetaan byrokraattisina päätöksenteko-organisaatioina, jolloin asiantuntijat eivät saa asiantuntijoina toimimiselleen tilaa, erityistä substanssiosaamista ei tunnisteta, eikä sen kehittämistä tueta. Tilanne tuottaa työntekijöiden turhautumista ja aiheuttaa työntekijöiden vaihtuvuutta ja joskus alalta pois siirtymistä.

Hyvä osaamisen johtaja tukee työyhteisön kokeilukulttuuria ja lisää työntekijöiden au- tonomista vastuuta ja valtaa omasta työstään ja osaamisestaan. Oppivan organisaat- tion idean³² ja kokeilukulttuurin omaksumiseksi asiantuntija tarvitsee johtajalta vahvaa substanssiosaamista, luovuuden tukemista, rakenteiden luomista työyhteisön yhtei- selle reflektiolle, oman työn tutkimiselle ja kehittämisaikaa asiakastyön yhteyteen. Tar- vitaan myös rakenteet, jotka sallivat esimiesten ja alaisten asiakas- ja asiakkohtaisten erimielisyyksien tulla näkyviksi, ja rakenteet sille, miten näissä tilanteissa toimitaan.

Muuttuvassa toimintaympäristössä sosiaalityön johtaminen on yhä useammin myös hybridijohtamista³³, jolloin johdettavana on laajoja kokonaisuuksia ja monitoimijaisia verkostoja, joiden sisällä on myös epävirallisia yhteisöjä, kuten esimerkiksi asukasta- loja. Sosiaalityöntekijän tehtävä on koordinoita monitoimijaisia verkostoja sekä asia- kastyössä että yhteisö- ja yhdyskuntatyössä.

Toimenpide-ehdotus: Tulee huolehtia siitä, että lähiesimiehen ja esimiehen, joka määrittää sosiaalityön tekemisen sisältöjä, pitää olla laillistettu sosiaalityöntekijä. Sosi- aalityön esimiestehtävissä toimivalta on edellytettävä myös johtamiskoulutusta. Tätä koskeva säädös tulee lisätä lakiin sosiaalihuollon ammattihenkilöistä (817/2015).

Toimenpide-ehdotus: Sosiaalityön organisaatioissa on tunnustettava sosiaalityönte- kijän asema autonomisena asiantuntijana³⁴, joka vastaa omasta toiminnastaan ja työnsä kehittämisestä. Ammattihenkilölaissa on säädettävä sosiaalityöntekijän velvol- lisuuksien lisäksi myös ammatillisista oikeuksista, kuten oikeudesta itsenäiseen pää- töksentekoon, joka kattaa asiakkaan tilannearvioinnin ja sen edellyttämän tuen ja pal- velut (vastaavalla tavalla kuin laki terveydenhuollon ammattihenkilöistä 559/1994, 22 § säättää lääkärin oikeuksista).

Toimenpide-ehdotus: Sosiaalihuoltolakiin tulee lisätä säädös siitä, että sosiaalihuollon toimintayksikössä on oltava vastaava sosiaalityöntekijä samaan tapaan kuin terveydenhuollon toimintayksikössä on oltava vastaava lääkäri.³⁵

Toimenpide-ehdotus: Sosiaalityön akateemiseen tutkintoon sekä täydennys- ja erikoistumiskoulutuksiin on sisällytettävä johtamiseen liittyviä kokonaisuuksia.

Toimenpide-ehdotus: Sosiaalityössä täytyy luoda erikoistumisen mahdollisuudet, mikä edellyttää yleissosiaalityön ja erikoissosiaalityön jäsenystä, jotta sosiaalityöntekijän osaamisen kehittäminen voidaan tunnustaa, rekisteröidä ja ottaa huomioon työtehtävissä ja palkkauksessa. Erikoissosiaalityöntekijän kriteerien määrittely ehdotetaan Sosnetin vastuulle yhteistyössä Talentian kanssa. Rekisteröinti ehdotetaan tehtäväksi JulkiSuosikkiin.

7.7 Tehtävärakenne

Tämän selvityksen mukaan sosiaaliohjaajien ja sosiaalityöntekijöiden työnjako on edelleen joissakin kunnissa epäselvä ja epätarkoituksenmukainen. Kuitenkin ammattihenkilölain toteutumisesta tehdyn selvityksen³⁶ mukaan tehtävien ja työnjaon koettiin selkiytyneen ja tehtävärakenteen profiloitumisen etenevän hyvin. Muutosta pidettiin ammattihenkilölain yhtenä keskeisenä seurauksena. Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) määrittelee sosiaalityön (15 §) ja sosiaaliohjauksen (16 §) tarkoituksen. Sosiaalihuoltolain 8 §:ssä mainitaan erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden hyvinvoinnin seuraaminen ja edistäminen ja 36 §:ssä otetaan esiin, että erityistä tukea tarvitsevien lasten sekä muiden erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden palvelutarpeen arvioinnin tekemisestä vastaavalla viranhaltijalla on oltava sosiaalityöntekijän kelpoisuus. Lisäksi laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä (817/2015) määrittää sosiaalialan tehtävärakennetta ja sosiaalityöntekijän erityisiä velvollisuuksia (9 §). Vuonna 2017 kerätyssä tutkimusaineistossa päihdeasiakkaiden kanssa työskentelevät sosiaalityöntekijät tunsivat heikosti silloin vuoden vanhan sosiaalihuoltolain välineet päihdeasiakkaan auttamisessa eikä erityisen tuen tarve merkinnyt sitä, että sosiaalityöntekijä olisi toiminut omatyöntekijänä. Myös työntekijöiden mahdollisuus päästä uutta sosiaalihuoltolakia koskevaan koulutukseen oli ollut heikko.³⁷ Joillakin alueilla tehtävärakenteet ovat sekoittuneet sen takia, että päteviä sosiaalityöntekijöitä ei ole ollut saatavissa. Kuitenkin tulossa oleva Posken selvitys tehtävärakenteesta³⁸ osoittaa, että vain 4,1 % sosiaalityöntekijän tehtävistä valtakunnallisesti on avoinna tai täyttämättä. Tästä osa on normaalissa meneillään olevassa täyttöprosessissa. Täytetyistä tehtävistä 13,3 % on sijaispätevilla täytettyjä. Tehtävärakenteen toteuttaminen jatkossa edellyttää opetus- ja kulttuuriministeriön vastuunkantoa sosiaalityöntekijöiden koulutuksen riittävydestä, kun suuret joukot ovat jäämässä vanhuuseläkkeelle ja lastensuojelun sosiaalityölle ehdotetut³⁹ ja tässä selvityksessä ehdotetut asiakasmitoitukset otetaan käyttöön.

Valtiontalouden tarkastusvirasto huomautti tuloksellisuusraportissaan⁴⁰ vuonna 2016, että sosiaalityöntekijöiden ammatillisesta kehityksestä ja saatavuudesta tulee kantaa vastuu. Sosiaalityöntekijöiden osaamiseen sisältyy laajempien kokonaisuuksien hallinta ja asiakkaiden kokonaistilanteen arviointi ja tuen suunnittelu. Sosiaalityöntekijät vastaavat palvelukokonaisuuksista, moniammatillisesta yhteistyöstä ja sosiaalisesta raportoinnista. Sosiaalihuollon ammattihenkilöt työskentelevät eri hallinnonaloilla ja selvityshenkilö Anneli Pohjola⁴¹ on tehnyt ehdotuksen kelpoisuusvaatimusten ja kriteerien tarkistamisesta ja ammattihenkilölain soveltamisesta eri hallinnonaloilla sekä erikoissosiaalityöntekijän ammattioikeuksien säätämisestä.

Toimenpide-ehdotus: Sosiaalihuoltolain (1301/2014) ja lain sosiaalihuollon ammattihenkilöistä (817/2015) pohjalta tehtävänkuvia tulee edelleen kirkastaa tulevissa sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistyörakenteissa ja muilla hallinnonaloilla. Tähän tarvitaan sosiaali- ja terveysministeriön valtakunnallista ohjausta. Sosiaalityöntekijöiden ja sosiaali- ja terveysministeriön yhteistyötä tulee lisätä, sillä asiakkaat tarvitsevat tuekseen usein eri toimijoiden osaamista. Tällä on merkitystä myös vaikuttavien palvelukokonaisuuksien kehittämisessä.

Toimenpide-ehdotus: Opetus- ja kulttuuriministeriön tulee huolehtia sosiaalityön koulutuksen riittävydestä ja tarkistaa, että valmistuvien sosiaalityöntekijöiden määrät vastaavat tarvetta, kun sosiaalityöntekijöitä siirrytään vanhuuseläkkeelle ja jos lastensuojelun ja aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön selvityshenkilöiden ehdottamat asiakasmitoitukset otetaan käyttöön.

Toimenpide-ehdotus: Sosiaalialan tehtävärakenteen edelleen kehittämiseksi ja hankitun sosiaalityön erikoistumiskoulutuksen tunnustamiseksi on säädettävä erikoissosiaalityöntekijän nimikkeestä ja kelpoisuudesta.

7.8 Työolot ja työhyvinvointi

Työolot ja työhyvinvointi vaikuttavat työssä jaksamiseen. Aikuissosiaalityön riittämättömyydestä resursseista kertovat pitkät odotusajat sosiaalityöntekijän vastaanotolle etenkin monissa kaupunkiympäristöissä. Ehkäisevä ja täydentävä toimeentulotuki kyetään myöntämään lain edellyttämässä määräajassa, mutta muuta apua ihminen voi joutua erittäin vaikeassakin elämäntilanteessa odottamaan jopa 10 viikkoa. Laki⁴² määrittelee toimeentulotukihakemuksen käsittelyajan ja toimeentulotuen hakijan odotusajan henkilökohtaiseen keskusteluun Kansaneläkelaitoksen työntekijän tai kunnan sosiaalityöntekijän tai sosionomin vastaanotolle enintään 7 päivään. Sosiaalityön palvelutarpeen arvioinnista sosiaalihuoltolaissa todetaan vain, että ”arviointi on aloitettava viipymättä ja saatettava loppuun ilman aiheutonta viivytystä”⁴³. Ainoastaan tiettyjen ryhmien osalta (iäkkäät yli 75-vuotiaat, vammaisetuuksia saavien tai erityistä tukea tarvitsevan lapset)

palvelutarpeen arviointi on lain mukaan aloitettava viimeistään 7. arkipäivänä asian viireille tulosta. On otettava huomioon, että usein myös mielenterveyspalveluihin on pitkät jonotusajat ja sosiaalityöntekijät kannattelevat asiakkaita näissä tilanteissa.

Liian vähäinen työntekijämäärä asiakasmäärään nähden (asiakasmäärät jopa 200 taloutta/sosiaaliohjaaja ja yli 100 taloutta/sosiaalityöntekijä) aiheuttaa usein sen, että työntekijät pystyvät keskittymään vain kriisi- ja akuuttitilanteisiin. Koska ei ole mahdollisuutta kunnolla paneutua ihmisen tilanteen arviointiin ja asiakassuunnitelman laatimiseen henkilön kanssa yhdessä, mihin jatkotyöskentely perustuu, asiakkaiden tilanteet vain toistuvat ja kasautuvat sen sijaan, että haluttuja tavoitteita saavutettaisiin. Työmäärä ei ole vähentynyt Kela-siirron jälkeen odotetusti myöskään sen takia, että kun sosiaalityölle vapautui hiukan aikaa, kuoriutui hoidettavaksi vaativia, aiemmin piilossa olleita tilanteita.

Työn tekemistä rasittavat edellä mainitun lisäksi työntekijöiden vaihtuvuus, työn jatkuva keskeytyminen, monitilaratkaisujen aiheuttamat työympäristön muutokset, vanhan aikaiset tietojärjestelmät, lisääntyneet lakisääteiset kirjalliset työt ja rajattu aika vastata puhelimeen. Joissakin aikuissosiaalityön tiimeissä jopa 80 % työntekijöistä on joukkoirtisanoutunut toimimattoman työympäristön ja huonojen työolosuhteiden vuoksi. Pääsääntöisesti resursseja suunnataan alle 30-vuotiaisiin ja yli 30-vuotiaiden palveluissa on enemmän ruuhkaa. Paikallisista eroista johtuen painopistealueet ja priorisointikohteet voivat kuitenkin vaihdella samankin kaupungin sisällä. Asiakkaiden yhdenvertaisuus ei toteudu näillä organisaatio- ja kuntakohtaisilla ratkaisuilla.

Korkeasti koulutetut työntekijät kokevat olevansa ”puun ja kuoren välissä”, sillä tilaa ei tahdo löytyä asiantuntijuuden luovalle käytölle. Työn ohjausmekanismit perustuvat vahvaan hallinnon ja byrokratian logiikkaan ja managerialistiseen viitekehykseen, vaikka toimintaympäristö ja asiakkaiden tarpeet edellyttäisivät innovatiivisuutta, joustavuutta ja etuuskien ja palvelujen räätälöintiä. Sosiaalityö vaatii työyhteisön ”sujuvaa ja joustavaa toimintaa yllättävissäkin tilanteissa” sekä ”ennakointia ja yhdessä oppimista.” (TTL 2018.) Nämä ominaisuudet ovat sosiaalityön työyhteisöissä erityisen tärkeitä, sillä yllätyksellisyys sisältyy sosiaalityöhön. Työssä esiin tulevia asioita on harvoin mahdollista ennustaa tarkasti etukäteen.

Jos työntekijät ovat ylikuormittuneita⁴⁴ ja työolot sekavat, perinteiset työhyvinvointihankkeet (”jaksamisohjelmat”) ovat vain kosmeettisia toimia. Kunta 10 -tutkimuksen⁴⁵ mukaan sosiaalityöntekijöiden työssä kuormittuminen johtaa rinnakkaisammatteihin verrattuna eniten työkyvyttömyyteen mielenterveysdiagnoosin pohjalta (työuupumus ei diagnoosina riitä, vaan sairauslomaan tarvitaan myös sairausdiagnoosi). Kuormittumisen taustatekijöitä tutkittaessa tulivat esiin erityisesti työn aikapaineet, työn suuri määrä ja riittämättömät resurssit asiakastyöhön. Eettistä kuormitusta⁴⁶ aiheuttavat tilanteet, joissa sosiaalialan ammattilainen tietää mitä täytyy tehdä, mutta ei erilaisten reunaehtojen vuoksi voi. Samantyyppinen ilmiö liittyy rakenteelliseen sosiaalityöhön. Vaikka tietoa olisi välitettäväksi päätöksentekijöille, ei ole aikaa ja kanavia saada raportointia tehdyksi ja keskustelua ei synny. Tietojärjestelmät eivät toistaiseksi mahdollista helppoa tiedontuotantoa sosiaaliseen raportointiin.

Sosiaalihuollon organisaatiot näyttävät kehittyvän hyvin hitaasti asiantuntijaorganisaatioina ja tutkijakoulutuksen saaneet sosiaalityöntekijät eivät sosiaalihuollon organisaatioissa kykene seuraamaan juurikaan alansa tutkimusta, saati osallistumaan sosiaalityön tutkivaan kehittämiseen. Sosiaali- ja terveysministeriön rahoittaman Sosiaalihuollon ekonsultaatiohankkeen⁴⁷ osana toteutettiin 2000-luvulla Stakesin ylläpitämä maksuton ja kaikille avoin verkkopalvelu Sosiaaliportti⁴⁸. Pääkohderyhmiksi oli ajateltu sosiaalityöntekijät, sosiaalijohto ja muut sosiaalihuollon ammattilaiset. Palvelussa toimi myös tutkimussivusto, jonka ideana oli lyhyesti ja saavutettavasti kertoa sosiaalialan tai sosiaalialalla hyödynnettävästä uusimmasta tutkimuksesta. Palvelun siirryttyä osaksi thl.fi-sivustoa⁴⁹ tämä tutkimussivusto jäi kuitenkin pois. Siirron myötä kadotettiin helppo ja nopea tapa välittää uusinta tutkimustietoa sosiaalityönkin kentälle.

Ero tutkimustiedon saatavuuteen sosiaalihuollon ja erikoissairaanhoidon organisaatioiden välillä on selkeä. Erikoissairaanhoidon organisaatioissa myös sosiaalityöntekijöitä kannustetaan tutkimukseen, koska organisaatioissa on tutkimustietoon perustuva työ-
kulttuuri. Sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuuden erot ovat myös merkittävät mainittujen organisaatioiden välillä. Kansainvälisten perusterveydenhuollon tutkimusten mukaan tutkiviin kehittämisverkostoihin (Practice-based research networks⁵⁰) osallistuvat työntekijät ovat motivoituneita työhönsä ja heillä on vähemmän jaksamisongelmia⁵¹. Sosiaalityöntekijät tarvitsevat mahdollisuuden ja tuen oman työn tutkivaan kehittämiseen ja työmenetelmien kehittämiseen sekä urakehitykseen. Sosiaalityöntekijän työnkuvassa ja työn mitoituksessa pitää ottaa huomioon sosiaalityön eri tehtävien mahdollistuminen työssä. Asiakastyön rinnalle kuuluu mahdollisuus tehdä rakenteellista työtä asiakkaiden elinolojen ja elämäntilanteiden parantamiseksi sen tiedon pohjalta, jota sosiaalityöntekijälle kertyy asiakasprosesseista ja myös mahdollisuus tehdä yhteisösosiaalityötä ihmisten sosiaalisen voimaantumisen tukemiseksi.

Toimenpide-ehdotus: Sosiaalihuoltolain 36 §:n mukaiset aikarajat palvelutarpeen arviointiin pääsemiseksi pitää säätää myös muiden kuin tähän saakka säännöksessä erikseen määriteltyjen asiakasryhmien osalta.

Toimenpide-ehdotus: Sosiaalityön kuormitusta on helpotettava työtilaratkaisulla, jotka mahdollistavat rauhallisen asiakkaan kohtaamisen. Työtä on joustavoitettava etätyöjärjestelyin mukaan lukien kirjalliset työt, kehittämistyö, valitut kokoukset ja etäyhteyksiin soveltuvat asiakastapaamiset.

Toimenpide-ehdotus: Sosiaalityöntekijöille on luotava mahdollisuudet oman työn tutkivaan kehittämiseen, jota ammatillinen esimies ja organisaation johto tukevat. Oman työn tutkivan kehittämisen ja sosiaalisen raportoinnin mahdollistamiseksi sosiaalityön käytössä olevia tietojärjestelmiä tulee muokata sellaisiksi, että niistä on mahdollista saada helpolla tavalla ulos seurantatietoa.

Toimenpide-ehdotus: Sosiaali- ja terveysministeriön tulee valmistella sosiaalityön asiakasmäärien mitoitukset erityyppiset tehtäväkuvat huomioiden. Esimerkiksi Osallistavan sosiaaliturvan kokeilussa on havaittu, että tehostetussa yksilötyössä maksimi aktiiviasiakkuuksien määrä on 30.

Toimenpide-ehdotus: Organisaatioiden rakenteisiin tulee luoda foorumit eettistä kuorimitusta tuottavien tilanteiden käsittelyyn. Tavoitteena tulee olla sosiaalihuollon ammattihenkilöiden oikeuksien turvaaminen lainmukaiseen ja eettiseen sosiaalityöhön (vrt. toimenpide-ehdotus eettisistä toimikunnista vuoden 2005 selvityksessä⁵²). Näillä foorumeilla sosiaalihuollon ammattihenkilöt voisivat päästä keskusteluun myös kunnan/kuntayhtymän talousjohdon ja poliittisen johdon kanssa.

Toimenpide-ehdotus: Sosiaalihuollon organisaatioita tulee kehittää asiantuntijaorganisaatioina, joissa organisaation johto tukee sosiaalityön ammatillista lähijohtamista, työyhteisön jatkuvaa oppimista, oman työn tutkivaa kehittämistä ja joustavaa toimintaa sekä työntekijöiden potentiaalin monipuolista käyttämistä, mikä tuottaa työssä jaksamista.

Toimenpide-ehdotus: THL:n yhteyteen tulee perustaa sosiaalityön digitaalinen tutkimussivusto, jossa tutkijat julkaisevat ajantasaisesti sosiaalityön tutkimuksen käytäntö-relevantteja yhteenvetoja (policy brief).

8 Kumppanuuksia rakentava sosiaalityö

Moniammatillisuuden käsitteen muutos monialaiseksi työksi kuvastaa siirtymää pois sektorirajoista, ja antaa mahdollisuuden aidosti asiakkaan tavoitteista lähtevälle työskentelylle. Käytännössä törmätään kuitenkin lukuisiin hallinnonalojen ja toimijoiden välisiin asiakasohjauksen ja tiedonkulun ongelmiin.

Palvelut, työtehtävät ja etuudet ovat moninaistuneet ja samalla erkaantuneet toisistaan. Julkisella järjestämävastuulla olevien palvelujen lisäksi on paljon toimijoita, hankkeita, projekteja ja palveluntuottajia. Tämä heijastuu sosiaalityöhön siten, että palvelujärjestelmän kokonaisuutta on vaikea hahmottaa. Työntekijät vaihtuvat usein ja vaaditun monialaisen osaamisen alue on laaja. Organisaatiomuutosten myötä työntekijöiden alueellinen paikallistuntemus on väistämättä heikentynyt, joten mahdollisia yhteistyökumppaneita on aiempaa vaikeampaa tunnistaa, jotta pystyttäisiin ohjaamaan asiakkaat oikeiden palveluiden piiriin.

Erilaisia palvelukokonaisuuksia ja -ketjuja hahmottavissa kuvauksissa todellisuus on usein unohtunut. Kuvaukset eivät lähde palvelujen käyttäjien näkökulmasta eivätkä tunnista käytännön työtä. Päämäärinä ovat voineet olla organisatoriset tai taloudellista säästöä hakevat tavoitteet. Huomionarvoista on, että sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksiin liittyvissä suunnitelmissa sosiaalityö ei juurikaan näy nimikkeistössä. Sen sijaan puhutaan esimerkiksi sote-työstä tai sote-työntekijästä kun tarkoitetaan sosiaalihuollon palveluja tai sosiaalityötä. Sosiaalityön työpanoksen kohdentuminen on määrittynyt liian paljon ulkopuolelta. Työ sisältää paljon korjaavia toimenpiteitä tilanteissa, joissa ensisijainen etuus- ja palvelujärjestelmä ei ole onnistunut tehtävässään. Palvelujen sirpalemaisuudesta ja poisohjaamisen kulttuurista tulee siirtyä kohti asiakkaiden tarpeita tunnistavia palvelukokonaisuuksia, joita tuotetaan yhteisvastuun periaatteella.

Monenlaista palvelujen kehittämistä tehdään, mutta eniten tukea tarvitsevien osalta sosiaalityön ja monialaisen verkoston tulisi yhdessä määrittää, millaisia toimintamalleja tarvitaan, kun perinteinen toimintatapa ei riitä. Samalla asiakkaiden on oltava mukana tässä yhteiskehittäjyydessä. Yksi ratkaisu on jaetun asiantuntijuuden periaatteelle perustuvat asiakasprosessit. Perinteisesti palvelujärjestelmän verkosto on rakennettu yksilön ympärille hänen tavoitteidensa mukaisesti. Jaetussa asiantuntijuudessa monialaisen asiantuntijaverkoston lisäksi myös asiakkaalla itsellään on merkittävä rooli tiedon tuottajana ja käsittelijänä.⁵³

Käytännön monialaisessa työssä sosiaalityö on haluttu kumppani, ja sen osaamista tarvitaan perinteisen yhteistyön lisäksi muun muassa asuntotoimeen, kaavoitukseen

sekä sosiaalisen hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen.⁵⁴ Työtehtävien siirtyessä yhä laajemmalle verkostoon – tavoitteen mukaisesti – on samalla varmistettava, että sosiaalityön yksiköt ovat riittävän vahvoja työyhteisöjä, jotta osaaminen voi kehittyä ja säilyä.

Sosiaalityöllä on todennettu olevan vaikutuksia esimerkiksi terveyden edistämässä, koska sillä voidaan vaikuttaa terveyden sosiaalisiin tekijöihin kuten elinolosuhteisiin, perheen toimintakykyyn, asumiseen ja sosiaaliseen osallisuuteen ja ehkäistä ongelmien ylisukupolvisuutta.⁵⁵ Terveiden sosiaaliset tekijät perustelevat sosiaalityön paikkaa terveydenhuollon sisällä ja terveydenhuollon yhteistyökumppanina. Kuntien sosiaalityössä on noussut tarve yhteistyöhön myös psykiatrian kanssa, ja monilla paikkakunnilla aikuissosiaalityö ja psykiatrinen sairaanhoito ovat kehittäneet yhteistoimintamalleja. Esimerkiksi Osallistavan sosiaaliturvan kuntakokeilussa on muutamassa kunnassa palkattu terveydenhoitaja sosiaalityön kumppaniksi. Lisäksi vastaavia malleja on olemassa erilaisissa kuntien tiimirakenteissa. Tällaisissa kumppanuuksissa on pystytty ratkaisemaan sellaisia osallistumisen ja jopa työllistymispolkujen esteitä, jotka ovat jääneet aiemmin huomiotta. Myös asumiseen liittyvät ongelmat ja siitä aiheutuvat taloudelliset kustannukset perustelevat vahvaa osaamisen lisäämistä asumissosiaaliseen työhön.

8.1 Sosiaalityön ja Kelan keskinäinen rooli sekä asiakkaan oikeuksien turvaaminen

Pitkään jatkunut epävarma ja puutteellinen toimeentulo on merkittävä yhteinen nimitäjä huono-osaisuuden taustalla, ja siksi sen suhde sosiaalityöhön on erityinen. Perusturvan riittämättömyys jokapäiväisen elämän kuluihin tuottaa runsaasti asiakkuuksia. Vaikka perustoimeentulotuen siirtäminen Kelan hoidettavaksi on vapauttanut sosiaalityön ja -ohjauksen resursseja suunnitelmalliseen työhön, on järjestelmään jäänyt sosiaalityötä rasittavia elementtejä. Kelan etuuksiin liittyvä ohjaus ja neuvontatyö, perustoimeentulotuen päätösten tarkistaminen ja asiakkaiden asioiden ajaminen vievät edelleen kohtuuttomasti kuntien sosiaalityön ja -ohjauksen resurssia.

Kokonaisuuden kannalta on huomattava, että Kelan tekemien päätösten määrä on mittava, ja ongelmat koskevat suhteellisen pientä, mutta merkittävästi haavoittuvassa asemassa olevaa ryhmää. Asia liittyy myös asiointitapojen yleiseen muutokseen, jolloin huomiota tulee kiinnittää esimerkiksi digitaalisista palveluista syrjäytymiseen.

Kelan ja sosiaalipalvelujen osalta tarvitaan molemmin puolin tietoa palveluista ja työkäytännöistä. Eri puolilla Suomea on Kelan ja sosiaalityön kesken rakennettu yhteistyötä sosiaalityön tarpeen tunnistamisessa, ohjausmekanismien kehittämisessä sekä yhteydenpidossa (esim. Skyperingit ja henkilöstön säännölliset tapaamiset).

PROSOS-hanke on tuottanut koulutuspaketin, jota Kelassa myös hyödynnetään ja Pääkaupunkiseudulla Kela pilotoi PROSOS -hankkeen kehittämää Huoliseula-kartoitustyökalua. Se sisältää kymmenen erilaista kriteeriä, joista huolen pitäisi herätä. Se vastaa kunnissa ollutta tilannetta, jonka pohjalta etuuskäsittelijöiden tuli tiettyjen indikaattorien pohjalta päätellä, onko asiakkaalla sosiaalityön tarvetta vai ei.

Eritystä huomiota tulee kiinnittää toimeentulotuen perusosan alentamiseen, joka on yleistynyt tuen siirryttyä Kelan hoidettavaksi. Ennen Kela-siirtoa alentaminen oli vahvasti harkinnanvarainen toimenpide, johon turvaututtiin harvoin, vaikka alentamisen ehdot olisivat täyttyneet.⁵⁶ Alentamispäätökset tehdään nykyään kaavamaisesti, ja ne kohdistuvat useimmiten tulottomiin. Kela alensi toimeentulotuen perusosaa 17 000 tuen saajalta ajanjaksolla 1/2018–6/2018, joista noin kolmannes sai alennettua perusosaa kolmena kuukautena tai useammin. Pitkittyessään toimeentulotuen saaminen lisää riskiä toimeentulotuen alentamiseen, sosiaalisiin ja terveydellisiin ongelmiin ja toimintakyvyn alenemiseen. Kunnilta ei kuitenkaan kysytä juuri koskaan asiakkaan kokonaistilannetta prosessissa, ja alentamisesta tiedotetaan vasta päätöksen jälkeen.⁵⁷

Kela välittää ilmoituksia kuntien sosiaalitoimeen yksisuuntaisen eTotu-kumppaniviestijärjestelmän kautta päivittäin. Kunnissa ilmoitukset näkyvät seuraavana päivänä. Suurin osa ilmoituksista koskee täydentävän tai ehkäisevän toimeentulotuen hakemusta, mutta myös alennetun perusosan ilmoituksia lähetetään paljon. Järjestelmän kautta tehdään myös huoli-ilmoituksia kuntaan sosiaalityön tarpeesta. Ilmoituksen perusteella Kela ei kuitenkaan tiedä, onko asiakas tavoitettu tai onko hänen asiassaan tehty hallintopäätös tai onko asiakassuunnitelma avattu. Kelan ilmoitukset ovat olleet sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukaisia, mutta sisällöllisesti yksipuolisia. Osa ilmoituksista koetaan kunnissa turhiksi ja toisaalta ilmoituksia ei tule niistä, joista pitäisi (esim. vuokratilastit, hädät, rahapelaaminen, päihde- ja mielenterveysongelmat).⁵⁸ Kunnissa on puolestaan vaikeuksia tavoittaa Kelasta ohjattuja asiakkaita, erityisesti nuoria. Joissakin kunnissa prosessi huoli-ilmoituksesta tai ohjauksesta sosiaalityöhön on liian pitkä ja monivaiheinen.

Huomio on käännettävä rakenteista, lainsäädännöstä ja hallinnosta palvelujen sisältöön: mitä tapahtuu sen jälkeen, kun toimeentulotuen alentamisen jälkeen tulottomista asiakkaista lähtee ilmoitus Kelasta kunnan sosiaalitoimeen.⁵⁹ Osallistavan sosiaaliturvan kuntakokeilusta saatujen kokemusten perusteella sosiaalityön tarpeessa olevien asiakkaiden auttamiseksi tarvitaan täysin uusi toimintamalli. Kelan digitaalinen eTotu-

järjestelmä ei ole tarpeeksi toimiva sosiaalityön tarpeessa olevien asiakkaiden ohjaimiseksi sosiaalityöhön, eikä sähköinen toimintamalli tue asiakkaita hyödyntämään sosiaalityön palveluja.⁶⁰

Toimenpide-ehdotus: On selkiytettävä Kelan ja sosiaalityön roolit, työnjako sekä asiakasohjauksen periaatteet sekä ilmoituskäytännöt. Kelaan on lisättävä koulutusta, ja osin osaamista sosiaalipalveluista sekä tulisi perustaa STM:n vetämä neuvottelukunta asiaa edistämään. Vastaavasti sosiaalityössä kuntien tulee kehittää toimintatapoja erityisen tuen tarpeessa olevien asiakkaiden tavoittamiseksi.

Toimenpide-ehdotus: Tuen tarpeen tunnistamista on kehitettävä koulutuksen avulla sekä järjestelmäratkaisuin. Mahdollisuuksia tiedon parempaan yhteiskäyttöön järjestelmien välillä tulee selvittää, jotta huoli-ilmoitusten prosessin toimivuus voidaan varmistaa esimerkiksi rakentamalla tiedonvaihdon kannalta olennaisten yhteisten tietojen varanto.

8.2 TE-palvelut ja sosiaalityö

Pitkittyneeseen työttömyyteen liittyy usein toimeentulon, terveyden ja arjessa selviytymisen palvelutarpeita, jotka ovat monialaisia ja sektorirajat ylittäviä. Pitkäaikaistyöttömät ovat ryhmä, jossa työllisyysenhoidon vastuuta on myös kunnilla. Toimeentulo muodostuu usein toimeentulotuesta, työmarkkinatuesta, asumistuesta sekä mahdollisesta ehkäisevästä ja täydentävästä toimeentulotuesta. Kuntien velvoitteet ovat lisääntyneet työllisyysenhoidossa kunnallisten työllisyyspalvelujen, kuten työpajatoiminnan, oppisopimustoiminnan ja kuntouttavan työtoiminnan myötä. Näiden merkitys on kunnille suuri sekä elinkeinopolitiikan että sosiaalihuollon näkökulmista⁶¹.

Yhteistyö sosiaalitoimen ja TE-palvelujen tai kunnan omien työllisyysyksiköiden kanssa on pääosin toimivaa. Yhteinen tietojärjestelmä (TYPPI) on tuonut käytännön helpotusta yhteydenpitoon. Työllisyyteen liittyvissä asioissa palveluiden saaminen on kiinni pitkälti asiakkaan omasta aktiivisuudesta ja motivaatiosta sekä kyvystä vaatia palveluja, koska TE-palveluja on siirretty verkkoon. Verkossa tapahtuva asiointi voi aiheuttaa sen, että asiakkaita on vaikea tavoittaa henkilökohtaisesti. Sähköisen palvelun myötä asiakkaiden ohjautuminen TE-palveluihin on vaikeutunut, ja he tarvitsevat paljon tukea päästäkseen työnhakijaksi.

Pienissä kunnissa näkyy TE-palvelujen resurssien väheneminen, jolloin saatetaan tehdä ”kevennettyjä aktivointeja” (te-asiantuntija ei osallistu palaveriin, vaan saa asiat tiedoksi) tai aktivointiin käytettävissä olevien palvelujen tarjonta saattaa olla yksipuolista. Ostomääräraha voi olla liian pieni, jolloin ei voida käyttää muita kuin kunnan

omia työpajoja, ja ne eivät aina vastaa kaikkien työttömien tarpeisiin. Suuremmissa kunnissa aktivointiyhteistyötä tehdään intensiivisemmin ja hyvin tuloksin ja aktivointiaste voi olla korkea.

TE-palvelujen tarjonta ei kohtaa välttämättä asiakaskunnan tarpeita hyvin, ja byrokraattiset käytännöt estävät asiakkaan asian joustavaa hoitamista. Ongelmia on myös etuusjärjestelmässä. Palveluita ja etuuksia ei ole sovitettu yhteen eikä kukaan koordinoi monialaisia palveluja niin, että kaikille löytyisi työkykyyn ja tilanteeseen sopiva ensisijainen etuus. Vuoden 2018 selvityksen⁶² mukaan 27 000 työkyvyttöntä oli väärän etuuden piirissä eli työttömyysetuudella. He eivät ole saaneet sairauspäivärahaa, kuntoutustukea tai eläkettä, vaan ovat jääneet terveydenhuollossa vaille hoitoa ja kuntoutusta. Näitä asiakkaita ohjautuu sitten työllisyyspalveluista sosiaalipalveluihin (työmarkkinatueltä tulottomiksi). Työkyvyn arviointivaihe, joka voi olla pitkä ja monimutkainen prosessi, ei kerrytä työttömyysturvan aktiivisuusehtoa, jolloin työttömästä tulee palvelujen ja etuuksien väliinputoaja. Pitkäaikaistyöttömien työkyvyttömyyseläkkeiden hylkäämisprosentti on 90.

Haasteita ilmenee myös asiakasohjauksessa, prosessivastuissa ja esimerkiksi siinä, miten asiakkuus ajoitetaan TYP-palveluun tai sosiaalitoimeen. Aikuissosiaalityö saattaa lähettää asiakkaita TYP-palveluun ja TYP ohjata heitä takaisin aikuissosiaalityöhön. Myös Kelan rooli on vahva työttömien ohjaamisessa TE-toimistoon ja kuntaan. Nykyinen työnjako on koettu sekavana, ja samoja asiakkaita ohjataan usein edes takaisin tilanteen jatkuessa pahimmillaan vuosikausia. Tiedonvaihto asiakkaista voi olla mahdotonta jopa kunnan työllisyyspalveluiden kanssa heikentäen yhteistyötä sekä muodostaen päällekkäisiä asiakkuuksia. Aineistositaatti tiivistää selkeästi tarvetta aitoon kuntouttamiseen:

”Kokemus aikuissosiaalityön näkökulmasta on, että pitäisi nostaa alkuperäinen, aidon kuntoutumisen ajatus takaisin esiin. Eri palvelujen väliltä puuttuu tällä hetkellä sellainen vuoropuhelu, jonka tavoitteena olisi saada asiakkaiden kuntoutuminen etenemään yhteistyössä eri palvelujen kesken. Vuoropuhelun aikaansaaminen edellyttäisi pitkäjänteistä palveluiden yhteistyöprosessien suunnittelua ja riittävää henkilöstöresursointia tavoitteena asiakkaiden tilanteen edistäminen. Myös etuusjärjestelmän pirstaleisuus vaikeuttaa näiden asiakkaiden tilannetta ja aiheuttaa myös paljon byrokratiaa sekä tuen tarvetta. Asiakkaiden palvelutarpeet ovat hyvin erilaisia, mikä edellyttäisi myös palvelulta erilaista osaamista ja panostamista eri asiakkaisiin.”

Sosiaalityön roolia aktivointisuunnitelmien laatimisessa toivotaan näkyvämmäksi, koska suunnitelman sisällöllinen toteutus ja kriteerit pohjautuvat TE- toimiston ohjeistukseen. Palvelutarpeen arviointeja ja aktivointisuunnitelmien laatimista hankaloittavat

myös asiakkaiden tavoittaminen ja motivointi suunnitelmien työstämiseen. Sosiaalitoimen ja TE-palvelujen toimet ovat erillisiä, vaikka lähtökohtana on ollut moniammatillisuus asiakkaan tilanteen edistämiseksi. Kuntouttavan työtoiminnan lainsäädäntöön toivotaan enemmän joustoa asiakkaan aktivoimiseksi takaisin työmarkkinoille. Yksilölliset elämäntilanteet, elinolosuhteet ja sosiaalinen verkosto ovat osa-alueita, jotka vaikuttavat asiakkaan elämänhallintaan ja sitä kautta opiskelu- tai työllistymismotivaatioon. Sosiaalityöllä on keinot ja välineet näiden osa-alueiden käsittelyyn asiakkaan kanssa.

Toimenpide-ehdotus: Vastuita asiakasohjauksesta ja asiakasprosesseista tulee selkeyttää. Palvelujen ja toimijoiden roolit on kuvattava ja selkeytettävä, ja palveluille tulee rakentaa asiakkaan tilanteesta lähtevät tavoitteet ja arviointikriteerit.

Toimenpide-ehdotus: Tehtävärakennetta tulee selkeyttää siten, että sosiaalityöntekijän ja -ohjaajan ammatillisuutta voidaan käyttää tehokkaammin heikoimmassa olevien asiakkaiden tilanteiden ratkaisemiseksi.

8.3 Kuntouttava työtoiminta ja sosiaalinen kuntoutus

Kuntouttavan työtoiminnan tarkoituksena on parantaa henkilön elämänhallintaa ja toimintakykyä sekä luoda edellytyksiä työllistymiselle, koulutukseen hakeutumiselle tai osallistumiseen TE-hallinnon työllistämistä edistäviin palveluihin. Kuntouttavan työtoiminnan volyyymi on kasvanut huomattavasti viime vuosina. Kun vuoden 2012 aikana kuntouttavassa työtoiminnassa aloitti 10 828 henkilöä, niin vastaavasti vuoden 2018 aikana aloitti 28 515 henkilöä.⁶³

Kuntouttavan työtoiminnan kasvua selittävät työmarkkinatuen uudistus, kuntouttavan työtoiminnan toimintapäivien vähentäminen sekä TE-palvelujen palkkatuetun työllistämisen määrärahojen ennenaikainen loppuminen. Joissakin kunnissa kasvu on ollut suorastaan räjähdysmäistä ja joissakin tasaisempaa. Kasvu voi kertoa myös niin sanotun säilyttävän toiminnan lisääntymisestä. Kuntouttava työtoiminta on myös haastanut rajoja muihin työllisyyttä edistäviin palveluihin, kuten palkkatukityöhön ja työkokeiluun. Näitä toimintamuotoja voitiin käyttää käytännössä samoissa paikoissa samalla tavalla. Kunnissa on kuitenkin kehitelty uudenlaisia toimintamuotoja, mikä näkyy esimerkiksi matalan kynnyksen ryhmätoimintojen lisääntymisenä. Myös henkilöstöresursseja toimintaan on lisätty osassa kuntia.⁶⁴

Kuntouttava työtoiminta sisältää käytännössä sosiaalisen kuntoutuksen elementtejä. Niihin sisältyvät sosiaaliset suhteet ja säännöllinen päivärytmi ovat kuitenkin hyödyllisiä. Aktivointitoimet tilannetta ylläpitävänä toimintana eivät välttämättä motivoi etenkään nuoria aikuisia, vaan toiminnan sisältöä tulee kehittää moninaisemmaksi. Painetta asiakkuuksien siirrosta TE-palveluista ja työllisyyspalveluista sosiaalityöhön on sellaisten asiakkaiden kohdalla, joille työllisyysasiat tai esimerkiksi kuntouttava työtoiminta eivät ole vielä ajankohtaisia. Asiakaskunta on usein niin huonossa kunnossa, ettei kuntouttava työtoiminta ole mahdollista asiakkaan toimintakyvyn ja elämäntilanteen vuoksi. Kuntouttavan työtoiminnan hyödyt voivat olla kyseenalaisia, jos ensisijainen vaihtoehto, kuten eläke tai vastaava muu ratkaisu ei ole jostain syystä mahdollinen. Selvitystyössä tuli esille esimerkitapaus, jossa oli tehty seitsemän palvelutarpeen arviointia, eikä toimenpiteisiin tai palveluihin ollut päästy. Aineistositaatti kuvaa kuntouttavan työtoiminnan palvelun haasteita:

”Kuntouttavan työtoiminnan huonokuntoisimmat asiakkaat tarvitsisivat nykyistä enemmän terveys-, päihde- ja mielenterveyspalveluita, aikuissosiaalityön omatyöntekijää ja työpari-ohjaajaa sekä muuta monialaista palvelua. Palveluntuottajien on vaikea vastata asiakkaiden palvelutarpeeseen pelkän työtoiminnan palvelun avulla, kun muihin em. palveluihin on vaikeaa tai lähes mahdotonta päästä. Palvelujen määräaikaisuus vaikeuttaa asiakkaiden tilannetta entisestään ja aktiivimallin vaatimukset lisäävät ahdistusta omalta osaltaan. Aktiivimallin myötä kuntouttavaan työtoimintaan ohjautuu myös sellaisia asiakkaita, joille voisi olla mahdollista löytää myös muita, ensisijaisempia ja tarkoituksenmukaisempia työllisyydenhoidon palveluita (esim. työkokeilut). Tämä edellyttäisi kuitenkin sekä työntekijöiltä että asiakkailta aktiivisempaa otetta asiaan: ei vain suoritettaisi aktivointiehtoa ja vähennettäisi kunnan sakkomaksuja, vaan ohjattaisiin aidosti kuntoutumisessa. Tämä vaatii yhteistyötä työllisyydenhoidon palvelujen kanssa.”

Sosiaalinen kuntoutus tuli lakisääteiseksi vuonna 2015 ja se on osa sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukaisia sosiaalipalveluita. Sosiaalihuoltolain 17 § mukaan sosiaalisella kuntoutuksella tarkoitetaan sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen keinoin annettavaa tehostettua tukea sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi, syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi.

Yleisimpiä sosiaalisessa kuntoutuksessa käytettäviä työmenetelmiä ovat sosiaalialan ammattilaisten tarjoama tehostettu tuki ja ohjaus, ryhmätoiminta ja sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden edistäminen sekä elämänhallinnan tukeminen ja tuki suoriutumiseen arkipäivän toiminnoista. Käytännössä sosiaalisen kuntoutuksen sisältöjä toteutetaan myös kuntouttavassa työtoiminnassa, työkokeilussa, työpajoissa, vertaistuen keinoin sekä kotiin vietävinä palveluina.⁶⁵

Sosiaalisen kuntoutuksen järjestäminen ja toimintamuodot vaihtelevat suuresti kunnissa. Joissakin tapauksissa nähdään hyvänä, että sosiaalinen kuntoutus jaetaan TEOS-työryhmän esityksen mukaisesti työelämävalmiuksia ja osallisuutta edistävään toimintaan. Käytännössä tätä jakoa on tehty kuntouttavan työtoiminnan sisällä. Siksi joissakin tapauksissa jakoa pidetään keinotekoisena, koska se toteutuu jo kuntouttavassa työtoiminnassa. Lisäksi on epäilty kuntien motivaatiota järjestää sosiaalista kuntoutusta, jos sitä ei katsota työllisyyttä edistäväksi palveluksi eikä se vähennä kunnan työmarkkinatukimaksuja⁶⁶.

Toimenpide-ehdotus: Sosiaalisen kuntoutuksen menetelmäosaamista ja resursointia on lisättävä kunnissa. Tulee myös tunnistaa tilanteet, joissa sosiaalista kuntoutusta tarvitaan kuntouttavan työtoiminnan sijaan. Esimerkiksi nuorten osalta sosiaalista kuntoutusta tulee käyttää tarvittaessa työpajajakson mahdollistamiseen.

8.4 Terveydenhuollon sosiaalityö

Jotta elämäntilanne- ja käyttäjälähtöiset palvelut toimisivat siellä, missä ihminen kohdataan ensimmäisen kerran, myös perusterveydenhuollon tiimin pysyvänä jäsenenä tarvitaan sosiaalityöntekijä. Vain moniammatillisen tiimin työllä voidaan turvata asiakkaalle varhainen tuki, oikea-aikaisuus ja toiminnan kustannustehokkuus vaikeissa elämäntilanteissa. Sosiaalityöntekijän osallistuminen perusterveydenhuollossa esimerkiksi työttömien työkyvyn ja kuntoutustarpeen moniammatilliseen arviointiin auttaisi osaltaan ehkäisemään laajamittaiseksi todettua työttömien väliinpuotoamista ja väärille etuuksille joutumista⁶⁷. On kohtuutonta edellyttää, että terveydenhuollon ammattilaisen tulisi hallita myös sosiaalinen monimutkaisessa ”ilkeiden ongelmien” maailmassa⁶⁸.

Suomen kansanterveystyön suunnitelmissa jo 1970-luvun alkupuolella terveyskeskukset suunniteltiin sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistyötä toteuttaviksi yksiköiksi, joissa tehdään monialaista ja jalkautuvaa työtä paikallisen väestön terveyden ja hyvinvoinnin hyväksi. Perusterveydenhuolto ennakoitiin keskeiseksi sosiaalityön toiminta-alueeksi⁶⁹. Tuolloin suomalainen suunnitelma monialaisesta perusterveydenhuollon työstä nähtiin kansainvälisessäkin arvioinnissa poikkeuksellisen edistyneenä. Tuo suunnitelma kuitenkin pysyi paljolti sosiaalityön osalta suunnitelmana eikä sitä koskaan toteutettu. Kansanterveyslaissa⁷⁰ ei konkretisoitu yhteistyön toteuttamista käytännössä eikä sitä, miten sairauden sosiaaliset kytkennät tulisi ottaa huomioon kansanterveystyössä. Suunnitelman toteutusta ei riittävästi tuettu ja seurattu ja sosiaalityön kehittäminen terveyskeskuksissa jäi paljolti yksittäisten työntekijöiden vastuulle. Sosiaalityöntekijäpuolassa, rahapula ja integraationäkemyksen puuttuessa kunnat

ovat 2000-luvulla monin paikoin lakkauttaneet perusterveydenhuollon sosiaalityöntekijän virkoja. Hallinnollisesti perusterveydenhuollon sosiaalityöntekijät ovat tällä hetkellä vaihtelevasti joko ylilääkärin, kunnan vammaispalvelun, sote-toimiston tai aikuissosiaalityön johtajan alaisuudessa.

Kokonaisvaltainen tilanteen arviointi on järkevää tehdä matalalla kynnyksellä siinä paikassa, mihin ihminen tulee ensimmäiseksi apua hakemaan. Eteenpäin lähettämiseksi on terveydenhuollossa omat lääketieteelliset kriteerinsä, mutta ihmistä ei pidä poisohjata tai jättää elämäntilanteessaan apua vaille sen takia, että perusterveydenhuollon tiimissä ei ole sosiaalityöntekijää. Terveiden eriarvoisuutta ei kyetä vähentämään, ellei kiinnitetä huomiota terveyden sosiaalsiin tekijöihin⁷¹. Sosiaalityöntekijän työpanos terveysasemalla auttaa työkyvyn varhaiseen tukeen ja mahdollistaa asiakkaan ohjautumisen ammatilliseen kuntoutukseen mahdollisimman varhain. Työelämän murroksessa monet muutkin kuin lääketieteelliset tekijät vaikuttavat ihmisten toimintakykyyn.

On iso joukko ihmisiä, jotka eivät ole olleet sosiaalityön piirissä aiemmin, mutta sairastuttuaan vakavasti ja pitkäaikaisesti ovat vailla apua ja asioivat terveyskeskuksessa eivätkä osaa tai kehtaa hakea apua muualta. Terveyskeskuslääkäriin tullaan myös monien sellaisten vaivojen takia, joiden taustalla ovat erilaiset sosiaaliset syyt, turvatomuudentunne, yksinäisyys tai mielenterveyden ongelmat. Hoitamaton sosiaaliturva ja selvittämättömät sosiaaliset huolet kuormittavat, johtavat vaikeuksien kasaantumiseen ja ovat tervehtymisen esteenä. Ihmiskauppa, lähisuhdeväkivalta, vaikeutuneet elämäntilanteet, lasten hyväksikäyttö ja muut sosiaalityötä vaativat tilanteet tulevat monesti esiin terveyskeskuksessa asioinnin yhteydessä. Näissä tilanteissa ihmiset ovat erityisen tuen tarpeessa ja sosiaalityöntekijä tekee heidän kanssaan kriisityötä ja toimii kuntouttavan ja voimavaraistavan orientaation perustalta. Kokonaistilanteen arvioinnin perusteella sosiaalityöntekijä koordinoi asiakkaan kannalta mielekkään palvelujen kokonaisuuden. Eri tutkimusten mukaan noin 10 % terveyspalveluiden käyttäjistä aiheuttaa noin 70–80 % kuntien sosiaali- ja terveydenhuollon kustannuksista⁷². Sosiaalityöntekijän osallistuminen moniammatilliseen työskentelyyn tuo mukaan asiakkaan arkeen liittyvät tavoitteet, minkä on todettu parantavaan asiakkaan motivaatiota osallistua hoitoon ja sitä kautta hoidon tuottamia terveysvaikutuksia⁷³.

Näihin päiviin saakka perusterveydenhuollossa tai erikoissairaanhoidossa työskentelevillä sosiaalityöntekijöillä ei useimmiten ole ollut viranomaisvastuuta eikä siis päätöksenteko-oikeutta sosiaaliturva-asioissa. Elämäntilanteen selvittämisen ja palvelutarpeen arvioinnin jälkeen he ovat ohjanneet asiakkaan tarvittaessa sosiaalitoimen sosiaalityöntekijän vastaanotolle. Onnistuneita malleja on kuitenkin myös terveydenhuollon sosiaalityöntekijän osittaisesta tai täydestä viranomaisvastuusta. Kaikista mainituista malleista on olemassa kokemusta, joiden tarkempi analyysi edellyttää selvittämistä.

Tämän selvityksen pohjalta on tultu siihen johtopäätökseen, että viranomaisvastuu olisi tarpeellinen terveydenhuollon sosiaalityössä ja sujuvoittaisi asiakkaan elämää merkittävästi. Erityisesti niiden asiakkaiden asioissa, joiden tilanteesta tehdään perusterveydenhuollossa tai erikoissairaanhoidossa kokonaisvaltainen moniammatillinen arviointi ja suunnitelma, terveydenhuollon sosiaalityöntekijän pitäisi voida tehdä tilanteen edellyttämät viranomaispäätökset. Tämä käytäntö tekisi asiakkaan polusta yksikertaisemman ja voitaisiin välttää asiakasta kuormittavia odotusaikoja. Jossakin koikeilussa sosiaalityöntekijä ei ole kuitenkaan kyennyt hoitamaan viranomaistehtäviä suuren asiakasmäärän takia⁷⁴, joten mahdolliseen viranomaisvastuun toteutukseen täytyisi liittää asiakasmitoituksen tarkistaminen.

Nykyisinkin sosiaalityöntekijät sekä erikoissairaanhoidossa että perusterveydenhuollossa tekevät laajoja sosiaalisen tilanteen kartoituksia, jotka vastaavat palvelutarpeen arviointeja. Nykyisessä työterveyshuoltoa koskevassa laissa⁷⁵ ei turvata riittävästi asiakkaiden tilanteiden kokonaisvaltaista monialaista arviointia. Sen sijaan erikoissairaanhoidon kuntoutustutkimuspoliklinikoiden tutkimus- ja arviointitiimissä sosiaalityöntekijän työpanos on tärkeä⁷⁶, mutta tuolloin on usein oikea-aikaisen kuntoutuksen mahdollisuudet jo menetetty⁷⁷. Sosiaalityöntekijän pitäisikin päästä mukaan aikaisemmassa vaiheessa asiakkaan polulla. Työterveyshuoltoa koskevan asetuksen⁷⁸ mukaan sosiaalialan asiantuntijat ovat voineet kuulua työterveyshuollon moniammatilliseen tiimiin vuoden 2014 alusta, mutta tämä säännös ei turvaa sosiaalihuollon ammattihenkilön osallistumista. Monialaiseen työkyky- ja kuntoutusarvioon osallistuminen on terveydenhuollon sosiaalityöntekijän osaamisaluetta. Kuntoutuskomitean⁷⁹ ehdotukset⁸⁰ korostavat muutostarpeiden selvittämistä terveydenhuollon eri ammattiryhmien osalta työterveyshuollon työkyvyn ja kuntoutustarpeen arvioinnissa sekä hoidon ja kuntoutuksen seurannassa ja arvioinnissa. Muutostarpeet olisi selvitettävä sosiaalityön osalta.

Sosiaalityöllä on erikoissairaanhoidon moniammatillisessa työssä useimmiten melko vakiintunut asiantuntijan paikka. Sosiaalityöntekijä varmistaa elämäntilanelähtöisen ja kokonaisvaltaisen tilanteen arvioinnin silloin, kun se on tarpeen, erityisesti paljon palveluja tarvitsevien asiakkaiden ja erityistä tukea tarvitsevien asiakkaiden tilanteissa. Edelleen tarvitaan paikoin työtä sosiaalityön asiantuntijuuden ja paikan kirkastamiseksi ja näkyväksi tekemiseksi erikoissairaanhoidon palveluprosesseissa sekä sosiaalityön palveluketjujen rakentamista erikoissairaanhoidon ja sosiaalihuollon organisaatioiden välille.

Toimenpide-ehdotus: Sosiaalityöntekijöiden työskentely perustason terveydenhuollossa on järjestettävä siten, että sosiaalityöntekijä toimii moniammatillisen tiimin pysyvänä jäsenenä. Asiasta tulee säätää lailla. Laillistetun sosiaalityöntekijän osallistumi-

nen työttömien moniammatilliseen työkyvyn ja kuntoutustarpeen arviointiin perusterveydenhuollossa tulee turvata työttömien väliinpuotoamisen ehkäisemiseksi ja kuntoutuksen aikaistamiseksi.

Toimenpide-ehdotus: On selvitettävä käytössä olevat terveydenhuollon sosiaalityöntekijän viranomaisvastuuseen liittyvät mallit ja niistä saadut kokemukset ja varmistettava terveydenhuollon sosiaalityöntekijän asema sosiaalihuollon ammattihenkilönä.

Toimenpide-ehdotus: On selvitettävä muutostarpeet sosiaalityön osalta työterveyshuollon työkyvyn ja kuntoutustarpeen arvioinnissa.

8.5 Mielensterveys- ja päihdesosiaalityö

Mielensterveysongelmat ovat suurin työkyvyttömyyden syy Suomessa. Kansallisissa ehdotuksissa⁸¹ mielensterveys- ja päihdepalvelujen kehittämiseksi vuoteen 2020 korostetaan asiakkaan aseman vahvistamista, mielensterveyttä ja päihdeettömyyttä edistävää ja ongelmia ehkäisevää työtä, palvelujen järjestämistä ja ohjauskeinojen kehittämistä. Valtioneuvoston mielensterveys- ja päihdepalveluja koskevan selvityksen johdopäätöksissä⁸² vuonna 2017 puolestaan korostetaan ihmislähtöisten, osallisuutta ja vertaisuutta tukevien toimintamallien mahdollisuuksia, perustason mielensterveys- ja päihdepalveluiden integraatiota perusterveydenhuoltoon ja järjestöjen palvelujen hyödyntämistä.

Kun mielensterveystyö nähdään tukea antavan ja parantavan suhteen kautta⁸³, on mahdollista tunnistaa sosiaalityön merkitys mielensterveystyössä riippumatta siitä, työskenteleekö sosiaalihuollon ammattihenkilö aikuissosiaalityössä, vammais- palveluissa, perusterveydenhuollossa, erikoissairaanhoidossa tai muulla hallinnonalalla. Sosiaalityöntekijän ja asiakkaan luottamuksellinen suhde ja arjen asioiden hoitaminen ovat asiakkaiden ja omaisten palautteiden mukaan sosiaalityössä ne asiat, jotka auttavat mielensterveysasiakasta⁸⁴. Usko asiakkaaseen ja omaan työhön, välittäminen ja optimistinen suhde tulevaisuuteen ovat asioita, joita kollegat tunnistavat arvostamiensa mielensterveysosiaalityön asiantuntijoiden ominaisuuksina⁸⁵. Sosiaalityön tuki asiakkaan arjen sujuvuuden ja jatkuvuuden turvaamisessa on olennaista silloin, kun ihminen mielensterveysongelmien myötä menettää toimintakykään ja on erityisen tuen tarpeessa. Asumisen ja toimeentulon ongelmat, mielekkään toiminnan ja sosiaalisen tuen sekä yhteiskunnallisen osallisuuden puute kuvaavat usein psyykkisesti sairastuneen elämäntilannetta. Tilaaja- tuottajamallissa mielensterveyskuntoutujien asumisolosuhteet ovat markkinoistumisen myötä muokkautuneet osin lähinnä ihmisten eristetyiksi säilytyspaikoiksi, joissa elämän laatu on heikko⁸⁶.

Sosiaaliturvan väliinputoamiset ja kohtuuttomat tilanteet ovat yleisiä mielenterveysdiagnoosin saaneilla⁸⁷. Moniammatillinen työskentely ja sosiaalityöntekijän asiantuntemus toiminta- ja työkyky- sekä kuntoutusarvioinnissa on keskeistä. Sosiaalityöntekijän elämäntilannelähtöisessä työskentelyssä tulee esiin tietoa, jota ilman myös mielenterveysdiagnoosin määrittäminen voi jäädä puutteelliseksi. Sosiaalityöntekijän ja lääkärin yhteistyöllä lausunnot kyetään ajoittamaan sosiaaliturvan jatkuvuuden ja ihmisen toimimisen kannalta oikein ja arjen huolien väheneminen sosiaalityön myötävaikutuksella mahdollistaa mielenterveystyön vaikuttavuuden.⁸⁸ Sosiaalityön ryhmämuotoiset ja yhteisölliset työskentelymenetelmät ovat osoittautuneet tuloksellisiksi tilanteissa, joissa toimintakyvyn rajoitteet ja yksinäisyys liittyvät mielenterveys- ja päihdeongelmiin. Toipumisorientaation⁸⁹ viitekehyksessä työskentelevä mielenterveys- ja sosiaalityöntekijä tapaa ihmisiä asuinalueilla, auttaa heitä verkostoitumaan vertaisten kanssa ja irtaantumaan diagnoosipohjaisesta identiteetistä⁹⁰.

Monet ihmiset asioivat ensimmäiseksi perusterveydenhuollossa oireineen, joiden taustalla ovat taloudelliset, sosiaaliset ja psyykkiset huolet. Jos perusterveydenhuollon tiimissä ei ole sosiaalityöntekijää, kukaan ei tunnista sosiaalisen tilanteen kuormitusta ja työskentele tuon kuormituksen keventämiseksi. Ehkäisevän työskentelyn mahdollisuus menetetään ja vasta psykiatrisessa erikoissairaanhoidossa nämä ihmiset tapaavat sosiaalityöntekijän ja silloin tilanteet ovat usein jo huomattavasti vaikeutuneet ja monimutkaistuneet ja ihminen on menettänyt toiminta- ja työkykynsä⁹¹.

Aikuissosiaalityölle on mielenterveyspolitiikan muutoksessa⁹² siirtynyt paljon vastuuta niiden mielenterveysongelmaisten auttamisesta ja tukemisesta, joilla ei ole sairautensa takia mahdollisuuksia koulutukseen ja työelämään. Sosiaalityöllä on keskeinen merkitys heikossa asemassa olevien ryhmien kanssa työskentelyssä, niin mielenterveys- ja päihdepalveluiden saavutettavuudessa kuin palvelupolkujen koordinoinnissa, palvelujen integroinnissa sekä verkostotyössä. Sosiaalinen kuntoutus ryhmämuotoisena toimintana ja rinnalla kulkemisena sopii hyvin mielenterveys- ja päihdesosiaalityöhön ja syrjäytymisen ehkäisyyn. Sosiaalisiin suhteisiin, yhteisöllisyyteen ja luottamukseen liittyvät tekijät ovat tärkeitä heikossa asemassa olevien ryhmien avun ja hoidon saamisen, palveluissa etenemisen, toipumisen ja kuntoutumisen kannalta. Asiakkaiden luottamusta palveluihin sekä avun ja hoidon saamiseen täytyy kyetä vahvistamaan, minkä lisäksi on tuettava asiakkaiden sosiaalista pystyvyyttä. Mielenterveyspalvelujen riittämättömyys ja palveluista syrjäytyminen on tunnistettu ongelma ja sosiaalityöntekijällä on keskeinen vastuu palveluja tarvitsevien ja toimintakyvyltään heikossa asemassa olevien ihmisten palveluprosessien koordinoimisessa ja jatkuvuuden turvaamisessa.⁹³

Toimenpide-ehdotus: Mielenterveyslakiin tulee lisätä säädös siitä, että sosiaalityön tulee olla osa mielenterveyspalveluja kaikissa palvelumuodoissa. Mielenterveyspalveluissa on turvattava sosiaalityöntekijän palvelut mielenterveyden sosiaalisten kysymysten asiantuntijana. Monialaisen työskentelyn avulla on turvattava riittävän monipuolinen ja kokonaisvaltainen asiantuntijuus mielenterveys- ja päihdeasiakkaiden auttamisessa eri toimipaikoissa.

Toimenpide-ehdotus: Mielenterveys- ja sosiaalityö tulee tunnistaa tulevassa mielenterveysstrategiassa.

Toimenpide-ehdotus: Mielenterveysongelmien hoidossa tulee turvata lääkärin ja sosiaalityöntekijän yhteistyö sosiaaliturvan ja ammatillisen kuntoutuksen perusteena olevien lausuntojen ajoituksessa ja valmistelussa, jotta asiakkaiden toimeentuloon ja kuntoutumisprosesseihin ei tule katkoksia.

Toimenpide-ehdotus: Perusterveydenhuollon tiimissä tulee olla sosiaalityöntekijä, joka voi tarttua aikaisessa vaiheessa ja ennaltaehkäisevästi asiakkaiden mielenterveyttä kuormittaviin ja päihteidenkäyttöön liittyviin sosiaalisiin tekijöihin ja toimia myös perusterveydenhuollon vastuulla olevan työterveyshuollon tiimissä.

Toimenpide-ehdotus: Yhteisöllisen työn ja ryhmätyön toteutusta, sosiaalista tukea/kuntoutusta ja jalkautuvaa työtä tulee lisätä mielenterveys- ja päihdesosiaalityössä toipumisorientaation viitekehyksessä.

Toimenpide-ehdotus: Valtion tutkimusrahoitusta (VTR) tulee kohdentaa mielenterveyden sosiaalisiin kysymyksiin ja mielenterveysongelmista kärsivien asiakkaiden mahdollisuuksiin palveluissa, jotta näitä asioita voitaisiin paremmin hallita.

8.6 Perhesosiaalityö

Perhesosiaalityöllä viitataan yleensä palvelujärjestelmässä lapsiperhe- ja lastensuojelutyön kokonaisuuteen, joka sisältää useimmiten palvelutarpeen arviointia; lastensuojelutarpeen selvittämistä, lapsiperheiden perhetyötä, kotipalvelua, sosiaalityön palveluja; sosiaalityötä, sosiaaliohjausta, tukihenkilötoimintaa, tukiperhetoimintaa ja vertaisryhmätoimintaa. Yhteistyötä tehdään perheen läheisten ja perhettä tukevien muiden tahojen kanssa lapsiperheiden hyvinvoinnin tukemiseksi ja vanhemmuuden vahvistamiseksi. Myös rakenteellista sosiaalityötä tarvitaan lapsiperheiden sosiaalisen hyvinvoinnin ja elinolojen edistämiseen.

Hyvin monissa kunnissa ja kuntayhtymissä työskentely lapsiperheen aikuisten kanssa on kokonaan erotettu lasten kanssa työskentelystä ja perheellä on monta sosiaalityöntekijää. Tällöin lapsiperheen aikuissosiaalityö on organisoitu joko samaan yksikköön lapsiperhetyön ja lastensuojelun kanssa tai monissa isommissa organisaatioissa lapsiperheen aikuisten kanssa työskentely on sijoitettu aikuissosiaalityön palveluihin. Tällöin perheen kannalta keskeinen kysymys on, miten eri työntekijöiden työ sovitaan yhteen perheen tukemiseksi. Aikuissosiaalityön ylikuormitus ja siitä johtuvat pitkät jonotusajat viivästyttävät paikoin työskentelyn aloittamista lastensuojelun asiakasperheen aikuisten kanssa.

Perhesosiaalityötä tehdään myös perheneuvoissa ja eri hallinnonalojen sosiaalityössä, kun lapsiperheen lapset tai aikuiset ovat asiakkaina, esimerkiksi terveydenhuollossa kun aikuinen tai lapsi on vakavasti sairastunut. Eri hallinnonaloilla työskennellään myös tulevien äitien ja isien kanssa esimerkiksi kuormittavissa elämäntilanteissa, päihde- ja mielenterveysongelmissa, rikosseuraamustyössä, jolloin tämä työ voidaan nähdä varhaisena tukena ja ongelmia ennaltaehkäisevänä perhesosiaalityönä. Perheiden arkisen selviytymisen tukemisessa on tärkeätä, että saatavilla on tarpeenmukaisesti ja ammatillisen arvion perusteella kotipalvelua ja perhetyötä, kuten lastensuojelun selvityksessä 2019 on ehdotettu⁹⁴.

Perustasolla sosiaali- ja terveydenhuollon ja sivistystoimen palvelut on suunniteltu yhdistettävän perhekeskuksiksi⁹⁵, joissa on tarjolla lapsiperheille moniammatillista ja varhaista tukea. Kouluissa tarvitaan työskentelyä koko perheen kanssa silloin, kun lapsen vaikeudet tulevat näkyviin. Jos lasten ongelmien hoitamiseksi ei työskennellä myös perheen aikuisten kanssa, varhaisen tuen mahdollisuus menetetään ja tilanne ratkaistaan usein vain lapsen oireita lievittämällä eli määräämällä lapselle lääkkeitä. Tällöin siirretään ongelmia eteenpäin. Tarkkaavaisuus- ja ylivilkkaushäiriöiden hoitoon tarkoitettujen ADHD-lääkkeiden käyttäjien määrä kuusinkertaistui tyttöjen keskuudessa ja viisinkertaistui poikien keskuudessa vuodesta 2006 vuoteen 2016⁹⁶.

Lapset ja nuoret saattavat olla vuorokauden aikana enemmän koulun vaikutuspiirissä kuin kodin ja vanhempien, ja koulussa myös monet ongelmatilanteet kärjistyvät. Kouluissa on myös paljon erityistä tukea tarvitsevia lapsia, joiden perheet tarvitsevat tukea omaan jaksamiseensa ja lapsensa koulunkäynnin helpottamiseksi. Tällä hetkellä koulun sosiaalityö on avainasemassa perheen tuen järjestämisessä. Myös monet maahanmuuttajaperheet, joille suomalainen yhteiskunta on uusi, tarvitsevat tukea ja ohjausta lapsensa koulunkäynnin sujumiseksi. Voimavaroja tarvitaan riittävästi koulun sosiaalityöhön, jotta mahdollistetaan varhainen tuki lapselle ja perheelle. Ammatillisen toiminnan turvaamiseksi koulun sosiaalityö tulee nähdä sosiaalihuollon toiminta-alueena vastaavalla tavalla kuin kouluterveydenhuolto tai koulupsykologin työ nähdään terveydenhuollon toiminta-alueena.

Toimenpide-ehdotus: Koulujen sosiaalityössä on tarkistettava työntekijämitoituksia, jotta tuen tarpeessa olevien lasten perheille voidaan järjestää tukea matalalla kynnyksellä ja jotta voidaan tarjota varhaista tukea perheille silloin, kun lasten ongelmat tulevat esiin koulussa. Koulujen sosiaalityö tulee määritellä sosiaalihuollon ammattihenkilötoimintana, ja sillä tulee olla selkeä yhteys sosiaalihuollon toimintaan ja palveluihin.

Toimenpide-ehdotus: On turvattava kotipalvelujen ja perhetyön tarpeenmukainen saatavuus lapsiperheille sosiaalityöntekijän ammatillisen arvion perusteella.

8.7 Asumissosiaalinen työ

Asuminen ja asumisviihtyvyyden ovat keskeisimpiä hyvinvoinnin osatekijöitä ja välttämättömän perusta esimerkiksi päihdekuntoutumiselle ja osallisuudelle. ”Asumissosiaalisella työllä tarkoitetaan sellaista asunnottomien, asunnottomuusriskissä elävien tai aiemmin asunnottomuutta kokeneiden parissa tehtävää työtä, joka kohdistuu asumista vaarantaviin (psyko)sosiaalisiin, kulttuurisiin ja taloudellisiin ongelmiin ja niiden ennalta ehkäisyyn. Asumissosiaalinen työ on yksilö-, perhe- ja yhteisötason työtä, johon kiinnittyy rakenteellinen kehittämis- ja vaikuttamistyö.”⁹⁷

Asumisen tuki toimii puolestaan yläkäsitteenä sellaisille toiminnoille kuin asumisneuvonta, sosiaalinen isännöinti, tukiasuntotyö ja erilaiset asumisen tuen palvelut, jotka vaihtelevat kunnittain suuresti. Asumissosiaalisen työn tavoitteena on varhainen puuttuminen asumisen ongelmiin ja asumishäiriöihin sekä vuokratilanteiden ja häättöjen estäminen. Työllä pyritään ehkäisemään tilanteiden kriisiytyminen, ja mikäli niin käy, kriisin selvittämisen jälkeen tuetaan jatkopolkujen löytämisessä.

Sosiaalityön tehtäväalueella asumissosiaalista työtä tehdään eri nimikkeillä ja eri tavoin organisoituna. Nimikkeitä voivat olla esimerkiksi asumisneuvoja, asumisen sosiaaliohjaaja tai asunnottomien sosiaalityöntekijä ja työ voi tapahtua osana aikuissosiaalityön yksikköä tai lähityön tehtäväkuva. Työ voi olla kohdennettu tiettyjen vuokratilanteiden asukkaille, nuorille, ikääntyneille tai maahanmuuttajille. Asumissosiaalinen työ on aina monialaista yhteistyötä. Työlle on osoitettavissa sosiaalinen ja taloudellinen vaikuttavuus erilaisin mittarein.

Asumissosiaalista työtä on kehitetty ja tehty osana pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishoitoja (PAAVO I ja PAAVO II) vuodesta 2008 alkaen. Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn toimenpideohjelman 2016–2019 (AUNE) toteutuksessa asumissosiaalisen työn rooli on ollut aiempaa vahvempi. Ohjelmassa on rakennettu työn malli maakunnille.⁹⁸ Siinä asumissosiaalinen työ nähdään eettisenä köyhyyden ja eriarvoisuuden vastaisena työnä, joka kohdentuu käytännön asioiden ja henkilön sosiaalisen

tilanteen selvittelyyn sekä asunnottomuuden riskien tunnistamiseen ja ehkäisyyn. Työtä ei nähdä vain asunnottomuustyön ammattilaisten osaamisena, vaan asumisen asioiden puheeksi ottaminen ja asumisen varmistaminen tulee olla kaikkien palvelujärjestelmässä toimivien perusosaamista.

Esimerkkeinä uudentyypisistä työotteista voi mainita Helsingissä asumisneuvontatiimissä toimivan psykiatrisen sairaanhoitajan, jolloin voidaan vastata päihde- ja mielen-terveystyön sekä terveydenhuollon erityisosaamista vaativiin tilanteisiin asumishäiriöiden taustoilta. Asumiskummitoiminta toimii vertaistuen pariaatteella ja Asta-malli on asumisneuvontatiimin ja sosiaalisen luotituksen käynnistämä yhteisen hanke. Siinä tavoitteena on mallintaa työtapa, jolla ehkäistään häättöjä ja talousongelmien kasaantumista vuokra-asukkailla sekä puututaan ylivelkaantumisen syihin ja annetaan talousneuvontaa. Hanke on osa valtakunnallista Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskuksen (ARA) päähanketta.

Kun asunnottomuuden ja asumisen ongelmien taustalta löytyy niin yksilöllisiä kuin rakenteellisia tekijöitä, on asumissosiaalisen työn yhteys sosiaalityöhön ja -ohjaukseen nähtävissä selvästi. Osassa kuntia asumissosiaalinen työ on vakiintunutta palvelua ja kiinteä osa eri toimijoiden osaamista. Laajemmin katsottuna asumissosiaalinen työ tarjoaa mahdollisuuksia, joita ei ole riittävästi hyödynnetty sosiaalityön menetelmällisessä orientoitumisessa. Asumissosiaalinen työ kytkeytyy käytäntönä kaikkiin luvussa 7.3 esitettyihin osaamisen orientaatioihin; ennakointiin sosiaalisen ja taloudellisen investointina, tehostettuun asiakaskohtaiseen työhön sekä yhteisösosiaalityöhön ja rakenteelliseen sosiaalityöhön.

Kohdentamalla sosiaalityön resursseja sosiaaliseen kuntoutukseen painottaen asumisen ja arjen taitojen vahvistamista sekä sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukaisen omatyöntekijämallin toteuttamista voidaan samalla ratkaista useita sosiaalityön kohdentamiseen ja jalkautumiseen liittyviä haasteita. Asumissosiaalisessa työssä avautuu myös osallistavan ja valtaistavan sosiaalityön kehittämisen mahdollisuuksia asiakkaiden, asukkaiden ja paikallisten toimijoiden kanssa.

Toimenpide-ehdotus: Asumissosiaalista työtä tulee vahvistaa osana sosiaalityötä ja -ohjausta tukemalla menetelmällistä osaamista jatko- ja täydennyskoulutuksin sekä huomioimalla asumissosiaalinen työ palvelurakenteissa.

Toimenpide-ehdotus: Sosiaalisen kuntoutuksen sisältöä tulee jäsentää siten, että asumisen tukeminen ja asumissosiaalinen työ nostetaan yhdeksi sosiaalisen kuntoutuksen toimintamuodoksi.

8.8 Taloussosiaalityö

Taloussosiaalityö (financial social work) juontaa juurensa Isoon-Britanniaan, Kanaan ja USA:han.⁹⁹ University of Maryland School of Social Work (2019) esityksen mukaisesti taloussosiaalityö toteutuu yksilö- ja perhekohtaisissa palveluissa, yhteisöjen parissa sekä poliittisessa asianajossa. Yksilö- ja perhekohtaisissa palveluissa pyritään vahvistamaan psykososiaalisia ja taloudellisia resursseja taloudellisen turvan luomiseksi kun taas yhteisöjen osalta pyritään muun muassa edistämään pääsyä taloutta tukevien palvelujen pariin. Poliittisella asianajolla tavoitellaan laaja-alaista taloutta käsittelevän toimintaympäristön kehittämistä, jolloin kiinnitetään erityistä huomiota taloudellisesti haavoittuvien ja kokonaan vaille palvelua jääneiden tilanteeseen.

Suomessa Katri Viitasalo¹⁰⁰ on avannut tietä laajemmalle keskustelulle taloussosiaalityöstä. Hän on tutkinut äitien taloudellisia toimintamahdollisuuksia ja taloudellisen toimintakykyisyyden soveltamismahdollisuuksia sosiaalityössä. Viitalon mukaan taloussosiaalityön yhteydessä ei voi ohittaa ajatuksia, tunteita ja asenteita, jotka ohjaavat ihmisten suhdetta rahaan ja heidän kulutustottumuksiinsa.

Yhteistyön lisääminen esimerkiksi talous- ja velkaneuvojien tai perhetyön ammattilaisten kanssa on katsottu lisäävän asiakkaiden taloudenhallintaa välitystilien ja sosiaalisen luotonuksen ohella. Taloussosiaalityötä katsotaan voitavan soveltaa kehittämällä erilaisia yksilö- ja ryhmäkohtaisia toimintamuotoja.¹⁰¹ Välitystilillä tarkoitetaan toimenpideä, jossa sosiaalitoimi hakee asiakkaan etuuden tai muun tulon maksettavaksi sosiaalitoimelle, joka hoitaa asiakkaan eduksi tämän rahaliikennettä silloin, kun asiakas ei itse pysty huolehtimaan rahavaroistaan toimeentulon ja elatusvelvollisuuden turvavalla tavalla.¹⁰² Sosiaalisella luotonuksella tarkoitetaan tilannetta, jossa kunta voi myöntää sosiaalisen luoton sellaiselle pienituloiselle tai vähävaraiselle henkilölle, joka ei muuten saisi kohtuuehtoista luottoa ja joka kykenee luoton takaisinmaksuun. Sosiaalinen luotonus on kunnille kuitenkin vapaaehtoista eikä sitä ole tarjolla kaikissa kunnissa.¹⁰³

Välitystilien osalta sosiaalityön kentän mielipiteet jakautuvat sen osalta, tulisiko välitystilien käyttöä lisätä vai vähentää. Välitystililtä nähdään joko edunvalvontaa kevyempänä ja asiakkaan autonomiaa tukevampana vaihtoehtona, erityisesti psykiatrisessa hoidossa olevien asiakkaiden osalta. Toisaalta välitystilejä pidetään asiakkaita passiivivina, jolloin ei tavoitteellisesti tueta asiakkaan taloudellista toimintakykyä. Vastakkain ovat sosiaalityön huolenpidollinen rooli ja asiakkaan oma aktiivisempi rooli taloudellisten asioidensa hoidossa. Välitystiliasiakkuuksia on yleisesti pyritty vähentämään niiden työllistävyyden takia. Välitystilitoiminnan ja edunvalvonnan välisen työnjaon koetaan olevan epäselvä.

Välitystilitoimintaa tarkastelevassa selvityksessä¹⁰⁴ havaittiin puutteita asiakkaiden palvelutarpeen arvioinneissa, joiden yhteydessä ei riittävästi tarkasteltu työ- ja toimintakykyä. Palvelutarpeen arviointeja puuttui, joten tarpeista ei ollut ajantasaista tietoa eikä palvelutarpeen arviointeja pohdittu riittävän monialaisesti. Sosiaalihuoltolakiin (1301/2014) kuitenkin sisältyy palvelutarpeen arviointiin ja palvelujen järjestämiseen, asiakassuunnitelmaan ja monialaiseen yhteistyöhön liittyviä kohtia¹⁰⁵, joita on noudatettava. Välitystilien käyttäminen asiakkaiden yksilöllisten tarpeiden mukaan on keskeisintä, ei kysymys siitä, pitäisikö välitystilien käyttöä kategorisesti lisätä vai vähentää.

Taloussosiaalityö on yksi PRO SOS -hankkeen kärkiteemoista (PRO SOS 2019) ja PRO SOS -Pikassoksen osahankkeessa on työstetty materiaalipankki, jonka tuella taloussosiaalityötä voidaan toteuttaa. Materiaalipankkiin on koottu muun muassa työkaluja, oppaita ja toimijoita kuten Marttojen verkkosivut, Takuusäätiön materiaaleja ja tietoa Velkalinjan puhelinpalvelusta.¹⁰⁶ Käytännössä taloussosiaalityötä on Suomessa tehty aiemminkin, mutta kytkettynä tavoitteelliseen tehostettuun työotteeseen se voi toimia osana kuntouttavaa prosessia. On myös huomioitava, että taloussosiaalityön amerikkalainen perusta¹⁰⁷ pohjaa erilaiseen sosiaalipoliittiseen järjestelmään kuin Suomessa. Myös Viitasalo¹⁰⁸ itse toteaa, ettei hänen tutkimuksellaan lähtökohtaisesti ole yhteyttä sosiaalityön ammatilliseen ulottuvuuteen.

Suomessa toimeentulotuella ja aikuisten parissa tehtävällä sosiaalityöllä on jo entuudestaan ollut vahva keskinäinen kytkös ennen perustoimeentulotuen Kela-siirtoa. Perustoimeentulotuen Kela-siirto sekä talous- ja velkaneuvonnan siirtyminen oikeusapu-toimistoihin eivät mahdollista sitä, että sosiaalityöntekijä voisi kokonaisvaltaisemmin koordinoida asiakkaan taloudenhallintaa. Sosiaalityöntekijät pitävät tärkeänä sitä, että täydentävä ja ehkäisevä toimeentulotuki¹⁰⁹ säilyvät sosiaalityön työvälineinä.

Taloussosiaalityön katsotaan todentuvan sosiaalityön käytännöissä: taloudellisessa ohjauksessa ja neuvonnassa, etuuksissa, suunnitelmallisessa sosiaalityössä, psykososiaalisessa työssä sekä rakenteellisessa työssä (PRO SOS 2019). Poliittinen asianajo¹¹⁰ on käytännössä se taloussosiaalityön ulottuvuus, joka Suomessakin kaipaa vahvistamista. Tämä viittaa yleensäkin rakenteellisen sosiaalityön tekemisen mahdollisuuksien vahvistamiseen. Suomen perustuslaki (731/1999) turvaa sosiaaliset ja taloudelliset oikeudet, mutta silti suuri joukko ihmisiä elää köyhyydessä riittämättömän perusturvan varassa.

Toimenpide-ehdotus: Taloussosiaalityön kokonaisuutta tehdään Suomessa jo laajasti, mutta velka- ja talousneuvontaa tulee lisätä sekä rakenteellisen työn osuutta tulee vahvistaa köyhyyttä aiheuttaviin rakenteisiin vaikuttamisessa.

8.9 Maahanmuuttososiaalityö

Suomalainen väestö on monimuotoistunut muuttoliikkeen seurauksena. Toisesta maasta ja toisesta kulttuurista muuttanut perhe tai yksilö voi olla kenen tahansa sosiaalityöntekijän asiakkaana. Maahanmuuttososiaalityössä korostuvat tavallisesti pakolaistaustaisten¹¹¹ ihmisten alkuvaiheen palvelut ja turvapaikanhakijoiden¹¹² kanssa tehtävä työ, mutta se kattaa laajasti ottaen eri kulttuureista tulevien maahanmuuttajien auttamisen. Eniten maahanmuuttajia Suomessa on Virosta, Venäjältä ja Ruotsista. Maahanmuuttoa tapahtuu muun muassa opiskelun, työn tai perhesuhteiden takia. Maahanmuuttososiaalityö viittaa tässä siihen työhön, jota sosiaalityössä tehdään pakolaisten, turvapaikanhakijoiden ja paperittomien¹¹³ kanssa sekä työtä, jota tehdään kenen tahansa muiden maiden kansalaisten kanssa, jotka muuttavat Suomeen.

Sosiaalityötä maahanmuuttotyössä koskevat samat ammatilliset ja eettiset periaatteet kuin muutakin sosiaalityötä, ja näiden eettisten periaatteiden sekä työntekijän kulttuurisen itsetuntemuksen pohjalle rakentuu myös hyvä kulttuurienvälinen työskentely. Erityistä osaamista vaatii toimiminen monikielisessä ympäristössä ja siihen liittyen selkokielen osaaminen ja tulkin käyttö¹¹⁴. Työntekijä joutuu myös tekemään järjestelmää ymmärrettäväksi eli toimimaan järjestelmän kulttuurisena tulkkina asiakkaille, joille suomalainen yhteiskunta ja sen palvelujärjestelmä ovat vieraita¹¹⁵. Kulttuurimme on pääsääntöisesti hyvin yksilökeskeinen, individualistinen, kun taas monet maahanmuuttajat ovat tulleet yhteisöllisistä kulttuureista. Erilaiset yhteisöllisen työn muodot onkin todettu tehokkaiksi uuteen kotimaahan integroitumisen tukena¹¹⁶ ja on syytä edelleen kehittää yhteisöllisiä toimintatapoja, joissa uudet tulijat voivat olla myös antavana osapuolena.

Maahanmuuttoon on todettu kytkeytyvän usein ihmiskauppaa¹¹⁷ joko työelämään liittyvänä hyväksikäyttönä, prostituutioon pakottamisena, yksin tulleiden turvapaikanhakijalasten ja -nuorten seksuaalisena hyväksikäyttönä tai elinkauppana. Lisäksi voi syntyä kulttuuristen ja uskonnollisten traditioiden ristiriitoja, jotka kulmineituvat erityisesti perheiden sekä lasten ja nuorten sopeutumiskysymyksissä ja joiden ratkaisemisessa yhteistyö maahanmuuttajien oman yhteisön tai uskonnollisen johdon kanssa voi olla ratkaisevaa¹¹⁸. Mainituissa elämäntilanteissa erityistä tukea tarvitsevien ihmisten auttaminen on osaltaan sosiaalityöntekijän vastuulla yhteistyössä näihin tilanteisiin perehtyneiden järjestöjen, poliisin ja muiden ammattilaisten sekä maahanmuuttajien omien organisaatioiden kanssa.

Humanitaariseen suojeluun perustuvan oleskeluluvan uusimatta jättäminen vuonna 2016 Suomeen jo asettuneilta maahanmuuttajilta on tuottanut kohtuuttomia tilanteita¹¹⁹, jotka ovat edelleen ajankohtaisia¹²⁰ myös sosiaalityölle. Sosiaalityön on huomioitava paperittomien elämäntilanne ja heidän tarvitsemansa apu. Paperittomat ovat

mainittuja maahanmuuttajia, joiden humanitaarisin perustein myönnetty oleskelulupa on jätetty uusimatta tai kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneita turvapaikanhakijoita, jotka eivät palaa vapaaehtoisesti lähtömaahansa ja joita ei voida palauttaa sinne viranomaistoimin. Kielteisen päätöksen saaneille annetaan 30 päivää aikaa tehdä päätös kotiinpaluusta, minkä jälkeen heidän vastaanottopalvelunsa päättyvät ja he putoavat yhteiskunnan ulkopuolelle paperittomiksi. Sekä yksilöllisen selviytymisen ja eteenpäin suuntautumisen että yhteiskuntarauhan takia sosiaalityöntekijän tulisikin tukea paperittomia ihmisiä ulospääsyyn syntyneestä umpikujasta ja avata näköaloja, jotta he löytäisivät vaihtoehdon paperittomuudelle.¹²¹ Kaikkein heikoimmassa asemassa olevat ihmisryhmät saattavat jäädä auttamisen organisointitapojen vuoksi sosiaalihuollon tuen ulkopuolelle¹²². Maahanmuuttososiaalityöntekijän työ tulee ymmärtää sosiaalihuollon ammattihenkilötoimintana ja turvata sen yhteydet sosiaalihuollon palveluihin toimintaorganisaatiosta riippumatta.

Toimenpide-ehdotus: On selvitettävä maahanmuuttososiaalityön vastuita ja tehtäviä sosiaalityön roolin selkeyttämiseksi ja vahvistamiseksi maahanmuuttoon liittyvän ihmiskaupan tunnistamisessa ja uhrien auttamisessa sekä paperittomien ihmisten elämisen vaihtoehtojen löytämisessä. Ammattihenkilölain soveltamisalan tulkintaa tulisi tarkentaa niin, että se koskee myös maahanmuuttotyössä toimivia sosiaalihuollon ammattihenkilöitä toimintaorganisaatiosta riippumatta.

8.10 Vammaissosiaalityö

Selvityksessä on tullut esiin, että sosiaalityötä sen varsinaisessa merkityksessä ei useinkaan kyetä tekemään vammaispalveluissa suuren asiakasmäärän johdosta. Asiakastyön suuri kuormitus heikentää asiakkaan oikeusturvaa ja palvelujen saantia. Vammaisten ihmisten ihmisoikeudet ovat tutkimusten mukaan toteutuneet heikosti, vaikka niitä on pyritty turvaamaan sekä kansainvälisen että kansallisen lainsäädännön avulla ja myös vammaispalvelujen käsikirjan¹²³ avulla. Ihmisoikeudet on huomioitava päätöksenteossa.¹²⁴ Vammaispalvelujen asiakkaat toivovat, että sosiaalityöntekijä olisi paremmin perillä heidän tilanteestaan, tuen tarpeistaan ja niiden muutoksista¹²⁵. Vammaissosiaalityöntekijällä on merkittävä päätöksenteko- ja harkintavalta vammaisten ihmisten elämään. Vammaissosiaalityö edellyttää syvällistä asiantuntemusta, erittäin monipuolisen ja monikerroksisen tiedon käyttöä sekä taitoa yhdistää nämä tilannekohtaisesti yksittäisen henkilön tilanteen edellyttämällä tavalla. Vammaisen ihmisen diagnoosi ei ole ratkaiseva siitä näkökulmasta, että vamman aiheuttamat tuen tarpeet ovat aina yksilöllisiä samankin vamman sisällä.¹²⁶

On todettu, että erilaiset vakiintuneet toimintatavat ja byrokraattiset rutiinit estävät asiakasta osallistavan päätöksenteon. Monet selvitykset ja kyselytutkimukset¹²⁷ vammaisten ihmisten kokemuksista osoittavat, että asiakkaan ja sosiaalityöntekijän tapaukset ovat liian harvajaksoisia luottamuksellisen suhteen syntymiseen. Yhteydenpito on usein satunnaista. Sosiaalityön eettisyys tuntuu byrokraattisissa käytännöissä ja ohimenevissä kohtaamisissa valitettavan usein särkyvän. Kuitenkin vammaiset ihmiset tarvitsevat palveluja saavuttaakseen yhdenvertaisuuden muiden kansalaisten kanssa. Heillä tulee olla oikeus riittävään sosiaalityön tukeen.

Vammaissosiaalityössä on tärkeitä tunnistaa päätöksenteon monet kytkennät. Vammaisten ihmisten oikeuksien on toteuduttava, mutta annetut taloudelliset rajat ovat usein tiukat. Sosiaalityöntekijän harkintavaltaan kytkeytyy sosiaalityöntekijän selontekovelvollisuus eri suuntiin ja toisaalta ammatilliset ja eettiset sitoumukset. Asiakkaan kannalta on ristiriitaista, jos sosiaalityöntekijän kohtaaminen menee hyvin ja ihminen kokee tulleensa kuulluksi, mutta sitten päätös onkin täysin yllätys siihen nähden, millainen keskustelu on käyty. Sosiaalityöntekijän kokemassa ristipaineessa päätöksenteko on ajoittain irtautunut kohtaamisesta. Vammaissosiaalityön riittävästä resurssista pitäisikin käydä avointa poliittista ja ammatillista keskustelua. Nyt vammaispalvelujen päätöksenteko näyttyy usein asiakkaille paternalistisina käytäntöinä, joihin voi myös liittyä huonoa kohtaamista. Liian suurilla asiakasmäärillä ihmisten tilanteisiin ei ole mahdollista vastata ja se johtaa vammaissopimusten sisältämien oikeuksien rikkomisiin. Yhdenvertaisuus ja hyvä kohtelu eivät toteudu. Psykiatristen sairauksien aiheuttama vammaisuus on monien aiempien tutkimusten ja selvitysten mukaan jäänyt usein tunnistamatta ja hyväksymättä vammaistuen ja vammaispalvelujen perustaksi. Näyttää siltä, että psyykinen toimintakyvyn menetys ei edelleenkään tuota oikeutta vammaispalveluihin, vaikka osa tähän joukkoon kuuluvista täyttääkin vammaispalvelun kriteerit.

Toimenpide-ehdotus: Vammaispalvelujen toimintatapoja ja päätöksentekokäytäntöjä tulee kehittää lainsäädännön edellyttämällä tavalla osallistavaksi siten, että asiakas on mukana keskustelussa, voi tuoda esiin oman näkökulmansa, saa tietää ratkaisuun vaikuttavat kriteerit ja lopullisen päätöksen perustelut. Kokemusasiantuntijoiden osallistuminen vammaispalvelujen kehittämistyöhön tulee turvata kattavasti koko maassa.

Toimenpide-ehdotus: Vammaispalvelujen sosiaalityöhön tarvitaan asiakasmitoitus, jotta voidaan turvata hyvä kohtelu, yksilöllinen työskentely, asiakkaiden yhdenvertaisuus ja vammaissopimusten sisältämien oikeuksien toteutuminen.

Toimenpide-ehdotus: Vammaissosiaalityöntekijöille on varattava sekä sosiaalityöntekijän että juristin konsultaatiomahdollisuus. Vammaissosiaalityön osaaminen on varmistettava myös mielenterveysosiaalityössä.

Toimenpide-ehdotus: Budjettien rakentamisessa tulee huolehtia siitä, että vammais- palveluihin kohdennetaan resurssit tarpeen mukaisesti, jolloin vasta voi toteutua sosiaalityöntekijän oikeus tehdä vammaisen henkilön tilannearvion ja yhteistoiminnallisen asiakasprosessin pohjalta päätökset henkilön tarvitsemasta tuesta (mm. palvelut, sosiaalinen tuki, resurssit) ja oikeus määrätä tarvittava tuki (kuten lääkarilla on oikeus määrätä tarvittava hoito).

Toimenpide-ehdotus: Vammaispalvelujen myöntämisen kriteerit tulee ottaa avoimeen poliittiseen ja ammatilliseen keskusteluun vammaisten yhdenvertaisuuden parantamiseksi ja läpinäkyvän päätöksenteon turvaamiseksi. Keskustelun virittämiseksi ehdotetaan komiteatyöskentelyä tai valtakunnallista kehittämissäilyä, jossa ovat mukana mm. julkisen hallinnon, järjestöjen, palvelun käyttäjien, poliittisen päätöksenteon ja sosiaalityön edustajat. Paikallisten vammaisneuvostojen tehtäväksi ehdotetaan poasioiden nostaminen paikalliseen poliittiseen ja ammatilliseen keskusteluun.

Toimenpide-ehdotus: Valtion tutkimusrahoitusta (VTR) tulee pikaisesti suunnata vammaispalveluihin, jotta vammaissosiaalityössä kipeästi tarvittava kehittämistyö voidaan perustaa tutkitulle tiedolle.

8.11 Yhteisösosiaalityö

Yhteisöjen kautta sosiaalityössä on mahdollista toteuttaa sosiaalisia ongelmia ehkäisevää työtä, asukkaita lähelle tulevaa, ihmisen pystyvyyttä vahvistavaa, osallisuutta, sosiaalista tukea ja sosiaalista yhteenkuuluvuutta luovaa toimintaa. Tällöin sosiaalityön täytyy jalkautua ja olla läsnä paikallisyhteisöissä. Yhteisösosiaalityössä tunnustetaan sosiaalisten verkostojen merkitys. Alueperustaisessa yhteisösosiaalityössä sosiaalityön kumppaneina voi olla asukkaita ja heidän yhteisöjään kuten taloyhteisöjä, mutta myös viranomaisia, palvelujen tuottajia, järjestöjä, seurakuntia ja muita mahdollisia toimijoita. Selvityksen kyselyssä ja kuulemisissa tuli esiin hyvin toimivia yhteisösosiaalityön malleja kuten kaikille avoimia asukastupia, joiden yhteyteen on järjestetty myös retkipäiviä tai ohjattua ryhmätoimintaa. Myös ammattiliitto Talentian Hyvä käytäntö -palkinto myönnettiin vuonna 2018 Tampereen monikulttuurisessa Hervannan kaupunginosassa yhteisötyötä tekeväille Kototorille¹²⁸, mikä osaltaan ennakoii yhteisösosiaalityön arvostuksen ja merkityksen kasvua sosiaalityössä. Yhteisösosiaalityö on asukaskeskeistä, toimijakeskeistä ja voimavarakeskeistä. Ihmiset nähdään aktiivisina toimijoina omassa elämässään ja yhteisöissään, ja heitä tuetaan löytämään omat ja verkostojensa voimavarat. Asiakkaan ja työntekijän valtasuhde muuttuu, kun työntekijä tulee ulos toimistostaan. "Asiakas on se, joka kysyy, eikä työntekijä. Toimistokeskeisessä työssä työntekijä kysyy, asiakas vastaa".¹²⁹

Myös Helsingin sosiaalityössä pitkään toteutetulle yhdyskuntatyölle on ennakoitavissa kasvava tehtäväalue kumppanuuteen perustuvissa lähipalveluissa esimerkiksi maahanmuuttajajärjestöjen kumppanina ja mentorina¹³⁰. Yhteisösosiaalityö ja yhdyskuntatyö mahdollistavat uusien työmuotojen kehittelyn vapaasti ihmisten tarpeiden mukaisesti ja heille sopivalla tavalla. Yhteisösosiaalityöllä on tällöin yhteys myös rakenteellisen sosiaalityön lähtökohtiin. Yhteisösosiaalityön toimintamalleilla ja monenlaisten kumppanien kanssa on mahdollista tukea ihmisten omatoimista selviytymistä, vahvistaa sosiaalista tukea, ehkäistä ongelmien syntymistä ja vähentää tarvetta virastoasiointiin. Yhteisöllisessä työssä ihmiset voivat myös saada ja ottaa rooleja, joissa he muuttuvat avun saajista avun antajiksi.

Toimenpide-ehdotus: Sosiaalityössä tulee kehittää ja toteuttaa jalkautuvaa lähityötä ja alueperustaisen yhteisösosiaalityön toimintamalleja, joissa tuetaan sosiaalista yhteenkuuluvuutta, osallisuutta ja ihmisten toimijuutta omassa elämässään ja yhteisössään. Tästä tulee lisätä säädös sosiaalihuoltolakiin.

9 Osallistava ja valtaistava sosiaalityö

9.1 Asiakasta tukevat osallistavat ja valtaistavat menetelmät

Osallisuus nähdään yleisesti ihmisen sosiaalisena, toimintakyvyllisenä ja taloudellisenä hyvinvointina. Osallisuuden laavaa käsitettä on avattu THL:n Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke Sokran tuottamassa julkaisussa¹³¹ seuraavasti:

”Osallisuus on kuulumista sellaiseen kokonaisuuteen, jossa pystyy liittymään erilaisiin hyvinvoinnin lähteisiin ja elämän merkityksellisyyttä lisääviin vuorovaikutussuhteisiin. Osallisuus on vaikuttamista oman elämänsä kulkuun, mahdollisuuksiin, toimintoihin, palveluihin ja joihinkin yhteisiin asioihin. Hyvinvoinnin lähteet ovat aineellisia mahdollisuuksia, kuten kohtuullinen toimeentulo, asuminen, koulutus ja harrastustarvikkeet. Ne voivat olla aineettomia, kuten luottamus, turva ja luovuus ovat. Hyvinvoinnin lähteet voivat myös olla jotakin aineellisen ja aineettoman väliin sijoittuvaa kuten palvelut.”

Osallistavasta ja valtaistavasta sosiaalityöstä käytetään tässä esimerkkinä THL:n koordinoimaa Osallistavan sosiaaliturvan kuntakokeilua (2018–2019). Kokeilussa kehitetään aikuissosiaalityöhön palvelumallia, jossa sosiaalityöntekijälle annetaan nykyistä enemmän välineitä tukea pitkään työttömänä ja toimeentulotuen saajina olleita henkilöitä. Sosiaalityön ammattilainen räätälöi yhdessä asiakkaan ja keskeisten toimijoiden kanssa toimintojen kokonaisuuden, joka tähtää tarvittaviin hyvinvoinnin, terveydentilan, toimintakyvyn ja sosiaalisen osallisuuden tavoitteisiin. Mallissa tuetaan asiakkaiden ymmärrystä toimintamahdollisuuksistaan esimerkiksi toimintatutkimuksellisten ja dialogisten menetelmien mutta myös tehostetun asiakaskohtainen työn avulla. Työtapojen sisällöt voivat vaihdella, mutta yhteistä niissä on, että ihmisten sosiaalisia suhteita tuetaan toimintana ryhmissä, yhteisöissä ja yhteiskunnassa.

Valtaistamisessa pyritään kehittämään osallisuuden lisäksi asiakkaan tietoisuutta asioiden välisistä suhteista, kuten sosiaalisten ongelmien syistä ja seurauksista sekä niiden erilaisista ratkaisuvaihtoehdoista. Lisääntyneen ymmärryksen avulla ihminen kykenee uudistamaan tavoitteitaan ja ottamaan käyttöön uusia keinoja niiden saavuttamiseksi. Vaikeissa elämäntilanteissa olevilla ihmisillä on usein vaikeuksia myös palveluiden käytössä. Asiakkaat eivät esimerkiksi välttämättä tiedä, mitä palvelua heidän

on mahdollista käyttää asioidensa hoitamiseen. Palvelut eivät kuitenkaan aina ole asiakkaiden tarpeiden kannalta parhaalla mahdollisella tavalla toimivia. Sen vuoksi tarvittavia muutoksia mahdollistavat ja niitä hankaloittavat mekanismit on kyettävä tunnistamaan.

Oikeudenmukaisuuden ja yhdenvertaisuuden tavoittelussa ihminen tarvitsee tukea, jotta uudistukset ja muutokset yhteisöissä ja yhteiskunnassa sekä heidän käyttämissään palveluissa voidaan toteuttaa. Sosiaalityössä tuleekin niin sanottujen oireiden (esimerkiksi taloudellinen hätä) lisäksi keskittyä ratkaisemaan hädän aiheuttaneita syitä. Esimerkiksi pitkään työttömänä olleiden työllistymisen paranemiseen sekä toimeentulotukitarpeen vähenemiseen tähtäävät tavoitteet tarvitsevat toteutuakseen osallisuuteen ja terveyteen liittyvien esteiden tunnistamista ja purkamista. Siksi asiakaskohtainen sosiaalityö tarvitsee tuekseen yhteisöllisiä ja rakenteellisia orientaatioita.

Toimenpide-ehdotus: Valtakunnallisessa sosiaalityön kehittämissuunnitelmassa osallistavan ja valtaistavan sosiaalityön osaamista tulee vahvistaa edelleen ja konkretisoida sitä työkäytännöiksi.

9.2 Sosiaalityö matalan kynnyksen lähipalveluna

Selvitystehtävää varten kerätty aineisto, sekä perustoimeentulotuen Kela-siirtoa koskeva THL:n tutkimusaineisto kertovat selkeästi siitä, että paljon tukea tarvitsevia asiakkaita on vaikea tavoittaa, erityisesti nuoria aikuisia. Huono-osaisimpia ajatellen matalan kynnyksen palvelu lähellä arkea ja palvelujen aukkokohtaisissa tukemisen ovat tärkeitä. Asiakkaat tarvitsevat pysyvyyttä kun prosessit ovat usein pitkiä. Vaikka palvelujen ja toimeentulotuen hakemisen digitalisoituminen hyödyttää suurta osaa asiakaskunnasta, on huomioitava digisyrjäytymisen ilmiö.¹³² Aikuissosiaalityön toimisto- ja hallintokeskeisyys sekä varovaisuus voivat vahvistaa palveluista syrjäytymistä. Salasapitovelvollisuusasioiden selkiyttäminen voi vapauttaa toimivampaan kumppanuuteen sekä asiakas kohtaamisessa että viranomaisverkostoissa. Aidon monialaisen keskustelu- ja toimintakulttuurin käyttöönotolle on tarve. Etsivä ja jalkautuva lähityö (myös verkkoon), asumissosiaalinen työ, yhteisösosiaalityö sekä sosiaalityön osallistavat ja valtaistavat työkäytännöt ovat ratkaisuja asiakkaiden tavoittamisessa ja luottamuksen rakentamisessa.

Toimenpide-ehdotus: Sosiaalityö tulee turvata matalan kynnyksen lähipalveluna, jossa toteutuu alueperustainen ja yhteisöllinen lähestymistapa. Digitaalisten palvelujen kehittämisessä on huomioitava palvelujen tarpeenmukainen saatavuus ja kaikkien asiakkaiden mahdollisuudet hyödyntää palveluja.

9.3 Digitalisaatio asiakkaan osallisuuden, vallan ja itsemääräämisoikeuden tukena

Digitalisaatiolla viitataan teknologisen kehityksen kautta uudenlaisia toimintamahdollisuuksia löytämään pyrkivään laajaan yhteiskunnalliseen prosessiin.¹³³ Yhtenä tavoitteena on hyvinvointipalvelujen sähköinen tuottaminen ja teknologiavälitteisten ja -avusteisten sovellusten hyödyntäminen myös sosiaalityössä.¹³⁴ Sosiaalityön asiakkaiden näkökulmasta on erityisen tärkeää kiinnittää huomiota asiakkaan tilanteeseen sopiviin tapoihin työskennellä joko kasvokkain tai digitaalisesti.¹³⁵ Asiakkaan osallisuus, valta ja itsemääräämisoikeus kasvavat, kun hän voi itse päättää, mikä on hänelle mieluisa tapa asioida tai saada palvelua.

Teknologiaa voidaan hyödyntää sosiaalityössä viestinnässä, palvelujen suunnittelussa ja tarjoamisessa, tiedonhallinnassa sekä valvonnassa ja ammattitaidon kehittämisessä.¹³⁶ Suomessa tiedonhallintaan on panostettu systemaattisemmin kuin sähköisiin asiakaspalveluihin.¹³⁷

Esimerkkejä sosiaalityössä hyödynnetyistä sähköisistä asiakaspalveluista on lukuisia. Tarjolla on muun muassa ajanvarausta, kysymys- ja vastauspalvelua, kuvapuheluita, erilaisia mittareita ja laskureita sekä mahdollisuutta tallettaa ja välittää tietoturvasesti omia tietoja ja asiakirjoja.¹³⁸ Eri puolilla Suomea on lisäksi luotu mahdollisuuksia reaaliaikaiseen chat-viestintään. Myös alun perin lapsiperheille kehitetyn *’Pyydä apua’*-napin käyttöönottoa voitaisiin laajentaa. Toimintaidea perustuu siihen, että asiakas pystyy asioimaan mahdollisimman matalalla kynnyksellä sähköisesti painamalla kunnan nettisivuilla olevaa nappia ja pyytämään anonyymisti apua.¹³⁹

Pelien ja pelaamisen kautta voidaan saada selkeyttä asiakkaan elämäntilanteesta. Ideana on, että samalla kun asiakas puhuu pelaamistaan peleistä, häneen pystyy rakentamaan paremmin luottamusta ja hän itsekin motivoituu työskentelyyn sekä kertomaan omaa elämäntarinaansa.¹⁴⁰ Sosiaalityössä voitaisiin hyödyntää myös podcasteja, minicasteja, tekoälyä ja sähköisiä itsearviointimenetelmiä. Asiakkaat toivovat digitaalisuutta hyödynnettävän tukipalvelun omaisesti, jolloin digitaalisuus helpottaa nopeaa yhteydenottoa, työntekijän tavoitettavuutta ja kohtaamista.¹⁴¹

Sosiaalihuollon sähköisten asiakaspalvelujen tarjonta on epätasaista eri puolilla Suomea, mikä vaarantaa ihmisten yhdenvertaisuutta. Palveluja tulisi keskitetysti koordinoita, jotta vältetään kasvava alueellinen erilaistuminen. Vaihtoehtoisten asiointi- ja tiedotuskanavien saatavuudesta tulee huolehtia, koska kaikki eivät voi käyttää digitaalisia palvelumahdollisuuksia. Tarjolla tulee olla myös perinteisiä paperisia esitteitä, hakemuskavakkeita ja vastaavia sekä mahdollisuus sosiaalityöntekijän kasvokkaiseen kohtaamiseen.

Toimenpide-ehdotus: Sähköisten asiakaspalvelujen kehittämisen tulee perustua tietoon asiakkaiden tarpeista ja paikallisista olosuhteista. Tämä edellyttää asiakkaiden mielipiteiden ja heidän tilanteidensa koordinoitua selvittämistä. Kuntien, Kuntaliiton ja sosiaalialan osaamiskeskusten tulee yhteistyössä alueillaan laatia sosiaalihuollon ja sosiaalityön sähköisten asiakaspalvelujen strategia ja toimeenpanosuunnitelma, jotka pohjautuvat tutkittuun tietoon asiakkaiden tarpeista.

9.4 Sähköiset tietojärjestelmät ja tiedonhallinta

Sosiaalihuollon tiedonhallinnan osalta voidaan todeta, että tietoyhteiskuntakehitykseen liittyvissä valtakunnallisissa strategioissa sosiaalihuolto on tullut jatkuvasti terveydenhuollon perässä. Tietojärjestelmien puutteiden takia loppukäyttäjät ovat joutuneet kehittämään omia tapoja pystyäkseen työskentelemään järkevästi eri järjestelmien kanssa.¹⁴² Sosiaali- ja terveydenhuollon tämän hetkisten tietojärjestelmien heikkous on niiden käyttöiän korkeus. Tietojärjestelmien tuki ammattilaisten työprosesseille on ollut vaihtelevaa¹⁴³, ja käytössä saattaa olla moniakkin tietojärjestelmiä, joiden yhtäaikainen käyttäminen olisi hallittava ja yhtenäinen kirjaaminen koetaan osaa misvajeeksi, johon kaivattaisiin lisää koulutusta. Näin siitä huolimatta, että sosiaalialan tiedonhallinnan Kansa-koulu -hankkeessa¹⁴⁴ on annettu valmennusta kirjaamiseen lain sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista (254/2015) mukaisesti.

Sosiaalialan osaamiskeskusten toteuttamassa Kansa-koulu-hankkeessa (v. 2015–2019) on ennen hankekauden loppumista tähän mennessä valmennettu lähes 2000 kirjaamisvalmentajaa, jotka puolestaan ovat kouluttaneet jo yli 30 000 sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaista sosiaalihuollon määrämuotoiseen kirjaamiseen. Osuus kattaa kuitenkin vain noin 20 % sosiaalipalvelujen henkilöstömäärästä ja kunnissa myös sosiaali- ja terveydenhuollon rajapinnalla työskentelevien olisi saatava kirjaamiskoulutusta. Yhtenäisen kirjaamisen katsotaan parantavan asiakkaiden oikeusturvaa.¹⁴⁵ Koulutuksella valmistaudutaan myös sosiaalihuollon asiakastiedon arkiston käyttöönottoon.

Sosiaalihuollon eri palvelutehtäviä varten esimerkiksi lapsiperheille suunnattuihin palveluihin tai päihdehuoltoon on rakennettu asiakirjamalleja, joissa on yhtenevät asiakasasiakirjarakenteet. Nämä mallit löytyvät Sosmeta-palvelusta, jossa voi tarkastella valtakunnallisia sosiaalihuollon asiakasasiakirjarakenteita.¹⁴⁶ Yhtenäisellä kirjaamisella on sosiaalihuollossa merkitystä, sillä sosiaalihuollonkin dokumentointi tehdään jatkossa Kansaneläkelaitoksen ylläpitämään tiedonhallintapalvelu Kantaan, joka on alun perin kehitetty terveydenhuollon asiakastietojen käsittelyyn. Sosiaalihuollon kirjaukset Kanta-palveluun (SosKantaan) tehdään Sosiaalihuollon asiakastiedon arkis-

toon.¹⁴⁷ Julkisten sosiaalihuollon toimijoiden on suunniteltu liittyvän SosKantaan vuoden 2022 ja yksityisten vuoden 2024 loppuun mennessä. Määrämuotoiset Sosmetan mukaiset asiakasasiakirjarakenteet ja kirjaamiset ovat tulossa pakollisiksi vuoden 2023 alusta alkaen.¹⁴⁸

Sosiaali- ja terveystalvelujen johtamisen edellytyksenä on, että johtaminen perustuu ajantasaiseen ja vertailukelpoiseen tietoon. Luotettavan tiedon avulla pystytään myös ennakoimaan väestön terveydentilaa ja hyvinvointipalvelujen tarvetta sekä kehittämään palveluja.¹⁴⁹ Erityisesti sosiaalihuollon digitalisaation johtamisen osalta tilanne näyttää heikolta, sillä jopa kolmannes sosiaalihuollon esimiehistä ei tiedä, ohjaako heillä digitalisaatiota joku strategia tai suunnitelma.¹⁵⁰

Tietojärjestelmien kehittämisessä on huomioitava kansalaisten ja ammattilaisten roolin muutos tiedon tuottamisessa tietojärjestelmiin. Kansalainen voi esimerkiksi kirjata esitietojaan tai omaa tilannettaan ammattilaisten nähtäville.¹⁵¹ Esimerkiksi *Näytön paikka*-nettipalvelu toimii ilmaisena digitaalisena portfoliona, jossa erilaisten työkalujen avulla nuori voi jäsentää elämänsä ja tehdä sitä niin halutessaan näkyväksi myös kanssaan työskenteleville ammattilaisille.¹⁵²

Sosiaalityön asiakastiedon tulisi olla avointa asiakkaan suuntaan ja hänellä tulisi olla mahdollisuus osallistua tiedon muodostamiseen niin halutessaan. Kansalaiselle tai asiakkaalle itselleen ulotettu entistä laajempi omien tietojen hallinta virittää ajattelua siihen suuntaan, että tietojärjestelmienkin avulla voidaan tukea osallisuutta ja voimaantumista, itsemääräämisoikeutta ja toimintakykyä. Digitaalisin ratkaisuin voitaisiin parantaa myös asiakkaiden oikeusturvaa, jos sosiaalityön verkkosivujen kautta olisi suora mahdollisuus konsultoida valvontaviranomaisia tai tehdä kanteluita ilman, että täytyy erikseen etsiä kyseisiä sivuja muualta verkosta. Vaadittavat linkit tai upotukset voisivat löytyä oman kunnan sivulta.

Toimenpide-ehdotus: Sosiaalityön käytössä olevia asiakastietojärjestelmiä on kehitettävä paremmin asiakkaan osallisuutta mahdollistavaksi ja tukevaksi. THL:n (sosiaalihuollon asiakastiedon arkisto), ohjelmistotoimittajien, Kuntaliiton, kuntien, sosiaalialan osaamiskeskusten ja asiakastahojen edustavien on tehtävä tässä kehittämissytötä, jota varten on luotava yhteinen foorumi.

Toimenpide-ehdotus: Kirjaamisvalmennuksia tulee tarpeenmukaisesti jatkaa myös Kansa-koulu II-hankkeen päätyttyä vuoden 2019 jälkeen huomioiden sosiaalihuollon valtakunnallisen dokumentaation kirjaamisvaateet ja tähän liittyvät aikataulutukset. Kirjaamisvalmentajien kouluttamisessa on vältettävä kirjaamisvalmentajien organisaatioihin mukanaan tuoman osaamisen häviäminen esimerkiksi tilanteessa, jossa organisaation ainoa kirjaamisvalmentaja vaihtaa työpaikkaa. Hankkeen tehtävät ja vastuut

tulisi jalkauttaa sosiaalialan osaamiskeskuksiin siten, että turvataan kirjaamisvalmentajien saatavuus ja mahdollistetaan heidän verkostotapaamistensa jatkuvuus. Kirjaamisvalmentajiin liittyvän koordinoivan työn turvaaminen jatkossa edellyttää STM:n perusrahoitusta sosiaalialan osaamiskeskuksille.

9.5 Yhteiskehittäjyys ja asiakasraadit

Palvelujärjestelmässä asiakasosallisuus merkitsee sitä, että asiakkaat tulevat kuuluisiksi eri viestintäkanavia hyödyntäen. Monimuotoisina osallistumisen tapoina kasvokkaisen palautteen lisäksi voivat toimia esimerkiksi erilaiset asiakaspalautejärjestelmät ja asiakasraadit.¹⁵³ Asiakkaiden osallistuminen palveluiden suunnitteluun toteutuu vaihtelevasti: joko asiakkaat eivät juurikaan osallistu palveluiden suunnitteluun tai heillä on lukuisia vaikuttamistapoja.

Esimerkiksi fattaluutotoiminnassa on kyse asiakkaan vertaispalveluohjaajana toimimisesta, jolloin annetaan asiointiapua virastoissa muille asiakkaille. Fattaluutotoiminta on esimerkki myös palveluiden kehittämisestä kokemusasiantuntijoiden kanssa.¹⁵⁴ Kokemusasiantuntijaa voidaan luonnehtia henkilöksi, jolla itsellään on kokemusta tietynlaisesta elämäntilanteesta ja palvelujärjestelmän toimivuudesta, halua tukea toisia vastaavassa tilanteessa olevia sekä vaikuttaa asioihin ja tehdä kehittämistyötä.¹⁵⁵ Koulutetut Kokemusasiantuntijat ry:n (KoKoA) kautta voi tilata tarpeitaan vastaavia kokemusasiantuntijoita.¹⁵⁶

Asiakkaat voivat kehittää palveluja myös yhdessä ammattilaisten kanssa. Tällöin voidaan puhua yhteiskehittämisestä tai yhteistutkimisesta. Yhteistutkimisessa¹⁵⁷ työntekijät ja palveluiden käyttäjät toimivat tasavertaisina kumppaneina ja pohtivat asioita yhdessä. Yhteistutkiminen voidaan nähdä myös sosiaalityön menetelmänä ja se voi olla sosiaalista kuntoutusta.

Keskeistä yhteistutkimisessa ovat yhteinen suunnittelu ja vaikuttamismotiivi siihen, miten tuotettua tietoa viedään eteenpäin. Toiminnan tulisi läpäistä palvelut siten, että asiakkaiden kokemuksia hyödynnetään toiminnan seurannassa ja arvioinnissa.¹⁵⁸ Yhteistutkimisuuden hyötynä pidetään myös sitä, että ongelmien sijaan keskiössä on voimavarojen löytäminen. Ideana on, että palvelujen asiakkaat eivät toimi pelkkinä tiedon tuottajina, vaan myös itse hyötyvät.¹⁵⁹ Yhtenä esimerkkinä yhteistutkimisuudesta on Espoossa keväällä 2017 toteutettu maahanmuuttajaisille suunnattu sosiaalinen sirkus,¹⁶⁰ joka toimi myös sosiaalisen kuntoutuksen muotona.

Asiakasraadit kaipaavat enemmän tietoa siitä, keihin avainhenkilöihin heidän tulisi olla yhteydessä, miten heidän ehdotuksensa etenevät, missä ne ovat olleet esillä ja mitä

ehdotuksille on tapahtunut. Perusteluja kaivataan myös sille, mikäli ehdotukset eivät organisaatiossa etene. Asiakasraatien ehdotusten paremman käsittelyn ja seurannan rakenteiden lisäksi asiakasraadeille pitää turvata riittävän pitkä ja säännöllinen työskentely. Asiakasraatien keskinäistä yhteistyötä on lisättävä.

Merkittäviä kokemusasiantuntijatoiminnan tai vastaavan toiminnan epäkohtia ja samalla asiakasosallisuuden toteutumisen esteitä ovat ongelmalliset palkkiokäytännöt sekä vaihtelevat ja epäsystemaattiset toteutustavat, epäselvät tehtävät, työnohjauksen puuttuminen, kokemusasiantuntijakoulutuksen niukkuus sekä tiedon puuttuminen kokemusasiantuntijatoiminnasta sosiaali- ja terveydenhuollon ympäristöissä. Silloin kun asiakkaiden kehittämistoiminta alkaa muistuttaa työtä, olisi kohtuullista maksaa siitä myös kunnollinen korvaus. Moni kokemusasiantuntija saa jotakin tukea (kuntoutustuki, työkyvyttömyyseläke, toimeentulotuki tms.), jolloin palkkiot voivat sekoittaa tulotilannetta. Kokemusasiantuntijatoiminnan kehittämiseksi tarvitaan toimivat yhteistyörakenteet muihin kokemusasiantuntijoihin. Kokemusasiantuntijakoulutusta tulisi laajentaa ja systematisoida.

Pohjois-Suomen Sosiaalialan Osaamiskeskus Poske on koordinoanut asiakasosallisuusmallin laatimista.¹⁶¹ Mallissa ehdotetaan, että asiakasosallisuussuunnitelman laatiminen ja sen toteutumisen säännöllinen arviointi olisi edellytyksenä palveluntuottajaksi pääsylle. Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystieteiden Eksotessa on mallinnettu tietovarantoa, johon kerätään keskitetysti tietoa muun muassa kokemusasiantuntijatoiminnasta, asiakasraadeista ja -palautteista, kehittäjäryhmistä ja vertaisohjaajatoiminnasta.¹⁶² Tulevaisuudessa tietovarannon ”koekäytön” jälkeen voitaisiin rakentaa tämän pohjalle laajempi verkosto, jossa olisi keskitetysti tietoa saatavilla. Tietoa tulisi olla myös muiden alueiden hyödynnettävissä ja jatkovaiheessa voitaisiin rakentaa järjestelmä, joka kokoaa alueelliset tiedot yhteen valtakunnallisesti.

Toimenpide-ehdotus: Sosiaalityössä on lisättävä yhteiskehittämistä ja asiakkaiden asiantuntemuksen hyödyntämistä laajemmin palvelujen suunnittelussa. Kehittämiseen osallistuville asiakkaille on luotava kannustinloukuton ja sanktioton palkkiojärjestelmä, jossa asiakkaan tekemä kehittäjätyö huomioidaan ja järjestetään asiakkaille työnohjaus. Kuntien, Kuntaliiton, sosiaali- ja terveysministeriön, työ- ja elinkeinoministeriön ja asiakkaiden edustajana esimerkiksi Koulutetut Kokemusasiantuntijat ry:n kautta saatavien yhteyshenkilöiden on tehtävä yhteistyötä tämän toteuttamiseksi.

Toimenpide-ehdotus: Asiakasraadeista, vertaistukea antavista tahoista, kokemusasiantuntijoista ja kehittäjäasiakkaista tulee rakentaa Eksoten tapaan alueellisesti tai valtakunnallisesti laajempi verkosto, jonka asiantuntemusta voidaan käyttää aiempaa systemaattisemmin. Laajempaa verkostoa tulisi hallinnoida siten, että mahdollisista

erillisistä alueellisista verkostoista saataisiin keskitetysti myös valtakunnallista kokoa-
vaa tietoa. Tämän toteuttaminen tulee sitoa tuleviin sosiaali- ja terveyspalvelujen uu-
distuksiin ja on huomioitava sosiaalihuollon tiedonhallinnan kehittämisessä.

10 Ilmiölähtöinen ja yhteiskunnassa vaikuttava sosiaalityö

10.1 Ilmiölähtöisyys sosiaalityössä

Sosiaalityötä on perinteisesti organisoitu esimerkiksi ikä- ja väestöryhmäperusteisesti, alueperustaisesti tai tiettyjen ongelmakategorioiden mukaisesti. Sosiaalityötä voi jäsentää muiden yhteiskunnallisten toimintojen tapaan suhteessa työssä kohdattaviin ilmiöihin. Toisaalta sosiaalityö on aina vastannut erilaisiin ilmiöihin, osin erilaisten ongelmakategorioiden kautta. Ilmiölähtöisessä lähestymistavassa pyritään laaja-alaiseen, ylisektoriseen tarkasteluun, joka välttää ongelmalähtöistä asioiden käsittelyä. Tunnistettujen ilmiöiden mukaisesti suunnattu työ avaa uudentyyppisiä keinoja sekä yksilökohtaisessa työssä että monialaisessa työskentelyssä. Se mahdollistaa laajempien asiakokonaisuuksien tarkastelun, auttaa välttämään liian yksinkertaisia ja ”helpoja” ratkaisuja sekä auttaa löytämään ongelmien juurisyitä, joilla on merkitystä työn vaikuttavuuden kannalta.

Ilmiölähtöisyys mahdollistaa myös erityisen osaamisen kerryttämisen tietyistä aihepiireistä. Sosiaalityö kohtaa usein varhaisessa vaiheessa ajalle tyypillisiä tai paikallisia ilmiöitä, ja sen vuoksi sosiaalityö voi haastaa olemassa olevia rakenteita parantaen palvelun osuvuutta ja tavoitteenmukaisuutta. Heikkojen signaalien tunnistaminen auttaa sanoittamaan uudentyyppisiä ja tulossa olevia ilmiöitä. Ilmiölähtöisyys tukee sosiaalityön laaja-alaista ajattelua ja työtettä, ja auttaa asiakasta hahmottamaan elämänsä kokonaisuutta. Ilmiöt ovat ajassa muuttuvia, joten niitä ei tule pilkkoa asiakasprosessin eri vaiheisiin eri palveluntuottajille (vrt. tuotteistaminen), vaan niitä luonnehtii kokonaisvaltaisuus, mikä on sosiaalityön erityinen vahvuus.

Globaalit ja ylirajaiset ilmiöt kuten sotiin ja konflikteihin liittyvä pakolaisuus, ilmastonmuutos ja siihen liittyvä elinmahdollisuuksien kapeutuminen ja muuttoliike eivät tunnusta kansallisvaltioiden rajoja. Niillä voi tulevaisuudessa olla suuri merkitys hyvinvoinnille ja ympäristön kestävyydelle ja sitä kautta yksilöille.

Tutkimuksen näkökulmasta ilmiölähtöisyys voi tuottaa uudentyyppisiä tutkimusasetelmia ja kootusti valtakunnallista tutkimustietoa sekä perustutkimukseen että esimerkiksi palvelujen kehittämiseksi. Tilastoinnin näkökulmasta ilmiöitä pystytään tarkastelemaan valtakunnallisesti ja paikallisesti. Ilmiöiden kautta avautuva sosiaalityö ja hyvinvoinnin kysymykset voivat avautua päättäjille uudella ja aiempaa selkeämmällä tavalla.

Ilmiölähtöisyys sosiaalityössä ja työn suuntaaminen tunnistettavien ilmiöiden mukaisesti avaa mahdollisuuksia, mutta voi myös niitä kaventaa. Jos sosiaalityötä organisoidaan ilmiöittäin, voidaan ajautua samankaltaiseen lokerointiin kuin perinteisessä palvelujärjestelmässä. Ilmiöt voivat olla epämääräisiä, vaikeasti määriteltäviä, monisyisiä, ajassa muuttuvia, tai ilmiöiden välinen suhde voi olla vaikeasti hahmotettava. Samoin voi olla vaikea hahmottaa, mitkä asiat kuuluvat mihinkin ilmiöön, ja pitäisikö jokaiseen ilmiöön löytää oma ratkaisu tai palvelu. Tällöin voidaan lähestyä lääketieteen diagnosoivaa mallia, prosessiajattelua ja sektoroivaa erikoistumista. Työ ja sen tekijät voivat tämänkaltaisessa työtavassa eriytyä ja asiakkaat lokeroitua. Ilmiöt voivat mennä eri suuntiin eri asiakkaiden kohdalla, jolloin keskeinen kysymys on, mikä taho määrittelee heidän kannaltaan merkitykselliset ilmiöt – palvelujärjestelmä vai asiakkaat itse. Kriittisistä huomioista huolimatta sosiaalityö pystyy vastamaan ilmiölähtöisen ajattelun kautta aiempaa herkemmin yksilöiden ja yhteisöjen tuen tarpeisiin. Ilmiölähtöisyys sopii osin myös työn menetelmällisyyden ja organisoinnin lähtökohdaksi.

10.2 Sosiaalisen hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen

Terveydenhuollossa on jo varhain puhuttu preventiosta eli terveysongelmien ennalta ehkäisystä. Lydia Rapoport¹⁶³ toi tämän keskustelun sosiaalityön tutkimukseen 1960-luvulla USA:ssa. Primaari ehkäisevä sosiaalityö tarkoittaa laajaa, alueen koko väestöön suunnattua tulevaisuuteen tähtäävää toimintaa sosiaalisen hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi¹⁶⁴. Sekundaarissa ehkäisevässä työssä jo tiedossa olevan ongelman eteneminen pyritään pysäyttämään ja sen paheneminen ehkäisemään (esim. paljon palveluja tarvitsevat henkilöt), tertiäärissä ehkäisevässä työssä tarkoituksena on minimoida ongelman paheneminen ja sen aiheuttamien haittojen vaikutukset asiakkaan elämään.

Sosiaalityössä sosiaalisen hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen merkitsee ihmisten elämisen sosiaalisiin tekijöihin vaikuttamista eli tukea asumiseen, toimeentuloon ym. ihmisten elinolosuhteisiin ja arkeen liittyvissä asioissa, sosiaalista asianajoa sekä yhteisöjen tukemista ja toimintamahdollisuuksien luomista. Sosiaalisiin tekijöihin vaikuttaminen on erityisen tärkeää, koska samalla vaikutetaan terveyden edistämiseen, sillä terveys – ja sairaudet – rakentuvat pitkälti sosiaalisten tekijöiden määrittäminä¹⁶⁵. Sosiaalisten ongelmien syntymiseen on tärkeätä vaikuttaa hyvin organisoidulla ehkäisevällä työllä.

Mainitun työn ohella rakenteellinen sosiaalityö nousee keskeiseen rooliin ja tarkoittaa asiakastyössä kertyvän tiedon pohjalta vaikuttamista niihin ihmisten arkea koskeviin

ratkaisuihin, joita tehdään paikallis-, alue- ja valtakunnallisen tason politiikassa. Keinoina voidaan käyttää esimerkiksi sosiaalista raportointia, verkostomaista vaikuttamista ja yhteistyötä eri hallinnonalojen kanssa tai sosiaalisen median kautta vaikuttamista. Yhteisosiaalityöllä puolestaan voidaan tuottaa yhteenkuuluvuuden kokemuksia, merkityksellistä osallisuutta ja mahdollisuuksia kanssatoimijuuteen ja vaikuttamiseen, jolloin ehkäistään syrjäytymistä, tarpeettomuuden tunteita ja yksinäisyyttä. Myös elämäntilanelähtöinen ja paneutuva yksilötyö sosiaalityössä mahdollistaa sosiaalisen hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen ehkäisemällä ongelmien pahenemista ja haittojen vaikutuksia¹⁶⁶.

Ottamalla palvelun käyttäjät mukaan yhteiskehittämiseen, voidaan tunnistaa ihmisten omat arvolähtökohdat ja tavoitteet ja edistää hyvinvointia ja terveyttä ”kulttuurisesti ja sosiaalisesti herkistyneellä tavalla”¹⁶⁷ Sosiaalisen hyvinvoinnin tuottamisen ohella tällöin puhutaan myös terveyden edistämisen kolmannesta tiestä. Osallistava ja valtaistava sosiaalityö vastaa osaltaan terveyden edistämisen kolmannen tien haasteeseen.

Toimenpide-ehdotus: On mahdollistettava sosiaalisen hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen sosiaalityössä varaamalla resursseja ehkäisevään sosiaalityöhön, rakenteelliseen sosiaalityöhön, yhteisosiaalityöhön sekä osallistavaan ja valtaistavaan työhön.

10.3 Rakenteellinen sosiaalityö

Sosiaalityössä ja laajemmin yhteiskunnassa on tärkeää tunnistaa sosiaalisten ongelmien rakenteellisia syitä ja pyrkiä vaikuttamaan niihin. Sosiaalihuoltolaki (1301/2014, 7 §) korostaa rakenteellisen sosiaalityön merkitystä ja painottaa sosiaalityön asiantuntemuksen hyödyntämistä sosiaalisen hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä. Rakenteellinen sosiaalityö voi olla muun muassa julkisuustyötä, oikeudenmukaisuustyötä, palvelujen kehittämistä, vaikuttamistyötä ja sosiaalista raportointia päätöksentekijöille. Rakenteellisessa sosiaalityössä sosiaalityöntekijä tuottaa asiakastyön pohjalta tietoa julkiseen keskusteluun ja poliittiseen päätöksentekoon, antaa toimenpide-ehdotuksia sosiaalisten ongelmien ehkäisemiseksi ja korjaamiseksi ja pyrkii vaikuttamaan kaavoitukseen, rakentamiseen ja muuhun kuntapolitiikkaan asukkaiden asuin- ja toimintaympäristöjen kehittämiseksi. Arviointi- ja vaikuttavuustutkimusta voidaan hyödyntää rakenteellisen sosiaalityön välineenä.

Sosiaalista raportointia voidaan tehdä oman työorganisaation johdolle, poliittisille päätöksentekijöille tai suurelle yleisölle. Esimerkiksi Varsinais-Suomen sosiaalialan osakeskeskus Vasso on julkaissut nettisivullaan sosiaalisen raportoinnin lomakkeen¹⁶⁸, jolla alueen sosiaalityöntekijät voivat raportoida kaikkein heikoimmassa asemassa

olevien ihmisten tilanteista (sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 8 §) ja tehdä tilanteen pohjalta kehittämisehdotuksia. Osaamiskeskus kerää kuntakohtaiset raportit kaksi kertaa vuodessa ja toimittaa esimiehille ja esittää jatkokehittämisehdotukset kunnassa. Lisäksi tuloksia hyödynnetään hyvinvointikertomuksessa vuosittain ja valtuustokausittain aikuissosiaalityön osalta.

Rakenteellisen sosiaalityön vaikuttamistyöhön sisältyy myös päätösten ennakoarviointiin¹⁶⁹ osallistuminen. Ennakoarviointi tarkoittaa päätösesitysten ja tavoitteiden vaikutusten arviointia etukäteen jo valmisteluvaiheessa, mikä auttaa havaitsemaan päätösten ennakoimattomia kerrannaisvaikutuksia sekä lisää päätöksenteon läpinäkyvyyttä. Ennakoarvioinnissa valmistelija kuvaa ehdotuksen myönteisiä ja kielteisiä vaikutuksia ja esittää vaihtoehtoisia ratkaisumalleja. Sosiaalisten vaikutusten arvioinnissa (SVA) selvitetään hankkeiden vaikutuksia ihmisten elinoloihin, viihtyvyyteen ja hyvinvointiin. Tätä ennakoarviointia käytetään erityisesti kaavoituksessa ja kaivostöiminnan suunnittelussa, mutta sitä on tarpeen laajentaa kaikkiin olennaisiin muutosprosesseihin, jotka vaikuttavat ihmisten elinolosuhteisiin ja toimintaympäristöön. Ihmisiin kohdistuvasta ennakoarvioinnista (IVA)¹⁷⁰ säädetään terveydenhuoltolaissa¹⁷¹. Sosiaalityön näkökulmasta tärkeää on myös ympäristövaikutusten arviointi (YVA), josta säädetään maankäyttö- ja rakennuslaissa¹⁷². Ympäristövaikutusten arvioinnissa tarkastellaan hankkeen tai päätöksen vaikutuksia ympäristöön.

Toimenpide-ehdotus: Rakenteellinen sosiaalityö on sosiaalityöntekijän lakisääteinen tehtävä ja sille tulee varata tilaa jokaisen sosiaalityöntekijän työn kokonaisuudessa. Tämän lisäksi tarvitaan vakiintunut käytäntö, jossa sosiaalityöntekijöillä olisi määräjain mahdollisuus toimia tutkijasosiaalityöntekijänä sosiaalityön kehittämiseksi.

Toimenpide-ehdotus: Sosiaaliseen raportointiin tulee kehittää systemaattisia joka-päiväiseen työhön integroituvia malleja ja se tulee systematisoida vakiintuneeksi osaksi sosiaalityön toimintaprosessia sekä hyödyntää osana laajempaa alueellista hyvinvointikertomusta. Sosiaalityöntekijöiden käytössä olevia tietojärjestelmiä tulee muokata niin, että ne tukevat työn seuranta- ja tiedontuotantoa rakenteellisen sosiaalityön tarpeisiin.

10.4 Sosiaaliamiestoiminta

Sosiaaliamiestoiminta voidaan nähdä osana sosiaalista raportointia ja rakenteellista sosiaalityötä. Toiminnan vuosiraporttien tulisi olla sisällöltään yhteismitallisia ja raportteja tulisi hallinnossa käsitellä koko Suomessa yhtenäisesti, jotta niiden luotettavuus ja vertailtavuus paranisivat. Sosiaaliamiesten hoitamien alueiden väestöpoh-

jan suuruudella ja tuottajaorganisaatiolla on merkitystä kun mietitään sosiaaliasiamiesten tulevaa sijoittumispaikkaa uudistuvissa sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteissa. Sosiaaliasiamiesten omista mielipiteistä sijoittumispaikan suhteen on suurta vaihtelua.¹⁷³

Kysymys sosiaaliasiamiesten tulevasta sijoittumisesta on keskeinen sen vuoksi, että sosiaaliasiamiesten riippumattomuus on edelleen uhattuna¹⁷⁴, ja he voivat menettää työpaikkansa, jos kirjoittavat organisaation toiveita vastaamattoman raportin. Sosiaaliasiamiehet kaipaavatkin irtisanomissuojaa tai vastatoimien kieltoa lainsäädäntöön, mutta tämä on koettu vaikeaksi säätää myös yksityisiä toimijoita sitovaksi. Tyytymättömyys sosiaaliasiamiehen toimintaan voi johtaa myös sosiaaliasiamiestoiminnan osotosopimuksen jatkumattomuuteen ja irtisanomiseen tuotannollisista ja taloudellisista syistä.¹⁷⁵

Sosiaaliasiamiestoiminnan tulevaisuuden osalta on esitetty myös, että heillä tulisi edelleen olla rooli myös Kelan perustoimeentulotukiasioissa, sillä Kelan on koettu otavan yhä enemmän valtaa toimeentulotukilainsäädännön tulkinnassa. Sosiaalityön ammattilaisten lausuntoja esimerkiksi toimeentulotuen perusosan alentamisarvioinnin yhteydessä ei huomioida tarpeeksi. Toiminnan viranomaisluonnetta tulisi vahvistaa ja sosiaaliasiamiesten hallinnollista määräysvaltaa lisätä.¹⁷⁶ Sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukaisen omavalvonnan noudattamisessa on paikoin suuria puutteita ja valvontajärjestelmällä ei ole riittävästi resursseja.

Lakia sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista¹⁷⁷ ja lakia potilaan asemasta ja oikeuksista¹⁷⁸ on myös ehdotettu yhdistettäväksi, samoin kuin sosiaali- ja potilasasiamiehen tehtäviä. Varauksellisuus lakien yhdistämiseen johtuu asiakkaiden ja potilaiden erilaisesta asemasta sosiaali- ja terveyspalveluissa sekä sosiaali- ja potilasasiamiesten erilaisesta lainsäädännöllisestä asemasta, minkä vuoksi ymmärrettävän lakitekstin aikaansaaminen koetaan mahdolliseksi ongelmaksi. Erilaiseen lainsäädännölliseen asemaan liittyy esimerkiksi se, että sosiaaliasiamiehillä on selvityksen teko-velvollisuus kun potilasasiamiehillä sitä ei ole. Saman henkilön toimimiseen sekä sosiaali- että potilasasiamiehenä sen sijaan suhtauduttiin huomattavasti suopeammin. Toisaalta riskiksi koettiin liian laajat osaamisvaatimukset, jolloin ongelmaksi muodostuu se, ettei kumpaakaan tehtävää hallita kunnolla eivätkä resurssit riitä molempien tehtävien hoitamiseen. Osaamiseen liittyy myös se, että sosiaaliasiamiehillä on kelpoisuusvaatimukset, jotka potilasasiamiehiltä puuttuvat.¹⁷⁹

Toimenpide-ehdotus: STM:n tulisi perustaa työryhmä ratkaisemaan esitettyihin avoinna oleviin seikkoihin sekä sosiaaliasiamiesten rooliin liittyviä kysymyksiä. Työryhmän tulee myös selvittää sosiaaliasiamiesten aseman vahvistamista tiedontuotannossa osana rakenteellista sosiaalityötä.

11 Sosiaalityö uuden kynnyksellä

11.1 Sosiaalityötä viranomaisvastuulla ja ilman

Tulevaisuudessa keskeistä on varmistaa sosiaalityön paikka julkisen sosiaalihuollon järjestämisvastuulla tapahtuvana toimintana. Tällöin työ perustuu osin hallintopäätöksiin ja toimii viranomaisvastuulla varmistuen yksilön oikeusturvaa. Samoin on tärkeää tunnistaa sosiaalityön roolit ja resurssit julkisen sektorin eri areenoilla sekä kolmannen sektorin ja yksityisen sektorin toiminta-areenoilla. Toisaalta sosiaalityö on luonteeltaan palvelutoimintaa, joka ei aina identifioi asiakkuuksia ja perustuu vahvasti sosiaalityön ammatillisiin ja eettisiin periaatteisiin. Vaikka lakisäätöiseen sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen tuottamiseen ei sisältyisikään varsinaista päätöksentekoa, ne voivat olla luonteeltaan julkisia hallintotehtäviä.¹⁸⁰

Joissakin tapauksissa sosiaalityön toteuttamista voi ohjata sosiaalihuoltolain (1301/2014) sijaan muu lainsäädäntö, kuten tapahtuu esimerkiksi aktivointiin ja työllistymiseen liittyvien velvoitteiden osalta. Huolenpidon sosiaalityön tehtävistä on säädetty epätasemmalla kuin mainituissa aktivointitoimissa. Liukko ja Nykänen¹⁸¹ esittävätkin, että sosiaalityön painopisteen tulee olla sille ominaisessa kaikkien asiakkaiden toimintakykyä edistävässä työotteessa. Tämä on huomionarvoista, sillä suuri osa sosiaalityön työmuodoista ja toimintaympäristöistä liittyy vaikeimmassa asemassa oleviin ja paljon palveluja tarvitseviin ihmisiin, joita on vaikea tavoittaa ja kiinnittää yksilökohtaisiin asiakkuuksiin. Perinteisiä asiakasprosesseja ja kirjauksia asiakastietojärjestelmään ei välttämättä käynnisty.

Eniten sosiaalityön tukea tarvitsevia voidaan tavoittaa etsivän lähityön, yhteisösosiaalityön ja yhdyskuntatyön keinoin. Tämän tyyppisten työmuotojen tarve on selvityksen mukaan lisääntynyt huomattavasti, ja näissä työmuodoissa tarvittaisiin lisää resursseja sekä osaamisen kartuttamiseen että henkilöstöön. Näistä työmuodoista ei ole kuitenkaan säädetty sosiaalihuoltolaissa (1301/2014) kuntia velvoittavalla tavalla.¹⁸²

Keskeinen johtopäätös myös tässä selvityksessä on, että sosiaalityö ei milloinkaan tyhjene viranomaispäätöksiin, vaan sosiaalityö viranomaistyönäkin on ihmistä kohtavaa työtä, joka käyttää yhtenä työn välineenä hallintopäätöksiä eli julkista valtaa. Toinen johtopäätös on, että sosiaalityön toteuttaminen on mahdollistettava myös alueellisesti ja jalkautuvana toimintana sen sijaan, että se perustuu asiakkuuksiin ja yksilöllisiin tilanteisiin. Sosiaalityötä ei voi sitoa täysin hallinnollisiin rakenteisiin, sillä palvelu-

käsitykset sekä yksilöiden ja paikallisyhteisöjen tarpeet muuttuvat. Näihin vastataksaan sosiaalityön tulee uudistua orientaatioissaan esimerkiksi osallistavan ja valtaistavan sosiaalityön keinoin.

11.2 Sosiaalityön kehittämisohjelma hallituskaudelle 2019–2023

Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön uudistamiseksi ja konkretisoimiseksi on toteutettava valtakunnallinen kehittämisohjelma. Suomessa palvelut ja etuudet ovat liian erillään toisistaan. Etuuksiin kuluu paljon rahaa, kun taas palvelujen sisältöön ei ole panostettu tarpeeksi. Sen vuoksi sosiaalityön kehittämisohjelma on toteutettava osana työikäisten laajempaa, mahdollisesti hallitusohjelmaan kirjattavaa tavoitetta. Työikäisten käyttämään sosiaaliturvaan kuluu Suomessa vuosittain miljardeja euroja. Sosiaalimenot ovat maailmanlaajuisestikin mittavia suhteessa väestömäärään.

Sosiaalityön uudistamiseksi toteutettavan pilotointi- ja arviointihankkeen tulee sisältää tutkimusta ja kokeiluja siitä, miten palveluja tulee kehittää vastaamaan tulevaisuuden tarpeisiin (mm. väestön heterogeenistyminen) ja millä tavoin palveluilla voidaan myös vähentää kasvavaa sosiaalimenojen tarvetta. Pilotointi tuottaa tietoa sotu-uudistukseen, malleja palvelujen integroimiseen ja näyttöön perustuvaa tietoa sosiaalityön palvelumallien vaikuttavuudesta. Kehittämistyössä on hyödynnettävä Toimi-hankkeen, PRO SOS ja ISO SOS -hankkeiden sekä Osallistavan sosiaaliturvan kuntakokeilun tuloksia.

Kehittämisohjelman tavoitteet tulee sitoa soveltuvin osin sosiaaliturvan kokonaisuudistukseen etuuksien ja palvelujen yhteensovittamiseksi sekä palvelujen resursoimiseksi. Uudistuvat sosiaalityön palvelut toteuttavat samanaikaisesti osallisuuden, toimintakyvyn, osaamisen ja työllisyyden tavoitteita.

Ohjelman toimeenpanossa huomioitavaa:

- Kansallinen ohjelma tukemaan sosiaalityön muutosta, sosiaalisen vahvistamista ja integraatiota.
- Tämän lisäksi toteutetaan kokonaisvaltainen sosiaalityön pilotti yhdellä haastavalla (maakunta) alueella, jossa vaikea työntekijäpula, esimerkiksi Pohjois-Karjalassa tai Kymenlaaksossa. Pilotissa voitaisiin hyödyntää Työterveyslaitoksen kumppanuutta arvioitaessa työhyvinvoinnin merkitystä sosiaalityön vaikuttavuudelle.

- Ohjelman perustaksi sosiaalityön tulevaisuus selvityksen sekä kansallisten kehittämishankkeiden keskeisimmät kehittämiskohteet.
- Toteutus täytyy vaiheistaa, ja nimettävä taho, joka varmistaa toimeenpanon. Vaikuttavuuden arvioinnissa käytetään THL:n kehittämää AVAIN-mittaria.
- STEA-rahoitus valtakunnalliseen ohjelmaan liittyvälle erilliselle sosiaalityön tukipalvelut -kehittämishankkeelle (julkinen/järjestöt/vapaaehtoistyö). Hankkeessa selvitetään, mitkä tehtävät kuuluvat sosiaalityölle julkisella vastuulla tehtävänä työnä ja mitä mahdollisuuksia yhdyspinoilta löytyy.
- Piloteissa arvioidaan myös organisatoristen rakenteiden, osaamisen ja menetelmien systemaattisen käytön merkitystä sosiaalityön vaikuttavuuteen. Kokeilussa huomioidaan monialainen (ml. järjestöt ja sosiaalisen hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen) ja aluelähtöinen työtapa.

Liitteet

Liite 1. Taustaryhmän kokoonpano

- DIAK/ tutkija Sakari Kainulainen
- Helsingin kaupunki/ johtava sosiaalityöntekijä Henna Niiranen
- HUS/ erikoissuunnittelija, sosiaalityön kehittäjä Miina Arajärvi
- Järvenpään kaupunki/ johtava sosiaalityöntekijä Hanne Niemi
- KELA/ toimeentulotukiryhmä, suunnittelija Katja Heikkilä
- Kokkolan yliopistokeskus/ sosiaalityöiden yksikönjohtaja, sosiaalityön professori Aila-Leena Matthies
- KSSHP/ Uusi sairaala- projekti, kehittäjä-sosiaalityöntekijä Katri Ylönen
- Kuntaliitto/ erityisasiantuntija Eveliina Cammarano
- Onni-hanke/ projektipäällikkö Hanna-Kaisa Kostet
- Oulun kaupunki/ sosiaalityöntekijä Kati Västilä
- Pikassos/ toimitusjohtaja Tuula Tuominen
- PROSOS -hanke/ projektikoordinaattori Sirpa Karjalainen
- SeAMK/ yliopettaja Minna Zechner
- STM/ erityisasiantuntija Virva Juurikkala
- STM/ sosiaalineuvos Eveliina Pöyhönen
- STM/ erityisasiantuntija Ritva Liukonen
- STM/ sosiaalineuvos Elina Palola
- STM/ erityisasiantuntija Kirsi Kaikko
- STM/ sosiaalineuvos Juha Luomala
- STM/ neuvotteleva virkamies Satu Karppanen
- TALENTIA/ erityisasiantuntija Laura Lindeberg
- THL/ tutkimuspäällikkö Minna Kivipelto
- THL/ erityisasiantuntija Eeva Liukko
- TOIMI-hanke/ projektipäällikkö Liisa Heinämäki
- Turku/ sosiaalityöntekijä Elli Rantolahti
- Uusimaa 2019/ projektipäällikkö Virve Flinkkilä

Lähteet

Aalto, Maija (2019) Helsinkiin syntyi uusi paperittomien ryhmä. Helsingin Sanomat A 34, 30.3.2019.

Alanko, Anna (2017) Improving mental health care. Finnish mental health policy rationale in the era of dehospitalisation. Väitöskirja. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta, sosiaalitieteiden laitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-3276-5>. Luettu 7.1.2019.

Alasoini, Tuomo (2015) Digitalisaatio muuttaa työtä – millaista työelämää uudistavaa innovaatiopolitiikkaa tarvitaan? Työpoliittinen Aikakauskirja 2/2015. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö, 26–37.

Alueuudistus (2019) Maakunta- ja sote-uudistus. Asiakasosallisuus toiminnan lähtökohtana. Osallisuustiedon tietovaranto osaksi tietojohdamisen mallia – Eksote. <https://alueuudistus.fi/osallistuminen/sote> Luettu 18.2.2019.

Al-Sharmani, Mulki & Mustasaari, Sanna & Ismail, Abdirashid A. (2018) Uskonnollinen perheriitojen sovittelu suomalaisissa moskeijoissa: Kehittyviä rooleja ja muovautuvia käytäntöjä. Teoksessa Johanna Hiitola, Merja Anis & Kati Turtiainen (toim.) Maahanmuutto, palvelut ja hyvinvointi. Tampere: Vastapaino, 53–75.

Arajärvi, Miina & Kalliola, Susanna & Mäkelä, Anni (2019) Keskustelua 8.3.2019. Suomen Lääkärilehti 74(10), 595. https://www.laakarilehti.fi/ajassa/keskustelua/moniammatillisella-yhteistyolla-voimme-vastata-hyvinvoinnin-haasteisiin/?public=e0c810635899cf7f4324d6484dddb23&utm_source=facebook&fbclid=IwAR1byWT2YyNLboLWsQlqOjPze9pNZIY_NKLO10Lm5tvzc299BHI_-taBPE. Luettu 20.3.2019.

Asunto ensin – Asumissosiaalisen työn malli maakunnille ja kumppaneille (2019) Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn toimenpideohjelma 2016–2019 (AUNE). <https://asuntoensin.fi/assets/files/2019/02/Asunnottomuusty%C3%B6n-malli-maakunnille-2019.pdf>. Luettu 14.3.2019.

Blomgren, Sanna & Saikkonen, Paula (2018) Toimeentulotuki uudistus haastoi kuntien ja Kelan yhteistyön: kuntakyselyn tuloksia. Tutkimuksesta tiiviisti. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136129/URN_ISBN_978-952-343-093-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y Luettu 29.3.2019.

- Cree, Vivienne & Davis, Ann (2007) *Social work. Voices from the inside*. London and New York: Routledge.
- Davis, Melinda M & Keller, Sara & DeVoe, Jennifer E & Cohen, Deborah (2012) Characteristics and lessons learned from practice-based research networks (PBRNs) in the United States. *J Healthc Leadersh*. Vol. 2012 (4), 107–116.
- Dogan, Minna (2006) *Sosiaaliasiamiehet asiakkaan aseman ja oikeuksien puolustajina*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.
- Ehdotukset vuoteen 2020. Ehdotukset mielenterveys- ja päihdetyön kehittämisen painopisteiksi vuoteen 2020. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kansallinen-mielenterveys-ja-paihdesuunnitelma/ehdotukset-mielenterveys-ja-paihdeyden-kehittamisen-painopisteiksi-vuoteen-2020>. Luettu 20.2.2019.
- Ennakoarviointi. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/hyvinvointijohtaminen/paatosten-ennakoarviointi>. Luettu 23.3.2019.
- Esimerkitapaus (2016) Humanitaarisen suojelun perusteella oleskeluluvan saaneiden tilanne Suomessa. <https://www.kotimaa24.fi/blogit/humanitaarisen-suojelun-perusteella-oleskeluluvan-saaneiden-tilanne-suomessa/>. Luettu 28.3.2019.
- Granfelt, Riitta (2017) Asumissosiaalisen työn sisällön ja paikan määrittelyä. Esitys AUNE-foorumissa 27.4.2017. https://asuntoensin.fi/assets/files/2017/05/Asumissosiaalinentyo_Riitta-Granfelt_2704017.pdf.
- Granholt, Camilla (2016) *Social Work in Digital Transfer. Blending Services for Next Generation*. Mathilda Wrede Institutets forskningsserie 1/2016. http://www.fskompetenscentret.fi/Site/Data/2067/Files/C_Granholm_DR_avhd_2016_PDF_version.pdf Luettu 7.3.2019.
- Haukka-Wacklin, Tuula (2016) Erikoissairaanhoidon kuntoutustutkimusasiakas - kuntoutustutkimus, kuntoutussuunnitelma ja muutokset ICF-luokituksen osa-alueilla asiakkaan arvioimana. Ammatillinen lisensiaatintutkimus, sosiaalityö. Tampereen yliopisto. <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/100395/LISURI-1482395157.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- Helsingin kaupunki (2018) *Selvitys välitystilitoiminnasta. Nuorten palvelut ja aikuis-sosiaalityö*. Sosiaali- ja terveystoimiala. 22.10.2018. Materiaali saatu sähköpostitse 4.1.2019. Helsinki: Helsingin kaupunki.

Hietala, Outi (2018) Entistä parempaa päihde- ja mielenterveyskuntoutusta myös heikossa asemassa oleville. *Kuntoutus* 41 (3), 52-57.
[file:///C:/Users/Käyttäjä/iCloudDrive/STMSelvitysSostyo/Hietala_Outi_2018_Entista_parempaa_paihd%20\(7\).pdf](file:///C:/Users/Käyttäjä/iCloudDrive/STMSelvitysSostyo/Hietala_Outi_2018_Entista_parempaa_paihd%20(7).pdf). Luettu 13.1.2019.

Hiltunen-Toura, Maarit & Lehtonen, Mari & Taskinen, Teppo & Lohijoki, Hanna (2018) Kansa-koulu -hanke. Loppuraportti 1.8.2015–31.12.2017. Versio 29.3.2018.
https://thl.fi/documents/920442/3728513/Kansa-koulu_loppuraportti_Final.pdf/f9bf44bb-2895-4954-a08d-96fb8403fe9 Luettu 11.3.2019.

Hukari, Hanna (2018) Digitaalisten palveluiden asiakaslähtöisten ratkaisujen kehittäminen aikuissosiaalityössä. Tulevaisuuden innovatiiviset digitaaliset palvelut. Tradenomi YAMK- opinnäytetyö. Laurea-ammattikorkeakoulu.

Human Trafficking and Modern Day Slavery (2019) *Social Dialogue*. Free Magazine of The International Association of Schools of Social Work. Issue 20, February/March 2019. <https://socialdialogue.online/volume/20/read/#page=1>. Luettu 24.2.2019.

Ihmisoikeusliitto (2019) <https://ihmisoikeusliitto.fi/riittava-toimeentulo-on-ihmisoikeusperusturvan-tasoa-on-nostettava/>. Luettu 28.3.2019.

Isola, Anna-Maria & Kaartinen, Heidi & Leemann, Lars & Lääperi, Raija & Schneider, Taina & Valtari, Salla & Keto-Toikoi, Anna (2017) Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Työpaperi 33/2017. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitost. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135356/URN_ISBN_978-952-302-917-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Luettu 1.4.2019.

Isotalo, Panu & Ringman, Miikka (2015) Oma elämä näkyväksi. NäytönPaikka-nettipalvelu nuorten sosiaalisen vahvistumisen välineenä. Hämeenlinna: NäytönPaikka ry. <https://www.naytonpaikka.fi/pdf/oen.pdf> Luettu 17.3.2019.

IVA (2016) Säädosvaikutusten arviointi ihmisiin kohdistuvien vaikutusten näkökulmasta. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2016:2. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Jokela, Merita & Kivipelto, Minna (2019) Vähimmäisturvan varassa olevilla on moninkertainen riski toimeentulotuen alentamiseen. THL Blogi 7.2.2019. <https://blogi.thl.fi/vahimmaisturvan-varassa-olevilla/>. Luettu 29.3.2019.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (2008) Johdanto. Teoksessa: Arja Jokinen & Kirsi Juhila. *Sosiaalityö aikuisten parissa*. Tampere: Vastapaino, 7–11.

Juhila, Kirsi (2008) Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön areenat. Teoksessa: Arja Jokinen & Kirsi Juhila. *Sosiaalityö aikuisten parissa*. Tampere, Vastapaino: 14–47.

Jussila, Arja (1975) Sosiaalihuollon ja terveydenhuollon tehtäväjako ja yhteistyö. Teoksessa Juhani Aer (toim.) Kansanterveystyön käsikirja. Helsinki: Tammi, 328–350.

Kajander, Ani (2007) Raportti Sosiaalihuollon ekonsultaatiohankkeesta. Työpapereita 16. Helsinki: Stakes.https://docplayer.fi/27353450-Raportti-sosiaalihuollon-ekonsultaatiohankkeesta.html#show_full_text. Luettu 15.1.2019.

Kananoja, Aulikki (1997) Murros on mahdollisuus: sosiaalityön selvityshenkilön raportti. Helsinki: Stakes.

Kananoja, Aulikki (2017) Sosiaalityö ammattina. Teoksessa: Aulikki Kananoja, Martti Lähteinen & Pirjo Marjamäki (toim.) Sosiaalityön käsikirja. Helsinki: Tietosanoma, 27–32.

Kananoja, Aulikki & Ruuskanen, Kristiina (2019) Selvityshenkilön ehdotukset lastensuojelun toimintaedellytysten ja laadun parantamiseksi. Loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019: 4. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161379/Selvityshenkilön_edellytykset_lastensuojelun.pdf?sequence=4&isAllowed=y. Luettu 17.3.19.

Kannanotto (2019) Sosiaalihuollon osaamisen varmistaminen: sosiaalityön yliopistollisen koulutuksen, tutkimuksellisen kehittämistoiminnan ja osaamiskeskittymien turvaaminen. Sosnet ja Sosiaalialan osaamiskeskukset 13.3.2019.

Kansanterveyslaki 66/1972.

Karjalainen, Pekka (2016) Sosiaalityön uusi asento: paikka, rooli ja orientaatio. Teoksessa Sanna Blomgren, Jouko Karjalainen, Pekka Karjalainen, Minna Kivipelto, Paula Saikkonen & Peppi Saikku. Sosiaalityö, palvelut ja etuudet muutoksessa. Raportti 4/2016. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 119–136.

Karjalainen, Pekka & Sarvimäki, Pirjo (toim.) (2005) Sosiaalityö hyvinvointipolitiikan välineenä 2015-toimenpideohjelma. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2005:13. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Karvonen, Sakari (2016) Lopuksi. Terveyden edistämisen tulevaisuuksia. Teoksessa Marita Sihto & Sakari Karvonen (toim.) Terveyden edistäminen ja eriarvoisuus. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 191–194.

Kaukonen, Päivi & Pelkonen, Marjaana & Hastrup, Arja & Bergbacka, Katja & Mäkelä, Jukka & Santala, Reima (2018) Lapsille ja nuorille hyvä sote. LAPE-teesit sote-palveluiden uudistamisen tueksi. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-222-2>. Luettu 17.3.2019.

Kauppila, Tarja & Kiiski, Kati & Lehtonen, Mari (2018) Sähköhelmenkalastus. Sosiaali-
huollon sähköisten palvelujen nykytila ja kehittämistarpeet. Sosiaali- ja terveysministe-
riön raportteja ja muistioita 14/2018. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Kekkonen, Marjatta (2019) Kohtaamispaikka perhekeskuksessa. Terveiden ja hyvin-
voinnin laitos: Tutkimuksesta tiiviisti -julkaisusarja. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-262-8>. Luettu 18.3.2019.

Kemppainen, Tarja (2006) Sosiaalialan osaajat 2015: Sosiaalialan osaamis-, työ-
voima- ja koulutustarpeiden ennakointihanke (SOTENNA): Loppuraportti. Jyväskylä:
Jyväskylän yliopisto, 230–284.

Kivipelto, Minna (2018) Kirpeitä kysymyksiä sosiaalityön tulevaisuudesta. THL-Blogi
30.10.2018. <https://blogi.thl.fi/kirpeita-kysymyksiä-sosiaalityön-tulevaisuudesta/>. Lu-
ettu 3.12.2018.

Kivipelto, Minna & Karjalainen, Pekka & Jokela, Merita & Liukko, Eeva & Ilmakunnas,
Ilari & Moisio, Pasi (2018) Osallistavan sosiaaliturvan kuntakokeilu. Terveiden ja hy-
vinvoinnin laitos: Tutkimuksesta tiiviisti 31. [https://stm.fi/docu-
ments/1271139/6184550/Osallistavan+sosiaaliturvan+kuntakokeilu_tutkimuksesta+ti-
viisti+31_lokakuu+2018.pdf/7ebe366b-446f-01fc-8fcb-943edd54df53/Osallistavan+so-
siaaliturvan+kuntakokeilu_tutkimuksesta+tiiviisti+31_lokakuu+2018.pdf.pdf](https://stm.fi/documents/1271139/6184550/Osallistavan+sosiaaliturvan+kuntakokeilu_tutkimuksesta+tiiviisti+31_lokakuu+2018.pdf/7ebe366b-446f-01fc-8fcb-943edd54df53/Osallistavan+so-siaaliturvan+kuntakokeilu_tutkimuksesta+tiiviisti+31_lokakuu+2018.pdf.pdf) /. Luettu
7.12.2018.

Kivipelto, Minna & Karjalainen, Pekka & Moisio, Pasi & Karjalainen, Jouko & Liukko,
Eeva (2019) Konttorista kadulle – sosiaalityön uusi asento ja odotukset Kela-siirron
jälkeen. Teoksessa Minna Ylikännö ym. (toim.) Kela, Tutkimuksia. Julkaistaan 6/2019.

Koskensalo-Kleemola, Heini (2016) Pääkaupunkiseudun Praksiksen oppimisverkosto.
Luento 13.5.2016. [http://www.socca.fi/files/5452/Paatosten_vaikutusten_ennakkoarvi-
ointi_Vantaalla_Heini_Koskensalo-Kleemola_13.5.2016.pdf](http://www.socca.fi/files/5452/Paatosten_vaikutusten_ennakkoarvi-ointi_Vantaalla_Heini_Koskensalo-Kleemola_13.5.2016.pdf). Luettu 23.3.2019.

Koskinen, Kaisa & Vuori, Jaana & Leminen, Anni-Kaisa (2018) Asioimistulkkaus: Moni-
kielisen yhteiskunnan arkea. Tampere: Vastapaino.

Kototori 2018. Toimintamalli. <https://www.innokyla.fi/web/malli7597209>. Luettu
15.10.2018.

Koulutetut Kokemusasiantuntijat ry. (2019) <http://www.kokemusasiantuntijat.fi/>. Luettu
18.2.2019.

Kuivalainen, Susan (toim.) (2013) Toimeentulotuki 2010-luvulla. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Kuntoutuskomitea (2017) Kuntoutuksen uudistamiskomitean ehdotukset kuntoutusjärjestelmän uudistamiseksi. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2017:41. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Kuusisto, Katja & Kalliomaa-Puha, Laura (tulossa 2019) Päihdeongelmaisen asiakkaan asema ja oikeudet - mitä sosiaalihuoltolain uudet välineet tarkoittavat päihdehuollossa? Teoksessa Aini Pehkonen, Taru Kekoni & Katja Kuusisto (toim.) Oikeus päihdehuoltoon.

Kuusisto-Niemi, Sirpa (2016) Tiedon hallinta sosiaalihuollossa: tiedonhallinnan paradigma opetuksen ja tutkimuksen perustana. Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 134. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto, yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta/sosiaali- ja terveysjohtamisen laitos.

Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 785/1992.

Laki sosiaalialan osaamiskeskustoiminnasta 1230/2001.

Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 817/2015.

Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista 254/2015.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000.

Laki terveydenhuollon ammattihenkilöistä 559/1994.

Laki toimeentulotuesta 1412/1997.

Lapin yliopisto (2019) eSosiaalityön maisterikoulutus 2015–2018. <https://www.ulapland.fi/FI/Yksikot/Yhteiskuntatieteiden-tiedekunta/Opinnot/Sosiaalityo/eSosiaalityon-maisterikoulutus>. Luettu 7.3.2019.

Liukko, Eeva & Nykänen, Eeva (julkaistaan kesäkuussa 2019) Sosiaalityön tulevaisuus – sosiaalityö julkisena hallintotehtävänä. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2019.

Lurie, Abraham & Monahan, Karen (2008) Prevention Principles for Practitioners: A Solution or an Illusion? *Social Work in Health Care* 33 (1), 69–86.

Maakuntien järjestäytymismallit sosiaali- ja terveysalan TKI-toiminnassa. Maakuntien järjestäytymisen tilannekatsaus (2018) https://stm.fi/documents/1271139/6184554/Maakuntien+TKI-toiminnan+järjestäytyminen_katsaus+nykytilaan+201809-1/8f00ba72-8d83-4212-9bfc-e13decd0593d/Maakuntien+TKI-toiminnan+järjestäytyminen_katsaus+nykytilaan+201809-1.pdf. Luettu 14.2.2019.

Maankäyttö- ja rakennuslaki 132/1999.

Marmot, Michael (2010) Fair Society, Healthy Lives. The Marmot Review. <http://www.instituteofhealthequity.org/resources-reports/fair-society-healthy-lives-the-marmot-review/fair-society-healthy-lives-full-report-pdf.pdf>. Luettu 13.1.2019.

Martin, Maria & Kemppainen, Tarja & Niskala, Asta & Pohjola, Anneli (2018) Sosiaalityöntekijöiden ja sosionomien osaaminen Lapissa. Osaamiskartoituksen tuloksia. Rovaniemi: Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisuja 42.

Metteri, Anna (2012) Hyvinvointivaltion lupaukset, kohtuuttomat tapaukset ja sosiaalityö. Väitöskirja. Tampere: Tampere University Press. Acta Universitatis Tamperensis 1778. <http://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-8956-3>. Luettu 15.10.2018.

Metteri, Anna & Hotari Kaisa-Elina (2011) Eettinen kuormittuminen ja toimintaympäristö nuorten palveluissa. Teoksessa Aini Pehkonen & Marja Väänänen-Fomin (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Jyväskylä: PS-kustannus, 67–92.

Metteri, Anna & Stepney, Paul (2013) Julkaisematon tutkimus ehkäisevästä sosiaalityöstä.

Mikkola, Sirkka (2019) Paperittomuutta voi vähentää vain tietoa ja tukea tarjoamalla. Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti 27 (1), 79–87. DOI:<https://doi.org/10.30668/janus.70032>.

Mänttari-van der Kuip, Maija (2015) Work-related well-being among Finnish frontline social workers in an age of austerity. Jyväskylä Studies in education, psychology and social research 524.

Mänttari-van der Kuip, Maija (2019) Conceptualising Work-Related Moral Suffering - Exploring and Refining the Concept of Moral Distress in the Context of Social Work, The British Journal of Social Work. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcz034>. Luettu 15.3.2019.

Muuri, Anu (2019) Sosiaalihuollon tutkimuksen ja kehittämisen rakenteet uudistuvassa Sotessa. Esitys Sosiaalialan osaamiskeskusneuvottelukunnan kokous, 28.3.2019 Helsinki.

NASW, ASWB, CSWE, & CSWA Standards for Technology in Social Work Practice (2017) https://www.socialworkers.org/includes/newIncludes/homepage/PRA-BRO-33617.TechStandards_FINAL_POSTING.pdf. Luettu 17.3.2019.

Niiranen, Vuokko & Seppänen-Järvelä, Riitta & Sinkkonen, Merja & Vartiainen, Pirkko (2010) Johtaminen sosiaalialalla. Helsinki: Gaudeamus.

Niskala, Asta & Kirjavainen, Marjaana (2018) Tehdään yhdessä sujuvat sosiaali- ja terveyspalvelut Lappiin – asiakasosallisuusmalli palveluiden suunnitteluun, kehittämiseen ja toteuttamiseen. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus & Kolpeneen palvelukeskuksen kuntayhtymä. Verkkojulkaisu. <http://www.sosiaalikallega.fi/kehittajaasiakastoiminta/hankkeet/palvelut-asiakaslahtoisiksi/Loppuraportti>. Luettu 18.2.2019.

Niskala, Asta & Savilahti, Terhi (2019) Kokemusasiantuntijuus kehittäjäasiakas-, kokemuskouluttaja- ja vertaistukitoiminnassa. Verkkojulkaisu. Kaste & Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus.
<https://www.google.fi/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiHxIrdurbgAhXew8QBHSY-BQ4QFjA-DegQIBxAC&url=https%3A%2F%2Fwww.innokyla.fi%2Fdocuments%2F422402%2Fb0428880-c07c-457f-81cd-4b3f22801511&usg=AOvVaw2P50uc7Zy6YgpZbtG3Kfhl>. Luettu 12.2.2019.

Nordling, Esa (2018) Mitä toipumisorientaatio tarkoittaa mielenterveystyössä? Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim 134 (15), 1476-1483. <https://www.duodecim-lehti.fi/lehti/2018/15/duo14435>. Luettu 15.3.2019.

Oikeus osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen. YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallinen toimintaohjelma 2018–2019 (2018). Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2/2018. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Oivo, Tuija & Kerätär, Raija (2018) Osatyökykyisten reitit työllisyyteen -etuudet, palvelut, tukitoimet Selvityshenkilöiden raportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 43/2018. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Palomäki, Susanna (2018) Kuntoutussosiaalityöntekijän työtehtävät, toimijuus ja roolit asiakkaan silmin. Teoksessa Jari Lindh, Kristiina Härkäpää & Kaisa Kostamo-Pääkkö (toim.) Sosiaalinen kuntoutuksessa. Lapland University Press, 263–290.

Palsanen, Kati (2013) Yhteistutkiminen versio 2.0. Opas sosiaalityöhön. Soccan työpapereita 2013:3. Helsinki: Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus Socca.

Pelastakaa Lapset ry. (2018) Sytykkeitä digisosaalityöhön. Näytön paikka – asiakas päättää tiedoistaan. 4.6.2018. <https://www.youtube.com/watch?v=BZeV2PHKRKU&list=PL8byT84yW39yHd-kOP1ugykS8sxjmf55iJ&index=4&t=0s&fbclid=IwAR0iQJixN33XwHnaeVqA3l69kXyLNhSyzuUGP3gQ5HRSpLHtsqOZo6Rcyag> Katsottu 8.3.2019.

Pelastakaa Lapset ry. & Aula Research (2018) Kyselytutkimus sosiaalialan työntekijöiden parissa. Tulosesitys - Pelastakaa Lapset 9.10.2018. <https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/pelastakaalapset/main/2019/01/10131729/Tulosesitys.pdf>. Luettu 9.3.2019.

Perustuslaki 731/1999.

Pohjola, Anneli (2019) Sosiaalihuollon ammattihenkilölain (817/2015) muutostarpeita koskeva selvitys. Selvityshenkilöraportti. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Raportteja ja muistioita 2019:16. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö (tulossa).

PROSOS (2019) Taloussosiaalityö. <http://www.prosos.fi/karkiteemat/taloussosiaalityo/> Luettu 15.3.2019.

Rantalaiho, Ulla-Maija (2005) Sosiaalityössä tarvittava osaaminen. Valmistelupaperi sosiaalialan käytännön harjoittelun kehittämistä suunnittelevan työryhmän käyttöön (Sosiaali- ja terveysministeriö ja Opetusministeriö). Painamaton.

Raportt, Lydia (1961) The Concept of Prevention In Social Work. Social Work, January, 3–12.

Rintanen, Eevaliisa (1975) Terveyskeskuksen henkilökunta ja sen työnjako. Teoksessa Juhani Aer (toim.) Kansanterveystyön käsikirja. Helsinki: Tammi, 153–172.

Roivainen, Irene & Kostianen, Tuula & Metteri, Anna (tulossa 2019) Yhteisösosiaalityötä muuttuvassa toimintaympäristössä. Teoksessa Anneli Pohjola, Tarja Kemppainen, Asta Niskala & Nina Peronius (toim.) Yhteiskunnallisen asemansa ottava sosiaalityö. Tampere: Vastapaino.

Romakkaniemi, Marjo & Martin, Marjatta & Könkkölä, Kalle & Lappalainen, Tiina (2018) Vammaispalvelujen sosiaalityön asiantuntijuus on turvattava. Puheenvuoro. Yhteiskuntapolitiikka 83 (3), 338. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137182/YP1803_Romakkaniemiym.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Luettu 27.2.2019.

Rouhiainen-Valo, Tuula & Rantanen, Teemu & Hovi-Pulsa, Raija & Tietäväinen, Sirpa (2010) Kompetenssit sosionomien (AMK ja ylempi AMK) ydinosaajien avaajina. Teoksessa Leena Viinämäki (toim.) Sosionomin ammatti ja työ 2010–2015. Havaintoja ja päätelmiä sosionomien (AMK & ylempi AMK) profiilista Suomen hyvinvointiasiantuntijajärjestelmässä. Sarja A: Raportteja ja tutkimuksia 3. Kemi. Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu, 9–36.

Ryan, Martin & Merighi, Joseph R. & Healy, Bill & Renouf, Noel (2004) Belief, Optimism and Caring: Findings from a Cross-national Study of Expertise in Mental Health Social Work. *Qualitative Social Work* 3, 411–429.

Rötsä, Maarit (2019) THL:n kehittämisspäällikkö Maarit Rötsän esitys sosiaalihuollon digiseminaarissa 8.2.2019.

Saikku, Peppi (2016) Vaikeasti työllistyvien palvelurakenteet kunnissa: aktiivisuuden ja sosiaalityön yhteydet muuttuvassa tilanteessa. Teoksessa Sanna Blomgren, Jouko Karjalainen, Pekka Karjalainen, Minna Kivipelto, Paula Saikkonen & Peppi Saikku. *Sosiaalityö, palvelut ja etuudet muutoksessa*. Raportti 4/2016. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos, 74–102.

Salo, Markku (2019) *Hullut mielenterveysmarkkinat*. Tampere: Vastapaino.

Salo, Paula & Rantonen, Otso & Aalto, Ville & Oksanen, Tuula & Vahtera, Jussi & Junnonen, Sanna-Riitta & Baldschun, Andreas & Väisänen, Raija & Mönkkönen, Kaarina & Hämäläinen, Juha (2016) Sosiaalityön kuormittavuus, voimavaratekijät ja sosiaalityöntekijöiden mielenterveys. Helsinki: Työterveyslaitos. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131353/Sosiaalityöntekijöiden%20hyvinvointi.pdf?sequence=1>. Luettu 10.2.2019.

Senge, Peter (1990) *The fifth discipline: The art and practice of the learning organization*, New York: Doubleday Currency.

Sipilä, Jorma (1989) *Sosiaalityön jäljillä*. Helsinki: Tammi.

Socca (2019a) Yhteistutkimista ja sosiaalista sirkusta maahanmuuttajanaisten ryhmässä.
http://www.google.fi/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKewiNi-Ke38XgAhVO1qYKHUilAkMQFjAAegQIA-xAC&url=http%3A%2F%2Fwww.socca.fi%2Ffiles%2F7485%2FRaportti_maahanmuuttajanaisten_yhteistutkimuksesta_Paakaupunkiseudun_PRO_SOS_-hanke.pdf&usq=AOvVaw30M3aeOksVvEvXhE6SSjpv. Luettu 18.2.2019.

Socca (2019b) Kansa-koulu. Valmennusta sosiaalihuollon kirjaamiseen. http://www.socca.fi/kehittaminen/sosiaalialan_tiedonhallinta_-_kansa-koulu. Luettu 10.2.2019.

Socca (2019c) Pelitarina sosiaalityön välineenä. http://www.socca.fi/kehittaminen/pro_sos/pelillisyyden_ja_leikillisyyden_toimintatapoja/pelitarina_sosiaalityon_valineena. Luettu 12.3.2019.

Socom (2019) Kansa-koulu II -hanke. Määrämuotoisen kirjaamisen tuki sosiaalialalla. http://www.socom.fi/kansa-koulu/?fbclid=IwAR2VqJ5JIY_XCMAhvY-DpTL7LJzEEwAmTI-I3pETSDSnBV7Ks02ldRs22YI Luettu 11.3.2019.

Sosiaaliamiehet ry. (2016) Sosiaaliamiehille suunnattu kysely. Sähköposti 30.1.2019.

Sosiaaliamiehet ry. (2019) Sosiaaliamiestoimintaan liittyvät materiaalit. Sähköposti 30.1.2019.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.

Sosiaali- ja terveysministeriö (1999) Sosiaalityön selvityshankkeen seurantaryhmän muistio. Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 1999:27. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Sosiaali- ja terveysministeriö (2019) Sosiaalinen luototus. <https://stm.fi/toimeentulo/sosiaalinen-luototus> Luettu 17.3.2019.

Sosiaali- ja terveysministeriö & Suomen Kuntaliitto (2014) Tieto hyvinvoinnin ja uudistuvien palvelujen tukena. Sote-tieto hyötykäyttöön -strategia 2020. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/70321> Luettu 17.3.2019.

Sosnet (2003) Sosiaalityön määritelmä 13.6.2003. <https://www.sosnet.fi/Suomeksi/Koulutus/Peruskoulutus/Sosiaalityon-maarittely/Sosnetin-maaritelma>. Luettu 10.4.2019.

Sosnet (2014) Sosiaalityön kansainvälisen määritelmän suomennos. <https://www.sosnet.fi/Suomeksi/Koulutus/Peruskoulutus/Sosiaalityon-maarittely/Kv-maaritelma>. Luettu 10.4.2019.

Sosnet (2017) Sosnetin eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle osoitettu asiantuntijalausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle maakuntien perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi (HE 15/2017 vp). <https://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=aa3d9a67-47fc-4379-96ee-0f87fa9c7c6e>. Luettu 15.3.2019.

Summanen, Iris (2018) Maahanmuuttaja-asiakkaan kohtaaminen sosiaalipalveluissa. Sosiaalityön pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201812313074>. Luettu 18.11.2018.

Sundgren, Magnus & Topor, Alain & Andersson, Gunnel & Davidson, Larry & Denhov, Anne & Freiman, Emma & Sachs, Lisbeth & Starrin, Bengt (2011) Psykiatri som socialt arbete. Stockholm: Sanoma utbildning.

Suomen virallinen tilasto. Tilasto aktiivitoimienpiteistä aloittaneista 2012 ja 2018. Helsinki: Kela. http://raportit.kela.fi/ibi_apps/WFServlet?IBIF_ex=NIT230AL Luettu 10.4.2019

Talentia ry. (2017) Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön ammattieettiset ohjeet. http://talentia.e-julkaisu.com/2017/eettiset-ohjeet/docs/Talentia_Etiikka-opas_2017.pdf. Luettu 11.1.2019.

Taloussosiaalityön materiaalipankki (2019) Taloussosiaalityön materiaalipankki vihko 25.2.2019. <http://www.prosos.fi/wp-content/uploads/2019/03/Taloussosiaality%C3%B6n-materiaalipankki-vihko-25.2.2019.pdf>. Luettu 15.3.2019.

Terveydenhuoltolaki 1326/2010.

THL (2019a) Tiedonhallinta sosiaali- ja terveysalalla. Asiakirjarakenteet. Sosiaalihuollon asiakasasiakirjarakenteet. <https://thl.fi/fi/web/tiedonhallinta-sosiaali-ja-terveysalalla/kanta-palvelut/sosiaalihuollon-kanta-palvelut/asiakastietojen-maarittelyt/asiakirjarakenteet>. Luettu 12.2.2019.

THL (2019b) Tiedonhallinta sosiaali- ja terveysalalla. Kanta-palvelut. <https://thl.fi/fi/web/tiedonhallinta-sosiaali-ja-terveysalalla/kanta-palvelut>. Luettu 12.2.2019.

THL (2019c) SOTE-uudistus. Asiakasosallisuus palvelujärjestelmässä. <https://thl.fi/fi/web/sote-uudistus/palvelujen-tuottaminen/asiakkaat-ja-osallisuus/asiakasosallisuus-palvelujarjestelmassa>. Luettu 18.2.2019.

THL (2019d) Perusturvan riittävyyden arviointiraportti 2015–2019. Työpaperi 6/2019. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-296-3>. Luettu 23.2.2019.

THL (2019e) Sosiaalinen kuntoutus käytännössä. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/sosku/sosiaalinen-kuntoutus/kuntakysely/kaytanto>. Luettu 31.3.2019

Trevithick, Pamela (2014) Humanising Managerialism: Reclaiming Emotional Reasoning, Intuition, the Relationship, and Knowledge and Skills in Social Work, *Journal of Social Work Practice* 28 (3), 287–311.

TTL (2018) Tietoisku. <https://www.ttl.fi/tyoyhteiso/tyon-kehittaminen/mita-on-relienssi>. Luettu 3.12.2018.

Turun Sanomat (2018) Pyydä apua! -nappi toimii jo Raisiossa ja Laitilassa – palvelu laajenee myös muualle maakuntaan. *Turun Sanomat* 18.1.2018. <https://www.ts.fi/uutiset/paikalliset/3805631/Pyйда+apua+nappi+toimii+jo+Raisiossa+ja+Laitilassa++palvelu+laajenee+myos+muualle+maakuntaan>. Luettu 11.3.2019.

Työterveyshuoltolaki 1383/2001.

University of Maryland School of Social Work (2019) Financial Social Work Initiative. About FSW. <https://www.ssw.umaryland.edu/fsw/about-fsw/>. Luettu 18.3.2019.

Unkila, Kirsi (2019) Asiakaan tuottama tieto on arvokasta. TTL Blogi 22.3.2019, Työterveyslaitos. <https://www.ttl.fi/blogi/asiakaan-tuottama-tieto-on-arvokasta/>. Luettu 29.3.2019.

Valtioneuvoston asetus hyvän työterveyshuoltokäytännön periaatteista, työterveyshuollon sisällöstä sekä ammattihenkilöiden ja asiantuntijoiden koulutuksesta 708/2013.

Valtiontalouden tarkastusvirasto (2016) Tuloksellisuustarkastuskertomus. Työnjaon kehittäminen sosiaali- ja terveydenhuollossa. Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomukset 1/2016. Helsinki: Valtiontalouden tarkastusvirasto. https://docplayer.fi/12843291-Tyonjaon-kehittaminen-sosiaali-ja-terveydenhuollossa.html#show_full_text Luettu 14.3.2019.

Valtiontalouden tarkastusvirasto (2017) Tuloksellisuustarkastuskertomus. Paljon palveluja tarvitsevat ja käyttävät asiakkaat perusterveydenhuollossa. Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomukset 11/2017. Helsinki: Valtiontalouden tarkastusvirasto. <https://www.vtv.fi/app/uploads/2018/05/22105012/paljon-palveluja-tarvitsevat.pdf>. Luettu 17.3.2019.

Vammaispalvelujen käsikirja (2019) Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja> Luettu 31.3.2019.

Vasso (2019) Sosiaalisen raportoinnin lomake. https://my.surveypal.com/app/form?_d=0&_sid=788068629&_k=ohlPpLyijisi86vHrbkLkXV9owJ4Fk3fYxwI-DyMKeyDEHFeNFngV5B3qDBPYWABV. Luettu 23.3.2019.

Verke (2019) Hyvä käytäntö: NäytönPaikka-nettipalvelu. <https://www.verke.org/material/hyva-kaytanta-naytonpaikka-nettipalvelu/>. Luettu 17.3.2019.

Viitasalo, Katri (2018a) Taloussosiaalityön jäljillä – Toimeentulovaikeudet ja aikuis-sosiaalityö. Keskipohjalainen sosiaalialan maakuntaseminaari 21.3.2018. Seminaariesityksen kirjallinen materiaali.

Viitasalo, Katri (2018b) Äitien pyrkimykset ja toimintamahdollisuuksien valikko. Käsitteellinen tutkimus äitien taloudellisista toimintamahdollisuuksista. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto, Psychology and Social Research 606. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Virtu.fi (2019) Virtuaalinen sosiaali- ja terveystalokeskus. <http://www.sosiaalikoolega.fi/virtu.fi/>. Luettu 12.3.2019.

Vuori, Miika & Aronen, Eeva & Sourander, Andre & Martikainen, Jaana & Jantunen, Tuulia & Saastamoinen, Leena (2018) Aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriön (ADHD) lääkkeiden käyttö on yleistynyt. *Duodecim* 134 (15), 1515–22.

Wahlbeck, Kristian & Hietala, Outi & Kuosmanen, Lauri & McDaid, David & Mikkonen, Juha & Parkkonen, Johannes & Reini, Kaarina & Salovuori, Samuel & Tourunen, Jouni J (2018) Toimivat mielenterveys- ja päihde- palvelut. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 89/2018. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. <https://www.julkari.fi/handle/10024/136063>. Luettu 23.2.2019.

Werner, James J & Stange, Kurt C. (2014) Praxis-based Research Networks: An Emerging Paradigm for Research That is Rigorous, Relevant, and Inclusive. *J Am Board Fam Med* 27 (6), 730–735.

WHO (2008) Commission on Social Determinants of Health. Closing the gap in a generation. Health equity through action on the social determinants of health. <http://caid.ca/WHO2008.pdf>. Luettu 13.1.2019.

Wilkinson, Richard & Marmot, Michael (eds.) (2003) Social Determinants of Health. The Solid Facts. Second edition. WHO Europe. http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0005/98438/e81384.pdf. Luettu 13.1.2019.

Viitteet

- 1 Sosiaali- ja terveysministeriö 1999.
- 2 Karjalainen & Sarvimäki 2005.
- 3 Sosiaali- ja terveysministeriö 1999.
- 4 Sosiaali- ja terveysministeriö 1999, 12.
- 5 Sosiaali- ja terveysministeriö 1999.
- 6 Karjalainen & Sarvimäki 2005
- 7 1301/2014
- 8 Kivipelto ym. 2019.
- 9 Kananoja 2017, 27.
- 10 Jokinen & Juhila 2008, 7–8.
- 11 2008, 44
- 12 THL 2019d.
- 13 Ihmisoikeusliitto 2019.
- 14 Sosnet 2017, 17.
- 15 Martin ym. 2018, 17.
- 16 2017, 14
- 17 Martin ym. 2018, 20
- 18 ks. Kemppainen 2006, 258
- 19 esim. Rouhiainen-Valo ym. 2010.
- 20 Martin ym. 2018, 20
- 21 Rouhiainen-Valo ym. 2010
- 22 Sosnet 2017, 17.
- 23 Vastuutahot: ammattikorkeakoulut, yliopistot, THL, osaamiskeskukset, kansallisen kehittämisohjelman pilotit.
- 24 Karjalainen 2016, 135.
- 25 Maakuntien järjestämismallit 2018, 10, 48
- 26 Maakuntien järjestäytymismallit 2018, 10, 48
- 27 Kannanotto 2019
- 28 Muuri 2019
- 29 Laki sosiaalialan osaamiskeskustoiminnasta 1230/2001.
- 30 Trevithick 2014.
- 31 Salo ym. 2016, 22.
- 32 Senge 1990
- 33 Ks. esim. Niiranen ym. 2010, 157–158
- 34 Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 817/2015, 9 § 2 mom.
- 35 Terveystieteiden tutkimuskeskus 1326/2010, 57 §.
- 36 Pohjola 2019
- 37 Kuusisto & Kallioma-Puha, tulossa 2019.
- 38 Henkilökohtainen tiedonanto 25.3.2019.
- 39 Kananoja & Ruuskanen 2019
- 40 Valtiontalouden tarkastusvirasto 2016.
- 41 Pohjola 2019
- 42 Laki toimeentulotuesta 1412/1997, 14e §
- 43 Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 36 §.
- 44 Mänttari-van der Kuip 2015
- 45 Salo ym. 2016
- 46 Metteri & Hotari 2011; Mänttari-van der Kuip 2019
- 47 Kajander 2007
- 48 <https://thl.fi/fi/julkaisut/sahkoiset-kasikirjat/sosiaaliportti>.
- 49 <https://thl.fi/fi/>
- 50 Esim. Davis ym. 2012; Werner & Stange 2014
- 51 Meneillään oleva tutkimus, Anna Dania.
- 52 Karjalainen & Sarvimäki 2005.
- 53 Unkila 2019.

-
- ⁵⁴ Kivipelto 2018.
⁵⁵ Marmot 2010; WHO 2008; Wilkinson & Marmot 2003.
⁵⁶ Kuivalainen 2013.
⁵⁷ Blomgren & Saikkonen 2018; Jokela & Kivipelto 2019.
⁵⁸ Blomgren & Saikkonen 2018.
⁵⁹ Jokela & Kivipelto 2019.
⁶⁰ Kivipelto ym. 2018.
⁶¹ Saikku 2016, 74.
⁶² Oivo & Kerätär 2018
⁶³ Suomen virallinen tilasto.
⁶⁴ Saikku 2016, 87–88.
⁶⁵ THL 2019e.
⁶⁶ Saikku 2016, 91.
⁶⁷ Oivo & Kerätär 2018.
⁶⁸ Arajärvi ym. 2019.
⁶⁹ Rintanen 1975, 156, 163, 171; Jussila 1975, 334–335.
⁷⁰ Kansanterveyslaki 66/1972.
⁷¹ WHO 2008.
⁷² Valtiontalouden tarkastusvirasto 2017.
⁷³ Valtiontalouden tarkastusvirasto 2017.
⁷⁴ Henkilökohtainen tiedonanto 20.2.2019
⁷⁵ Työterveyshuoltolaki 1383/2001.
⁷⁶ Palomäki 2018
⁷⁷ Haukka-Wacklin 2016.
⁷⁸ Valtioneuvoston asetus 708/2013.
⁷⁹ 2017
⁸⁰ Kuntoutuskomitea 2017
⁸¹ Ehdotukset vuoteen 2020
⁸² Wahlbeck ym. 2018
⁸³ Sundgren ym. 2011
⁸⁴ Esim. Cree & Davis 2007.
⁸⁵ Ryan ym. 2004.
⁸⁶ Salo 2019.
⁸⁷ Metteri 2012.
⁸⁸ Kliinisten psykiatrien tiedonanto meneillään olevassa tutkimuksessa 27.11.2018, Anna Metteri.
⁸⁹ Nordling 2018
⁹⁰ Henkilökohtainen tiedonanto 22.11.2018.
⁹¹ Henkilökohtainen tiedonanto 17.12.2018.
⁹² Alanko 2017
⁹³ Hietala 2018.
⁹⁴ Kananoja & Ruuskanen 2019
⁹⁵ Kekkonen 2019, Kaukonen ym. 2018; Kananoja & Ruuskanen 2019
⁹⁶ Vuori ym. 2018.
⁹⁷ Granfelt 2017.
⁹⁸ Asunto ensin 2019.
⁹⁹ Ks. esim. Viitasalo 2018a.
¹⁰⁰ Viitasalo 2018a; 2018b
¹⁰¹ Viitasalo 2018a.
¹⁰² Helsingin kaupunki 2018, 4.
¹⁰³ Sosiaali- ja terveysministeriö 2019.
¹⁰⁴ Helsingin kaupunki 2018, 24
¹⁰⁵ 36–38 §, 39 § ja 41 §
¹⁰⁶ Taloussosiaalityön materiaalipankki 2019.
¹⁰⁷ Viitasalo 2018a; 2018b; University of Maryland School of Social Work 2019
¹⁰⁸ Viitasalo 2018b, 102
¹⁰⁹ ks. laki toimeentulotuesta 1412/1997
¹¹⁰ ks. University of Maryland School of Social Work 2019
¹¹¹ <https://pakolaisapu.fi/sanasto/>
¹¹² <https://pakolaisapu.fi/sanasto/>

-
- 113 <https://pakolaisapu.fi/sanasto/>
114 Koskinen ym. 2018.
115 Summanen 2018.
116 ks. esim. Kototori 2018
117 Human Trafficking and Modern Day Slavery 2019
118 esim. Al-Sharmani ym. 2018
119 Esimerkkitapaus 2016
120 Aalto 2019
121 Mikkola 2019.
122 Pohjola 2019, 79.
123 2018
124 Oikeus osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen 2018
125 Romakkaniemi ym. 2018.
126 Romakkaniemi ym. 2018.
127 esim. VamO-hanke. Henkilökohtainen tiedonanto 1.4.2019.
128 2018
129 Roivainen ym. 2019 (tulossa).
130 Roivainen ym. 2019 (tulossa).
131 Isola ym. 2017, 5
132 Kivipelto ym. 2018.
133 Alasoini 2015.
134 Lapin yliopisto 2019.
135 Ks. Talentia ry. 2017; Granholm 2016.
136 NASW ym. 2017.
137 Kauppila ym. 2018, 12.
138 Kauppila ym. 2018, 35; myös Virtu.fi 2019.
139 Ks. esim. Turun Sanomat 2018.
140 Socca 2019c.
141 Hukari 2018, tiivistelmä.
142 Kuusisto-Niemi 2016, 47–71.
143 Sosiaali- ja terveysministeriö & Suomen Kuntaliitto 2014, 13
144 ks. Hiltunen-Toura ym. 2018, myös Socom 2019
145 Henkilökohtainen tiedonanto 14.3.2019; Socca 2019b.
146 THL 2019a.
147 THL 2019b.
148 Rötsä 2019.
149 Sosiaali- ja terveysministeriö & Suomen Kuntaliitto 2014, 20; ks. tiedolla johtamisesta myös Kuusisto-Niemi 2016, 82–85.
150 Pelastakaa Lapset ry. & Aula Research 2018, 66.
151 Sosiaali- ja terveysministeriö & Suomen Kuntaliitto 2014, 16.
152 Isotalo & Ringman 2015, 4, 186–187; ks. myös Pelastakaa Lapset ry. 2018; Verke 2019.
153 THL 2019c.
154 Ks. THL 2019c.
155 Niskala & Savilahti 2019, 3, 5.
156 Koulutetut Kokemusasiantuntijat ry. 2019.
157 Palsanen 2013, 8–16.
158 THL 2019c.
159 Palsanen 2013, 8–16.
160 Socca 2019a
161 Ks. Niskala & Kirjavainen 2018.
162 Alueuudistus 2019.
163 1961
164 Lurie & Manahan 2008.
165 WHO 2008.
166 Metteri & Stepney 2013.
167 Karvonen 2016, 193.
168 Vasso 2019
169 Koskensalo-Kleemola 2016
170 IVA 2016; Ennakoarviointi

¹⁷¹ 1326/2010, 11 §

¹⁷² 132/1999, 9 §

¹⁷³ Sosiaaliasiamiehet ry. 2016.

¹⁷⁴ ks. Dogan 2006

¹⁷⁵ Sosiaaliasiamiehet ry. 2019.

¹⁷⁶ Sosiaaliasiamiehet ry. 2016.

¹⁷⁷ 812/2000

¹⁷⁸ 785/1992

¹⁷⁹ Sosiaaliasiamiehet ry. 2016.

¹⁸⁰ Liukko & Nykänen 2019, 14.

¹⁸¹ Liukko & Nykänen 2019, 43–44

¹⁸² Liukko & Nykänen 2019, 43.

